

Den frie aborts startskud

En kritisk diskursanalyse af den første danske
svangerskabslov fra 1937

Freja Lærke Svindborg
Studienummer: 20155245

Vejleder: Lars Andersen, Lektor ved Institut for Politik og Samfund

Antal anslag: 191.556

Abstract

The First step to Free abortion - A Critical Discourse Analysis of the First Danish abortion law of 1937

The question of the right to have an abortion, has always been subject of debate. It is a political minefield, and the question has divided the waters in many countries, with its many opinions and feelings involved. In 1937, Denmark was among the first countries in the world to allow abortions under special circumstances. Prior to that time, the law on this issue was limited to provisions of the Criminal law, which provided that termination of pregnancy was punishable both to the woman and to those who helped her.

This thesis investigates the official discourse in the political debate of the first Danish abortion law of 1937. The purpose of this thesis is to examine how the political discourse was in the debate about the first abortion law in Scandinavian history and the problems of this law seen in the context of its time. To examine this, the theory of Norman Fairclough's *critical discourse analysis* is used to create an understanding of the political direction in the light of contemporary views on women's right to decide on their own bodies versus the right to protect society. In the analysis, among other things, the focus is on why such a law should be introduced, the Discourse on the Penal work, and the political debate about which indications could allow a woman to have her pregnancy terminated. As well as what actions the politicians with this law, were willing to take. For the most part of these issues, there was a clear ideological divide, where the debate drew a clear line between the political wings. However, there were certain debates, such as the question of the various indications, where a political consensus was experienced. Particularly on the issue of the *ethical* and *eugenic* indicator, there was agreement in the political discourse, while the politicians disagreed on how, but the *medical* indicator should be designed. The differences between this agreement and disagreement arose, as with Fairclough's *critical discourse analysis* is examined, from the contemporary context. This thesis examines and discusses how the society and women's rights emerged through political discourse and through the final legal text. The focus is especially on how the rights of society seems to weight higher than women's right to decide over their own bodies. And how this belief had a connection to the view on a strong society, of the time.

Indholdsfortegnelse

1. Indledning	3
2. Problemfelt og afgrænsning	5
3. Problemformulering	5
4. Forskningsoversigt	6
5. Persongalleri	16
6. Kildepræsentation	19
6.1. Svangerskabskommissionens betænkning til den første svangerskabslov	19
6.2. Udvalgt bilag fra svangerskabskommissionens betænkning	20
6.3. Folketingsmøderne vedrørende den første svangerskabslov 1936	20
6.4. Svangerskabsloven fra 1937	20
6.5. Manglende kilder	21
7. Teori og metodiske overvejelser	23
8. Analyse	27
8.1. Svangerskabslovgivning og dens alternativ	27
8.2. Strafferammerne	30
8.3. De mulige indikatorer	37
8.4. Seksualklinikkerne	46
9. Diskussion	50
10. Konklusion	56
11. Litteraturliste	59
13.1. Litteratur	59
13.2. Links & hjemmesider	60
13.2. Kilder	61

1. Indledning

SKAMSLIDT DIVAN // PÅ RYGGEN TØS / MED CHEMIS-VALK OVER
MAVE / SPREDBEN / BORER STRIKKEPIND / I KULHÅRS
UDFRYNSET VULVA / GURGLLENDE // LIG KØNS-KRYBER

Broby-Johansen (1922)

Sådan lyder digtet *Bordelpige dræber ufødt* af den danske forfatter Rudolf Broby-Johansen. Digtet er et af de 16 digte i Broby-Johansens omdiskuterede digtsamling BLOD fra 1922. Alle digtene i denne samling tager fat i de grimme (men også realistiske) sider af samfundet. *Bordelpige dræber ufødt* handler om en prostitueret kvindes forsøg på at foretage en hjemmeabort, i en tid hvor aborter var ulovlige. Broby-Johansen endte også selv med en fængselsstraf efter sin udgivelse af digtsamlingen, da man mente at den var perverteret og pornografisk. Først i 1968 blev digtsamlingen igen offeligt tilgængelig¹. Selvom Broby-Johansens digte ikke var velset i deres samtid, vidner dette korte digt alligevel om en vigtig side af mellemkrigstidens køns- og familiepolitik, da han sætter et kritisk blik på de livsfarlige fosterfordrivelsler, der blev foretaget i det skjulte. Debatten om retten til at vælge et barn til eller fra, har været diskuteret i mange år, hvilket ses i den danske lovgivning hvor svangerskabsloven, eller hvad man i dag kalder for abortloven, har en lang historie bag sig.

I 1973 blev det ved et flertal i Folketinget vedtaget, at der i Danmark skulle indføres fri abort for alle kvinder, uanset alder, indkomst eller status. Den nye lov var skelsættende, da loven var den første af sin slags, (hvis man da ser bort fra den korte periode i 1920-1936 hvor man i Sovjetunionen indførte fri abort). Denne lov kom dog ikke uden mange års forhandlinger og abortlovens historie strækker sig over hele 36 år. Forud for lovgivningen om den frie abort, havde yderligere tre love været gældende på området. Den første lovgivning om abort kom i 1937, på opfordring af lægerne, som manglede klare rammer for, hvornår der kunne gives bevilling til en abort hos kvinder, hvis liv var i fare under graviditeten. 19 år efter den første svangerskabslov, kom der i 1956 den 2. svangerskabslov. Denne lov udvidede reglerne for, hvornår en kvinde lovligt kunne få foretaget en abort. Loven blev taget til revision i slutningen af 1960'erne og dette medførte at der i 1970 trådte en ny lovgivning i kraft. Lov fra 1970 blev af mange set som et springbræt til den endelige lov i 1973, der sikrede alle kvinder fri ret til abort. Retten til at få foretaget en abort vagte stor opsigt, da linjerne blev trukket skarpt op mellem for- og imod-siden. På fortalernes side var bl.a. kvindernes ret til at bestemme over deres egen krop, samt deres ret til at bestemme om de ønskede at sætte børn i verden. På modstandernes side var argumentet om barnets ret til liv, særligt dominerende, og de gamle aborttraditioner hang for mange menneskers vedkommende fast i mange år.

I perioden 1937 til 1973 skete der mange forandringer i samfundet. Både på det økonomiske plan, men også på det mentale og det er derfor en meget omfangsrig del af historien, der både er

¹ <https://litteratursiden.dk/index.php/boeger/blod-2>. Konsulteret den 11/02-2020

præget af politiske debatter, kvindeorganisationer, lægelige debatter, og meget andet. Kvindernes rettigheder var særligt i aborthistoriens sidste år meget omdiskuterede, men havde trukket tråde fra debattens spæde stat. Allerede dengang skete der samfundsmæssige ændringer, som fik betydning for familiestrukturen i Danmark. Dette betød også at lovgivningen måtte ændre sig, for at følge den mentalitet der var dominerende hos befolkningen.

Sammenlignet med andre lande var Danmark et foregangsland for den fri abort. Sådan beskrives det i hvert fald ofte i historien, til trods for, at der som tidligere nævnt, allerede i 1920 i Rusland, var kommet fri abort². Ser man på resten af verdenskortet i dag, er der stadig lande som ikke går ind for den frie abort. Historisk måtte man helt op til år 2018, før Irland gik imod den katolske kirke og ved en folkeafstemning, stemte *ja* til den frie abort³. Det er dog ikke alle lande der ligesom Irland, med tiden har udviklede en mere frisindet holdning til aborterne. De seneste måneder har særligt Polen trukket overskrifter på verdensplan, med deres forsøg på at stramme abortlovgivningen og lave et totalforbud mod aborter. Et forsøg vi endnu ikke kender det endelige udfald af, men som har vakt stor utilfredshed blandt mange polske kvinder⁴. På samme måde kan man også se en stor modstand til den frie abort i USA. I stater som Alabama og Louisiana har det været debatten om den frie abort, som fyldte på den politiske dagsorden. Flere steder har man bl.a. forsøgt at nedlægge allerede eksisterende abortklinikker, i et forsøg på at minimere abortantallet⁵, på samme måde som man har indført en ”hjerteslagslov”, som betyder, at abort ikke kan foretages efter barnets første hjerteslag (dvs. efter 6. uge)⁶. Dermed er aborthistorien langt fra slut, da den evige strid mellem kvinden og fosterets ret altid vil være genstand for debat.

² Betænkninger over Forslag til Lov om Foranstaltning i Anledning af Svangerskab m.v. Afgivet af Landstinget 8. april, 1936, Bilag 5, underbilag 1

³ <https://www.information.dk/debat/2018/05/fri-abort-startskuddet-paa-nyt-progressivt-irland> - Konsulteret den 13/03-2020

⁴ <https://sexogsamfund.dk/skriv-under-mod-forbud-af-abort> - Konsulteret den 13/03-2020

⁵ <https://kvinfol.dk/ydmygelser-er-en-del-af-usas-abortlovgivning/> - Konsulteret den 13/03-2020

⁶ <https://politiken.dk/udland/art7232799/Louisiana-vil-forbyde-abort-allerede-ved-hjerteslag> - konsulteret den 20/05-2020

2. Problemfelt og afgrænsning

Den kendte svangerskabslov fra 1973, der i Danmark gav alle kvinder mulighed for at få foretaget en abort, var en skelsættende lovgivning. Mange mennesker ser denne lov, som den første af sin slags. Men som tidligere nævnt, kom denne lov, på baggrund af 3 tidligere lovgivninger, der alle spillede en central rolle.

I dette speciale vil jeg arbejde med baggrunden og årsagerne til, at man i 1937 valgte at indføre den første svangerskabslov. Trods denne lovgivning ligger lagt fra den frie legaliserede lovgivning vi kender i dag, er det en lov vi ikke må glemme i aborthistorien. Fordi svangerskabslovens historie strækker sig over mere end 36 år og rummer store politiske debatter, har jeg valgt at afgrænse dette speciale til den første svangerskabslov. Dermed beskæftigede jeg mig ikke med de tre efterfølgende love. Den første svangerskabslov fra 1937 blev på mange måder et startskud for kvindernes ligestilling og den abortlovgivning vi kender i dag. Derfor mener jeg, at denne lovgivning burde have mere plads i forskningen, der i dag har en tendens til at se på abortloven i forbindelse med hele dens historiske udvikling, eller forbindelse med den kendte kvinderevolution i 1970'erne. Ved at fravælge de senere svangerskabslovgivninger, fravælger jeg også at arbejde med den senere abortlovs historiske udvikling. En udvikling der rummer mange spændende samfundsaspekter, men som desværre ville blive for omfangsrige at give sig i kast med i dette speciale.

Som afgrænsning har jeg også måtte fravælge en del materiale, bl.a. mange lægevidenskabelige artikler, samtidens debatindlæg og ikke mindst de mange samfundsopråb, til fordel for de politiske betænkninger der af svangerskabskommissionen blev lavet, som forarbejde til de politiske forhandlinger. Når det er sagt, er det vigtigt at gøre det klart, at disse lægevidenskabelige bidrage, samt samfundets stemmer og meget mere, ikke vil blive fuldstændig udeladt. Disse perspektiver har alle spillet en rolle i den politiske debat og kommer mange steder til syne enten som referencepunkt, eller mere konkret som bilag til f.eks. svangerskabskommissionens betænkninger. Når jeg alligevel skriver at jeg ikke direkte arbejder med dem, er det fordi jeg ikke tager fat i dem som enkeltstående materiale, men ser på dem, i den sammenhæng de gennem den politiske debat, blev præsenteret. Jeg har valgt at lægge mit fokus på betænkningerne og debatterne, da disse kan give et indblik i, hvilke overvejelser og argumenter politikerne stod overfor ved lovforslagets udformning. Dette har ledt mig til følgende problemformulering:

3. Problemformulering

Hvordan så den politiske diskurs ud, i forbindelse med Danmarks første svangerskabslovgivning i 1937? Hvordan kommer denne diskurs til syne i den endelig lovtekst, og hvilket syn på kvinders rettigheder og muligheder i samfundet lagde lovteksten op til?

4. Forskningsoversigt

I dette afsnit vil den eksisterende forskning af abortlovgivningen i Danmark fra 1937 blive præsenteret. Der vil blive taget udgangspunkt i de forskellige forskeres syn på optakten til den første svangerskabslovgivning, samt blive set på, hvad forskningen peger på som afgørende faktorer for denne ændring.

Familieliv i Danmark – 1550 til år 2000, 1999, Anne Løkke & Anette Faye Jacobsen

Bogen *Familieliv i Danmark* er skrevet af seniorforsker ved Institut for Menneskerettigheder, Anette Faye Jacobsen og Anne Løkke, der er professor, dr. phil. i historie samt professor i dansk social-, kultur- og sundhedshistorie. Bogen er deres bidrag til den danske forskning i familielivet i Danmark, gennem historien. Deres bog er delt op i tre overordnede afsnit: Den første del omhandler tiden fra ca. 1550 til 1850, i det såkaldte feudale samfund. Anden del arbejder med tiden fra 1850 til 1950, hvor kapitalismen fik sit gennemslag i Danmark. Tredje og sidste afsnit handler om tiden fra 1950 og frem til 2000, hvor kernefamilien blev normen, men senere kom under opbrud. Jeg vil i dette speciale særligt se på Løkke og Jacobsens forskning af familielivet omkring 1930'erne, for kunne skabe et overblik over den familiekonstruktion der var dominerende ved den første svangerskabslov.

Udvikling fra det feudale- til det industrielle samfund fik flere og flere mennesker til at flytte til byerne, for at arbejde på fabrikker frem for landbruget. En samfundsændring var under opsejling og langt de fleste landbrug gik fra at være selvforsynende til masseproducerende. I byerne blev der oprettet virksomheder hvor både faglærte og ufaglærte samt kvinder kunne arbejde. Det var bl.a. denne udvikling der for alvor var med til at ændre familiestrukturen i Danmark. Med kvinderne på arbejdsmarkedet og flere mennesker i byerne, kom der en forskydning af den omsorg, der ellers før havde været familiens opgave at give til både børn og ældre. I den forbindelse er det vigtigt at nævne, at når der tales om kvinder på arbejdsmarkedet, så er det de ugifte kvinder, eller gifte kvinder fra de lavere samfundsklasser, som boede i byerne og endnu ikke havde børn, der tales om. Mange opgaver der tidligere havde lagt under familien og slægterne blev gradvist overgivet til kommunerne eller staten⁷. For kvindernes vedkomne var omlægningen et problem i forbindelse med børnepasning der nu skulle spille sammen med deres arbejde. Særligt var det, det hårde arbejde i tiden før og efter fødslen der for mange kvinder skabte problemer. Dette ønskede man fra statens side at afhjælpe og det første spæde skridt blev taget i 1901 med den første farbrickslov, der forbød kvinder at arbejde 4 uger efter fødsel i industri- og håndværksvirksomheder. Dette kunne kun tillades såfremt en læge havde erklæret at kvinden uden fare for helbredsmæssige tilstand, for hende eller barnet, var i stand til at arbejde. Resultatet af loven var dog ikke en stor hjælp for kvinderne, da den økonomiske støtte man i perioden kunne søge, var så ringe og besværlig at få, at mange alligevel søgte lægeerklæringer der tillod dem at arbejde kort tid efter fødslen. Dette ændrede sig først for alvor i 1939 da der blev indført barseldagpenge for kvinder i industri- og håndværksvirksomhederne, svarende til halvdelen af lønnen⁸. At den økonomiske hjælp til arbejderfamilier begyndte at blive bedre, skyldes, ifølge Løkke og Jacobsen, at det samfundsmæssige syn på børn havde ændret sig markant op gennem

⁷ Løkke, Anne & Jacobsen, Anette Faye, *Familielivet i Danmark*, 1999, s. 60

⁸ Løkke & Jacobsen (1999), s. 62

1800- og starten af 1900-tallet. Hvor børn tidligere havde været små voksne, der skulle arbejde sig op til at blive voksne mennesker, som kunne bidrage til samfundet, blev børn nu set som ”uskyldige væsner”, som gennem forældrenes kærlighed og rationelle opdragelsesmetoder kunne og skulle udvikle sig til gode samfundsborgere⁹. Det var altså både forældrenes og samfundets pligt at give børnene de optimale betingelser. Dette blev også tydeligt i 1905 hvor børneloven blev en kraftig markering af en ændret holdning til børnene. Børneloven fulgtes hurtigt af den forbyggende børneforsorg, der tog sig af vuggestuer, børnehaver, fritidshjem, skoleordninger, legepladser og meget andet. I denne forbindelse spillede Befolkingskommissionen også en væsentlig rolle, da det var igennem denne, at der i 1930’erne blev indført offentlige tilskud til en lang række børneområder i samfundet, bl.a. til en mere omfattende sundhedsplejerskeordning. Alle disse tiltag skyldes ifølge Løkke & Jacobsen en forskydning i forholdet mellem stat, forældre og børn. Hvor børn tidligere entydigt havde været forældrenes ansvar, gik staten nu ind som garant for og kontrollør af, at børnenes opvækst foregik efter visse samfundsmæssige fastsatte normer¹⁰. Baggrunden for de dårligt stillede børn, var også noget man i den første halvdel af det 20. årh. arbejdede for at bedre og her var det særligt de enlige mødre man havde i fokus. Tidligere var det ikke ualmindeligt, at hvis man som ung, ugift kvinde blev gravid, så skulle barnet sendes til familie eller venner, der da kunne tage sig af barnet, såfremt kvinden ikke kunne gifte sig. Lykkedes dette ikke, var alternativet at skille sig af med barnet før fødslen – de såkaldte forsterfordrivelsler (i dagligt tale aborter). I denne periode anså man de uægte børn for syndens frugt og mente derfor at disse var dårligere stillede i forhold til ægte børn. Dette viste sig ifølge Løkke & Jacobsen bl.a. gennem arbejdslivet, hvor mange håndværkerlaug havde bestemmelser om, at uægte børn ikke kunne komme i lære. Denne holdning ændrede sig dog i begyndelsen af 1900-tallet med en voksende indsats for de ugifte mødre. Bl.a. blev der på private initiativer oprettet mødre hjem hvor ugifte kvinder kunne få hjælp¹¹.

Løkke & Jacobsen peger i deres forskning på lovgivningen om prævention som en afgørende faktor for de mange uønskede graviditeter man så i starten af 1900-tallet. I en lov fra 1906, var det gjort forbudt at reklamere med salget af prævention. Salget i sig selv var dog ikke ulovligt, men foregik grundet denne lovgivning, under dæksnavne som f.eks. ”hygiejniske” eller ”franske” artikler. Dette medførte også at prævention ikke var noget man snakkede om. I den forbindelse peger Løkke & Jacobsen på, at der i samfundet var en vis dobbelthed. For selvom salget af prævention ikke var ulovligt, var det ikke noget man snakkede om. Alternativet – graviditet uden for ægteskabet var dog noget man så ned på. Løsning på dette, blev for mange, de ulovlige fosterfordrivelsler, som uden lægens bevillig medførte fængselsstraf. Dette betød dog ikke at de illegale aborter ikke levede i bedste velgående, og derfor påpeger Løkke & Jacobsen altså en dobbelthed i både samfund og lovgivning, da disse alternativer kunne være et nødvendigt onde hvis man blev gravid i utide¹². Ifølge Løkke & Jacobsen var det i forbindelse med de mange illegale aborter, at staten begyndte at blande sig i debatten om svangerskabsafbrydelser. Den væsentligste årsag hertil, understreger de, var spørgsmålet om sædelighed. Man frygtede fra politisk side, at man ved at lempe på adgangen til abort og prævention ville risikere at ”alle normer

⁹ Løkke & Jacobsen (1999), s. 63

¹⁰ Ibis, s. 64

¹¹ Ibis, s. 65

¹² Ibis, s. 67

[ville] opløse sig i uforpligtet løssluppenhed”¹³. For at sikre familiens overlevelse ville man i stedet sikre, at familielivet ville være mere attraktivt, bl.a. via hjælpepakker til de dårligt stillede kvinder. Selvom der fra statens side ikke var meget opbakning til den frie abort, var debatten om abort alligevel en vigtig del af 1930’ernes familierpolitik. Løkke & Jacobsen, ser i høj grad denne debat som et modsvar til de mange farlige illegale aborter, der skete i det skjulte, og dermed en vigtig del af den familiehistoriske udvikling. De vurderer dog i deres forskning, at svangerskabslovgivningen i høj grad handlede om at bremse en eventuel fri abort og i stedet hjælpe de kvinder, der ønskede få foretaget et sådan indgreb illegalt. Med andre ord, var svangerskabslovgivningen, ifølge Løkke og Jacobsen altså en nødvendighed for at forbedre de danske familiers vilkår, ved bl.a. at eliminere et farligt alternativ og i stedet sætte ind med andre hjælpeminder – f.eks. økonomisk støtte til de dårligt stillede kvinder.

Dansk velfærdshistorie: Velfærdsstaten i støbeskeen, 2012 – Jørn Henrik Petersen et al.

I bogen *Dansk velfærdshistorie: Velfærdsstaten i støbeskeen* (2012), af Jørn Henrik Petersen et al. arbejder forsker Klaus Petersen med den danske befolkningspolitik. Befolkningspolitikken pegede på befolkningen som en helhed og arbejdede for at forbedre denne befolknings kvalitet samt rettigheder. Denne forbedring skulle bl.a. ske gennem et fokus på arvemassens kvalitet¹⁴. Ligesom Løkke & Jacobsen, peger Petersens forskning på at statens ansvar for og indflydelse på familien i denne periode begyndte at vokse, hvilket betød at befolkningspolitikken begyndte at ændre sig til fordel for den nye familierpolitik¹⁵. Med andre ord, begyndte man altså at se på familierne og deres forhold, fremfor kun at se på hele befolkning som én masse. I denne periode blev der, som Løkke og Jacobsen også peger på, sat særlige instanser ind, fordi familierne skulle danne ramme om den næste generation, i kraft af børnene. Ifølge Petersen, blev der øget interesse på det børnepolitiske område, særligt hjulpet på vej af diskussion om social nød, social kontrol og behovet for at opdrage gode samfundsborgere. Formålet med dette var at sikre en god næste generation. Debatten kom altså til at omhandle befolkningen som en helhed, med et særligt fokus på børnefamilier, da netop befolkningen blev set som en ressource¹⁶. I perioden omkring 40’erne arbejdede politikerne stadig både med befolknings- og familierpolitik. Men efter 1945, forsvandt begrebet befolkningspolitik langsomt. Sandsynligvis fordi det skabte associationer til nazismens befolkningskontrol og eugeniske¹⁷ idéer om at forbedre befolkningens kvalitet.

I kølvandet på den befolkningspolitiske diskussion, blev der i 1930’erne lavet ændringer i straffeloven, som fastslog at kvinder der var i livsfare under graviditeten, straffrit kunne få foretaget en abort. Kun hvis dette var gældende kunne man få foretaget et sådan indgreb. Alternativt hertil ville lyde på en fængselsstraf i op til 2 år. Dette resulterede, ifølge Petersen, i at der i 1932 blev nedsat en svangerskabskommission for at klarlægge retningslinjerne for den nye

¹³ Løkke & Jacobsen (1999), s. 67

¹⁴ Når der tales om arvemasse, henvises reproduktion og de gener der blev givet videre under reproduktionen. Disse gener skulle selvfølgelig være gode nok til at de kommende generationer også kunne være gode samfundsborgere.

¹⁵ Petersen, Jørn Henrik, et al, *Dansk velfærdshistorie: Velfærdsstaten i støbeskeen*, 2012, s. 551

¹⁶ Ibis, s. 551

¹⁷ Når jeg i dette speciale taler om eugeniske tanker, henvises der til ordet racehygiejne eller arvehygiejne, som var en ideolog i den danske lovgivning der anså det som et politisk anliggende at kontrollere fordelingen af arvemateriale. Dette skete for at sikre sig en så god befolkning. <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=eugenisk> – konsulteret den 09/04-2020

lovgivning, der fra læger og jurister havde været efterspurgt efter straffelovens ændring. I 1936 udkom kommissionen med deres lovforslag, som gjorde det muligt for kvinder at få foretaget en abort, hvis særlige forhold gjorde sig gældende. Ifølge Petersen måtte det dog tage et år, før den nye svangerskabslov blev officiel, fordi man i samme periode havde fokus på befolkningskommissionens arbejde med seksualoplysning og understøttelse af moderskabet¹⁸.

Petersens forskning peger på, at de politiske tiltag der blev foretaget på børneområdet i perioden omkring 1930, primært skyldes to ting: det dalende fødselstal og kampen for flere rettigheder for kvinderne. Det faldende fødselstal var særligt tydeligt i perioden 1910 og frem til 1930. I det første årti lå fødselstallet på 312 børn pr. 1000 indbyggere, mens dette tal i 1930'erne var reduceret til 197 børn. Den enkelte kvinde fødte altså færre børn, hvilket også fik husstandene til at blive mindre. Dette var en kritisk udvikling, da man anså børnetallet som afgørende for at sikre den kommende generation¹⁹. Faldet i fødselstallet afledte en politisk debat om kvindens rolle i samfundet såvel som i familien. Petersen peger på, hvordan mange i samtiden mente, at det faldende fødselstal kunne skyldes kvindernes stigende rolle på arbejdsmarkedet og argumenterede for, at kvindens plads burde være i hjemmet, for at sikre børnefamilien. Petersen understreger dog, at arbejdsprocenten for kvinder forblev stort set uændret fra 1911 og frem til 1931. Den voksende debat på området, fik i 30'erne flere til at tale om familieløn, så forsørgere fik et familietillæg til lønnen som man bl.a. så i Belgien og Frankrig. Tanken var, at kvinderne på den måde blev afskærmet fra arbejdsmarkedet og dermed havde tiden til at tage sig af børnene. Dette tog ledende socialdemokrater samt Kvindeligt Arbejdsforbund dog kraftigt afstand til og i 1938 slog Stauning således fast, at kvinder og mænd var ligestillet i arbejdslivet. Dog fremhæver Petersen, at Stauning i samme forbindelse også slog fast, at kvinder var husmødre og ligestillingen derfor ikke rakte ind i hjemmet og familielivet. Til dette er det også værd at nævne, at Petersen fremstiller en række andre tiltag der i samme periode var foretaget, for at mindske den lave fødselsrate. Bl.a. ved at sikre, at kvinder der blev gravide udenfor ægteskabet, havde mulighed for økonomisk støtte, samt daginstitutioner hvor kvinder der arbejdede kunne få deres børn passet. Det er i denne forbindelse, at Petersen ser kvindernes stigende rettigheder, kommer til syne. Diskussionen om kvindernes plads i samfundet, affødte nemlig endnu en debat: kvindernes ligestilling i samfundet. Og i det var særligt i denne forbindelse at temaer som seksualitet og kønsroller blev tydelige, som afledte debatten om fri abort. En debat man kan synes at være modpunkt til tanker om at bremse det dalende fødselstal og derfor spændende at se på. En særlig markant person forbindelse med kvindernes ret til den frie abort, mener Petersen at være lægen Jonathan Leunbach der var en del af en større seksualreformbevægelse som arbejdede for bedre oplysning om prævention samt et alternativ til de illegale aborter. Petersen skriver bl.a. at det udover Leunbach særligt var: ”DKP og venstrefløjsorganisationer som Arbejderkvindernes Oplysningsforbund, som med forslag om fri abort (indtil den tredje måned), seksualoplysning, legalisering af pornografi osv. satte emnet på den politiske dagsorden”²⁰. I samme periode voksede flere organisationer frem, der alle kæmpede for flere rettigheder for kvinder og som var med til at puste liv i debatten om retten til at bestemme over sin egen krop.

¹⁸ Petersen, et al, (2012), s. 571-572

¹⁹ Ibis, s. 552

²⁰ Ibis, s. 554

Dermed anser Petersen altså ikke blot én person eller én organisation som værende årsagen til de politiske ændringer der blev foretaget i perioden, men mener derimod, at der var en hel række af samfundsmæssige ændringer, der var med til at påvirke den politiske debat. Dette affødte senere nye debatter der bl.a. øgede fokuset på kvinders rettigheder, deriblandt retten til at få foretaget en abort. Særligt ved Petersens forskning er hvordan han peger på det dalende fødselstal og kvindernes kamp for rettigheder, som værende to sider af samme sag, i debatten om svangerskabsafbrydelser. Petersen ser svangerskabsloven som et resultat af begge holdninger – ved at sætte en sådan konkret lov, blev det gjort tydeligt, at aborter var ulovlige, hvis ikke de blev foretaget af medicinske grunde og dermed søgte man også at bremse det dalende fødselstal. Dette kommer også til syne gennem den omtalte befolkningspolitik, der ikke kun ønskede mange, men også gode borgere. Netop derfor indeholder svangerskabsloven, ifølge Petersen, også en eugenisk indikator, der netop skulle sikre dette. Samtidig gav loven også kvinderne ret til at få hjælp hvis en graviditet skulle forringe kvindernes liv, bl.a. med økonomisk støtte samt råd og vejledning gennem bl.a. mødrehjælpen. Dermed anser Petersen svangerskabsloven som en vigtig brik i 1930'ernes politiske virke.

Thi livet er stærkere end loven, 2014 - Lau Sander Esbensen

Ligesom Petersen, mener forsker Lau Sander Esbensen heller ikke, at den moderne aborthistorie udspiller sig i en osteklokke, men derimod er den vævet sammen med det 20. århundredes overordnede samfundsbevægelse. Hvor Petersen tillægger kvindernes stemme i samfundet en stor rolle, tillægger Esbensen lægevidenskaben og den samlede folkestemning en større betydning, men undervurderer dog ikke at kvindernes kamp for ligestilling alligevel har spillet en afgørende rolle. I sin Ph.d.-afhandling *Thi livet er stærkere end loven* (2014) arbejder Esbensen med abortens udvikling og svangerskabslovens tiltag i perioden 1937 til 1973. Esbensens hovedfokus i bogen er det mentalitetsskifte, der skete i samfundet og hos den enkelte borger i perioden op til den første svangerskabslov i 1937. Derudover arbejder Esbensen også med det ændrede syn, som med tiden opstod overfor ønsket om, i højere grad at selv at kunne bestemme om man ville at sætte børn i verden. I bogens første del tager Esbensen læseren med gennem den første del af det 20. årh. for at påvise det mentalitetsskifte der, ifølge ham, har været den afgørende indikator for, at abortlovgivningen ændrede sig. I den forbindelse lægger Esbensen særligt stor vægt på lægerne der ifølge ham spiller den måske største roller i debatten. Esbensen præsenterer bl.a. lægen Leopold Meyers der allerede i 1913 var stor modstander af lovgivningen på området. Trods Meyer ikke argumenterede for kvindernes rettigheder i forbindelse med den frie abort, argumenterede han for at en ændring af straffeloven ville kunne hjælpe mange kvinder. Ifølge Meyers var problemet at kvinderne ikke turde gå til lægen ved graviditet, da risikoen for straf var for høj ved illegale aborter, og de derfor valgte de hjemmestrikkede og meget farlige abortmetoder. Det var altså ifølge Meyer en folkesundhedsmæssig forringelse at have straf for aborter²¹. Esbensen peger på, at Meyers tanker kan ses i 1920'erne, hvor mange læger så på de illegale aborter som en trussel mod folkesundheden. Det var særligt de hjemlige illegale aborter, som i flere tilfælde medførte død blandt unge kvinder, der bekymrede dem. Esbensen præsenterer nogle af de mange metoder, som unge kvinder brugte til at foretage aborterne. Bl.a. Obturatoren og modersprøjten. I

²¹ Esbensen, Lau Sander, *Thi livet er stærkere end loven*, 2014, s. 21

modsatning til vandopløseligt arsenikpulver, borsyre og mange andre præparater der blev brugt til at foretaget aborter, var Obturatoren og modersprøjten solgt legalt til hygiejnisk brug og fik dermed et semiofficielt præg. Noget der bekymrede lægerne, fordi de farlige hjemmeaborter dermed blev mere tilgængelige og måske ikke syntes farlige i befolkningens øjne. Dette medførte muligvis også, at man i befolkningen begyndte at tænke aborterne som en legal nødløsning til uønsket graviditeter. Allerede her, så man at regeringen blev lagt under pres fra læger rundt om i landet, der ønskede et politisk ansvar²². Som tidligere nævnt blev straffeloven i 1930 ændret, så kvinder legalt kunne få foretaget en abort, hvis deres eget liv var i fare. Den nye lovgivning var ikke bundet op på underordnet specifikationer, og ligesom Petersen mener Esbensen også at det derfor var lægerne der stod med vurderingen om, hvorvidt en abort ville være legal eller ej. Esbensen fremhæver i sin forskning, at selvom der i straffeloven stod at det kun var ved helbredsmæssige risici, at kvinden straffrit kunne få foretaget en abort, var det i praksis ikke den eneste indikator man anerkendte. Esbensen skriver, at der blandt flere læger og jurister havde stor opbakning til, og også accepterede abort af eugeniske grunde, samt af etiske grunde (hvis kvinden f.eks. var udsat for seksualforbrydelse). Fordi årsager som disse, af mange læger blev accepteret, skabtes der uklarhed om, hvornår en provokeret abort, var for at rede kvindens liv, da det ofte afhang af den enkelte læges skøn. Bl.a. derfor var der mange der var tilhængere af en ny og mere konkret svangerskabslovgivning²³.

En anden vigtig pointe i Esbensens forskning er det mentalitetsskifte der skete i start- og midten af det 20 årh. Ligesom Petersen arbejder Esbensen også med lægen Leunbach som var foregangsmand for retten til seksualoplysning. I den forbindelse præsenterer Esbensen også forfatteren Thit Jensen (1923), som med sine foredrag om retten til seksualoplysning blev en fremtrædende person i den senere debat om fri abort. I modsætning til Leunbach, som udover at være læge, var brændende socialdemokrat og tydeligt ønskede at fri ret til kvinders bestemmelse over egen krop, var Jensen ifølge Esbensen, ikke revolutionær anlagt når det kom til kvinders rolle i familien. Hun mente som mange andre, at kvindernes arbejde burde være som husmødre. Hun gik heller ikke ind for den frie abort, men ønskede derimod at befolkningen skulle få bedre seksualoplysning, både for at undgå de farlige illegale aborter, men også for at undgå kønssygdomme. Sammen med lægen Leunbach fik hun i 1925 en ledende rolle i "Foreningen for Sexuel Oplysning". Selvom deres arbejde gennem tiden mødte megen modstand, tillægger Esbensen dem begge stor betydning i fremmelsen af det selvvalgte svangerskab²⁴. På trods af, at Jensen ikke var fortalere for legal abort, var hun inspirationskilde for mange, som senere blev store stemmer i abortdebatten. Med inspiration fra Jensens parole om frivilligt moderskab, kæmpede AO (Arbejdernes Oplysningsforening, senere Oplysningsforbund) i samarbejde med Leunbach i 1928 for en ny seksualpolitik der bl.a. indeholdte kravet om en friere adgang til legal abort

Esbensen lægger i sin forskning også stor vægt på lovgivningen og de mennesker bag, som stod som beslutningstagerne i forbindelse med staf af kvinder, som primus motor for ændringen af abortlovgivningen. Med retsplejeloven fra 1919, gik man fra det inkvisitoriske princip, hvor det påhvilede dommeren at forstå sagens opklaring og rejse tiltale, til det akkusatoriske princip, hvor efterforskningen af en straffesag og præsentationen for retten foretages af

²² Esbensen (2014), s. 28

²³ Ibis, s. 22-23

²⁴ Ibis, s. 36

anklagemyndigheden. Dertil skulle der udpeges en forsvarer for den sigtede, og det var nu dommerens opgave er at være neutral og tage stilling til udelukkede det fremlagte materiale²⁵. Det centrale ved denne lovgivning i forbindelse med aborthistorien, er ifølge Esbensen indførelsen af mundtlighed i sagsfremstillingen. Den anklagede skulle selv være til stede og forklarer sig og fik dermed en stemme i retssystemet. Ifølge Esbensen var dette særligt vigtigt i forbindelse med etableringen af nævningeinstitutionen, da det viste sig, at fordi nævningene ikke havde nogen myndighed i straffeudmålingen, men kun i skyldsspørgsmålet, var de meget tilbageholdende med at dømme kvinderne skyldige i sager om illegale aborter²⁶. Dette blev bl.a. tydeligt ved den første svangerskabskommissions betænkninger fra 1936, hvor man gjorde op for retspraksis i årene mellem 1928 og 32. Esbensen påpeger at der i denne periode blev sigtet 82 kvinder for fosterdrab, men kun 19 blev i sidste ende anklaget. Fire af de 19 sager valgte at få deres sag ført for en juridisk dommer og blev alle fundet skyldige. Af de resterende 15 sager, der blev ført for et nævningeting, blev kun 1 fundet skyldig, mens de resterende 14 blev frikendt²⁷. Det var altså tydeligt at mange, trods lovgivningen, åbenlyst tilsidesatte abortforbuddet og dette kan ifølge Esbensen muligvis være en indikator for et samfundsmæssigt ændret syn på straffen for illegale aborter.

Esbensen forskning peger altså på, at der bag det nye syn på abortlovgivningen i 20'erne og 30'erne var mange faktorer samt stemmer der spillede ind. Særligt lægernes var en vigtig stemme, som strømmede ud i samfundet og på mange måder, fik den almindelige borger til at sætte spørgsmålstegn ved, moral og umoral. Man stillede sig ikke længere tilfreds med samtidens påvirkning af aborttraditionerne, hvilket fik nye revolutionære stemmer til at røre på sig, som yderlige pustede til debatten. Dette fik indflydelse på den praktiserede lov som igen blev skelsættende for den måde vi så på moralen i samfundet.

Det rette valg, 2005 – Sniff Andersen Nexø

Det rette valg er en Ph.d.-afhandling skrevet af historiker ved Københavns Universitet, Sniff Andersen Nexø. Nexø har i sin ph.d.-afhandling set på, hvordan man har diskuteret abort i Danmark i forskellige historiske perioder, nemlig i forbindelse med vedtagelserne af abortlovene i hhv. 1930'erne og 1970'erne. Hun har gennemgået forskellige kilder fra disse perioder for at afdække, hvordan politikerne og de eksperter de støttede sig til, dengang diskuterede abortspørgsmålet. Med hendes forskning peger hun på det skifte der har været i abortdebatten fra den første lov i 1937, til den endelige lov i 1973. Kort fortalt arbejder Nexø altså med den udvikling aborthistorien har gennemgået.

Særligt ved Nexøs forskning er, med inspiration fra Michel Foucault, hendes arbejde med den politiske diskurs og den retorik der ligger bag. Nexø anser ikke diskurs som allerede-eksisterende strukturer, der sætter sig igennem i talen. I stedet mener hun at diskursiv praksis ”betegner kontingente, til stadighed foranderlige mønstre af betydning, som etableres, praktiseres og

²⁵ http://denstoredanske.dk/Samfund,_jura_og_politik/Jura/Retspleje_og_domstole/akkusatorisk_procesordning - konsulteret den 16/03-2020

²⁶ Esbensen, (2014), s. 25

²⁷ Ibis, s. 25

transformeres, når vi sætter verden i tale"²⁸. Det er gennem Foucaults teoretiske og analytiske arbejde med begreber som diskurs, magt og subjektivitet, at Nexø baserer sin diskursanalyse. Og særligt magtbegrebet fylder meget i hendes diskursanalyse, da hun gennem denne analysestrategi kan klargøre de magtpositioner der ifølge hendes forskning, var afgørende for indførelsen af den første abortlov i 1937²⁹. Nexø's diskursanalyse ser qua Foucault også på brugen af ord og begreber. I den forbindelse skriver hun:

Jeg betragter derimod abort som et fænomen, der konstrueres på forskellig vis alt efter hvordan man taler om det, hvilken sammenhæng man indskriver det i. Betydningen af abort skifter således fx, alt efter om man indsætter det i en kontekst, der spørger til individets rettigheder, moders eller barns; eller om man diskuterer det som noget, der har betydning for kollektivet, fx for moralen eller befolkningens størrelse og kvalitet³⁰.

Nexø analyserer altså ikke kun abort som en ting i sig selv, men som noget der antager forskellig form og karakter, idet der tilskrives en mening ved at sætte begrebet i relation til noget andet. Dette sker gennem hendes brug Foucault, der mener at: "What is this specific existence that emerges from what is said and nowhere else?"³¹, altså at den aborthistoriske sammenhæng må undersøges, ud fra hvilke forskellige fænomener, der giver den en eksistens, når abort bliver italesat på forskellige måder qua den lingvistiske forankring. Og det er via denne diskursanalyse Nexø søger at belyse det skifte der er sket i debatten gennem historien.

Overordnet kan man sammenholde Nexø's forskning med Esbensen, da de begge søger at påvise en samfundsudvikling, som primus motor for svangerskabslovens udvikling. Men hvor Esbensen ser på et direkte mentalitetsskifte i måden hvorpå man tænker køn, identitet og abort, ser Nexø på den politiske debats udvikling. Dette kommer i hendes afhandling til syne gennem opbygningen. Afhandlingen består af tre overordnet dele: den første del er det teoretiske grundlag, anden del undersøger hun 30'ernes abortdebat, og optakten hertil. Hendes fokus er i denne del af bogen, udelukket på den politiske debat og den retorik man ser i debatten. I den tredje del af bogen sammenholder hun 1930'ernes abortdebats diskurs med 1970'ernes, og analyserer den udvikling der har været på området, for på den måde at påvise hvordan magtdiskursens ændring gør sig tydelig. I dette speciale vil jeg se på afhandlingens anden del, hvor den politiske diskurs bliver analyseret og diskuteret. Nexø's forskning er rettet udelukket mod den politiske debat og måden hvorpå de udtrykker sig og der tages derfor ikke højde for den politiske dagsorden eller ideologi der kunne ligge bag talerens udsagn. På samme måde ser Nexø heller ikke på den samfundsmæssige bevægelse der ellers skete i samtiden og som kunne analyseres med ind i den politiske dagsorden.

Nexø's forskning peger i høj grad på hvad hun kalder "biologisk reproduktiv rationalitet" som en afgørende faktor for den første svangerskabslov. Hun fandt at debatten i høj grad tog udgangspunkt i samfundets behov for nye borgere. Dette behov var også noget Nexø fandt i de senere politiske debatter, her havde man blot ændret syn på, hvilke borgere man havde brug for.

²⁸ Nexø, Sniff Andersen, *Det rette valg*, 2005, s. 30

²⁹ Nexø, (2005), s. 28

³⁰ Ibis, s. 29

³¹ Ibis, s. 29

Nexø påpeger at det i 1930'erne, hovedsageligt var et biologisk blik på reproduktionen, hvor holdningen til abort og ønsket om at beskytte fosterlivet skulle ses i relation til samfundets interesse i at værne om befolkningen. Dette kom særligt til syne gennem den måde politikerne ekspressivt udtrykte sig på og de ord og formuleringer i den forbindelse valgte at bruge. Dette var ifølge hendes forskning et dominerende emne i abortdebatten, da der som tidligere nævnt, var et stærkt dalende befolkningstal i 30'erne³².

Abort i 25 år, 1998 – Birgitte Petersson et al.

Bogen *Abort i 25 år* (1998), er skrevet som et forskningsbidrag til abortens historie i Danmark. Dens forfattere er et bredt spæn mellem forskere i samfundsfag og historie, professorer i bl.a. Medicinsk Videnskabsteori og demografisk forskning, lektorer i socialmedicin, socialrådgivere og praktiserende læger. Hele 19 bidragsydere har stået bag denne bog, dog er bogen i høj grad rettet mod det lægevidenskabelige perspektiv i aborthistorien, da næsten alle bidragsyderne på den ene eller anden måde har en lægevidenskabelig baggrund.

Abort i 25 år indledes i første kapitel med et indblik i abortens historie gennem 100 år. Kapitlet er skrevet af Lisbeth B. Knudsen der er forskningslektor ved Demografisk Forskningscenter ved Odense Universitet og har en baggrund ved Sundhedsstyrelsen, Dansk Statistik samt er medlem af repræsentantskabet for foreningen Sex og Samfund. Her giver hun læseren et indblik i, hvordan dansk aborthistorie har udviklet sig gennem tiden, med særlig fokus på lægernes oplevelse og problemstillinger i forhold til lovgivningen og dens udvikling. Det er særligt lægernes opråb til politikerne og de oplevelser der lå bag disse opråb, som præger forskningen. Dermed indeholder hendes forskning også en på forhånd indtaget forståelse af, at det særligt var lægerne der i denne periode havde indflydelse på abortlovgivningen – hvilket naturligvis begrundes med lægernes krav og mere klare retningslinjer på abortområdet i begyndelsen af 1930'erne. I forbindelse med den lægefaglige indsigt, får man også præsenteret de farlige illegale aborter, samt flere forskellige bud på det estimerede antal af illegale aborter der blev foretaget i Danmark. Særligt de illegale aborter ser Knudsen som en af de mere betydningsfulde baggrund for lægernes opråb, og dermed ligger Knudsens forskning sig op ad Esbensens.

Også kvindernes kamp for flere rettigheder i samfundet, spiller i bogen en vigtig rolle. I kapitel 5 præsenteres læseren via læge og lektor i socialmedicin, Ellen Ryg Olsen, for en række kvinders beretninger om deres oplevelse med de illegale aborter. Dette er oplevelser som kvinder fra hele landet har tilsendt Olsen som bidrag til forskningen. Kvinderne fortæller om alt fra komplikationer og voldsomme smerter der skulle behandles i al hemmelighed, til kvinder der er blevet udskammet af familien eller forsøgt voldtaget af læger der skulle udføre den ulovlige svangerskabsafbrydelse. Ved at belyse forhold som disse, sætter Olsen fokus på den nødvendighed der var for, at kvinderne skulle opnå retten til fri abort og dermed ikke være nødsaget til at gå til ekstremer som disse. I denne sammenhæng er der i bogen også et fokus på de etiske spørgsmål der var i debatten. Debatten gik på, om det var kvindens eller fosterets rettigheder der skulle vægtes højest. Igen tages der udgangspunkt i det lægevidenskabelige syn og bogen indeholder en række forskellige udtalelser fra læger, hvis syn på fri abort klarlægger

³² Nexø, (2005), s. 92

deres parti for abort i debatten, netop med udgangspunkt i de farlige illegale aborter, som kvinderne i kapitel 5 beretter om. Dermed er det ikke kun lægernes holdning til barnet, men også deres holdninger til kvindernes rettigheder, der ifølge Petterson et al. spiller ind. Som følge af de mange interviewes og undersøgelser af lægernes udtalelser i forbindelse med de mange debatter, får bogen også journalistiske elementer.

5. Persongalleri

I dette afsnit vil de vigtigste personer i forbindelse med Danmarks første svangerskabslov blive præsenteret. Jeg har i mit speciale valgt at give plads til et sådan afsnit, for at skabe et klart overblik og give læseren en bedre mulighed for at kunne holde rede på de mange forskellige politikere og eksperter der i forbindelse med lovforhandlingerne bliver introduceret.

Den danske regering i 1937

I 1937 var den danske regering sat af Socialdemokratiet og Det Radikale venstre. Regeringen med Stauning i spidsen sad fra den 30. april 1929 og hele regeringstiden ud, til den 4. november 1935. Ved folketingsvalget i 1935 blev regeringen genvalgt og kunne dermed fortsatte den Socialdemokratiske regering i samarbejde med Det Radikale Venstre frem til 15. september 1939. Regeringen var bestod af:

- Statsminister: Th. Stauning (S)
- Udenrigsminister: P. Munch (RV)
- Finansminister: H.P. Hansen (S), fra 20.07.1937: Vilhelm Buhl (S)
- Forsvarsminister: Alsing Andersen (S)
- Kirkeminister: Johannes Hansen (S)
- Undervisningsminister: Jørgen Jørgensen (RV)
- Justitsminister: K.K. Steincke (S)
- Indenrigsminister: Bertel Dahlgaard (RV)
- Minister for offentlige arbejder (Trafikminister): N. Fisker (S)
- Minister for landbrug og fiskeri: Kristen Bording (S)
- Minister for industri, handel og søfart: Johs. Kjærbøl (S)
- Socialminister Ludvig Christensen (S)

Danmarkshistorien.dk – danske regeringer ³³

Svangerskabskommissionen fra 1932

Da der i 1932 blev nedsat en kommission til at udarbejde et lovforslag til den første svangerskabslovgivning, valgte man et hold eksperter. Kommissionens arbejde førte til at man i 1936 kunne forhandle sig frem til et endeligt lovforslag som i 1937 blev indført. Denne kommissions eksperter bestod af:

- Rigsadvokat, tidl. Medl. af Sterilisationskommissionen af 1924 August Goll (fmd.)
- Fmd. f. Retslægerådet, tidl. medl. af Sterilisationskommissionen af 1924, prof. dr.med. Knud Sand
- Medl. af Retslægerådet, tidl. medl. af Sterilisationskommissionen af 1924, prof. dr.med. August Wimmer
- Medl. af Retslægerådet, prof. dr.med. Erik Hauch
- Chef f. Sundhedsstyrelsen, medicinaldirektør dr.med. Johannes Frandsen

³³ <https://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/danske-regeringer-1924-1939/> - Konsulteret den 13/02-2020

- Byretsdommer H. Preisler Knudsen
- Forbundsmd. f. Kvindeligt Arbejderforbund, medl. af Borgerrepr. f. Socialdemokratiet, fra 1935 tillige medl. af Befolkingskommissionen Alvilda Andersen
- Overretssagfører, rådg. f. Lægeforeningen Axel Bang
- Dr.med., speciallæge, medl. af Det Konservative Folkeparti Dida Dederding
- Landsretssagfører, og radikalt medlem af Landstinget Ingeborg Hansen
- Fmd. f. Jordemoderforeningen, fra 1934 medl. af Retslægerådet Anna Herlevsen
- Lærerinde, medl. af Dansk Kvindesamfund, radikalt medl. af Landstinget Marie Hjelmer
- Læge og medl. af Det Radikale Venstres hovedbestyrelse Svend Hoffmeyer
- Lærerinde, medl. af Folketinget f. Det Radikale Venstre Elna Munch
- Speciallæge, dr.med., medl. af Dansk Kvindesamfund Eli Møller
- Sognepræst, medstifter af Kristeligt-socialt Forbund, medl. af Socialdemokratiet Christian Norlev
- Fmd. f. Folketinget, valgt for Socialdemokratiet, Hans Rasmussen
- Medl. af Folketinget for Venstre Inger Gautier Schmit
- Overlæge i gynækologi, repr. f. Lægeforeningen Axel Tofte ³⁴

Andre relevante personer:

- Inger Gautier Schmit (V): blev valgt ind i Folketinget i 1929, hvor hun repræsenterede Venstre ved Vejekredsen som hun i sad frem til 1945. Fra 1932 sad hun som tidligere nævnt i Svangerskabskommissionen og fra 1936 blev hun formand for Sorø amts børneværnsforening. Herudover var Gautier Schmit også meget religiøs og sad fra 1920 til 1954 i bestyrelsen for Hjælpen til den evangeliske kirke i Europa³⁵.
- Victor Pürschel (K): Pürschel blev i 1920 valgt af Det konservative Folkeparti til Folketinget for Viborg og repræsenterede 1924-39 Randerskredsen³⁶.
- Aksel Larsen (DKP): Larsen var tidligere socialdemokrat men brød i 1920 men partiet og tilsluttede sig i stedet Danmarks Kommunistiske Parti, hvor han i 1932 blev valgt til formand³⁷.
- Gerda Mundt (K): Mundt var i 1904 med til at opbygge en afdeling af KFUK (Kristelig Forening for Unge Kvinder) i Lyngby. Dette ledte også til, at hun i perioden fra 1916-

³⁴ Nexø (2005) s. 58

³⁵http://denstoredanske.dk/Dansk_Biografisk_Leksikon/Samfund,_jura_og_politik/Myndigheder_og_politisk_styre/Politiker/Inger_Gautier_Schmit - Konsulteret den 30/04-2020

³⁶http://denstoredanske.dk/Dansk_Biografisk_Leksikon/Samfund,_jura_og_politik/Myndigheder_og_politisk_styre/Politiker/Victor_Pürschel - Konsulteret den 13/02-2020

³⁷ <https://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/aksel-larsen-1897-1972/> - Konsulteret den 13/02-2020

1919 sad som bestyrelsesmedlem og kasserer i KFUKs Hovedforening i Kbh. I 1919 blev hun indvalgt i Borgerrepræsentationen hvor hun sad indtil 1946 som repræsentant for Det Konservative Folkeparti³⁸.

- Nina Andersen (S): Andersens politiske karriere strakte sig fra tillidsposter inden for ungdomsbevægelsen i perioden 1926-31 til medlemskab af Folketinget i 1936. Her sad hun frem til 1943. Andersen fungerede som talerør for kvindesagen og familiepolitikken i Socialdemokratiet. I 1936 blev hun inddraget i Befolkingskommissionen, hvor hun deltog i arbejdet med udviklingen af en svangerforsorg og blev også ordfører for partiet, da forslaget om en ny svangerskabslovgivning blev fremlagt³⁹.
- Jens Kristian Jensen (Gørding) (RV): var læge og politiker for Det Radikale Venstre. Han var medlem af hovedbestyrelsen for Det radikale Venstre 1916-32 og for Danmarks Afholdsforening 1916-18. Fra 1932 til 1945 var Jensen medlem af Folketinget. I flere kilder omtales han som Jens Gørding⁴⁰.
- Axel Christian Hartel (Det frie Folkeparti): var en af lederne ved Det Frie Folkeparti, som blev stiftet i 1934. I 1939 skiftede partiet dog navn til Bondepartiet⁴¹.
- Ole Bjørn Kraft (K): var som ung medstifter af den nationale politiske ungdomsbevægelse Det Unge Danmark. I samme periode var han med til at udgive det ledende konservative tidsskrift Det nye Danmark. Kraft blev i 1926 valgt til Folketinget for det Konservative Folkeparti⁴².
- Hans Hansen [Rørby] (S): Var medlem af Socialdemokratiet, stemt ind ved Folketingsvalget den 22. oktober, 1935⁴³.

³⁸ <https://www.kvinfo.dk/side/597/bio/1161/origin/170/> - Konsulteret den 13/02-2020

³⁹ <https://www.kvinfo.dk/side/597/bio/348/> - Konsulteret den 13/02-2020

⁴⁰ [https://da.wikipedia.org/wiki/Jens_Kristian_Jensen_\(politiker\)](https://da.wikipedia.org/wiki/Jens_Kristian_Jensen_(politiker)) - Konsulteret den 13/02-2020

⁴¹ http://denstoredanske.dk/Danmarks_geografi_og_historie/Danmarks_historie/Danmark_1849-1945/Axel_Christian_Hartel - Konsulteret den 13/02-2020

⁴² <https://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/ole-bjoern-kraft-1893-1980/> - Konsulteret den 13/02-2020

⁴³ https://da.wikipedia.org/wiki/Folketingsmedlemmer_valgt_i_1935 - Konsulteret den 13/02-2020

6. Kildepræsentation

I dette afsnit vil det valgte kildemateriale blive præsenteret og gennemgået. Kilderne er en samling af betænkninger, dertilhørende bilag, referater fra folketingsmøder omhandlede svangerskabsloven samt den endelige svangerskabslov fra 1937. Jeg har i dette afsnit valgt at opdele mine kilder kronologisk. Dvs. at kilderne bliver præsenteret i den rækkefølge de blev offentliggjort.

6.1. Svangerskabskommissionens betænkning til den første svangerskabslov

Svangerskabskommissionen der blev nedsat i 1932, arbejdede på et lovforslag der skulle kunne løse de problemer mange læger stod overfor, når det kom til spørgsmålet om, hvilke kvinder der straffrit kunne få foretaget en abort. 4 års arbejde mundende i juni 1936 ud lovforslaget ”Lov om Adgang til Afbrydelse af Svangerskab”, der dog først blev fremsat for regeringens lovforslag i november. Kommissionens betænkning foreskrev at en provokeret abort kunne udføres legalt indtil udløbet af 3. svangerskabsmåned hvis mindst én af følgende 4 indikationer gjorde sig gældende:

- 1) Naar Svangerskabets Afbrydelse foretages for at afværge en paa Grund af Sygdom tilstedeværende Fare for Kvindens Liv eller for en varig og betydelig Forringelse af hendes Helbredstilstand⁴⁴ (*Den medicinske indikation*).
- 2) Naar Kvinden er blevet besvangret under saadanne Omstændigheder, som omhandles i Borgerlig Straffelov af 15. April 1930 § 210 eller § 210, jfr. § 212, samt naar Svangerskabet skyldes Krænkelser af Kvindens Kønsfrihed under saadanne Omstændigheder, der omhandles i Straffelovens §§ 216-223 eller disse Paragraffer sammenholdt med § 224⁴⁵ (*Den etiske indikation*).
- 3) Naar der er nærliggende Fare for, at Barnet paa Grund af arvelig Anlæg vil blive lidende af Sindssygdom, Aandssvaghed, andre svære mentale Forstyrrelser, Epilepsi eller alvorlig og uheldelig legemlig Sygdom⁴⁶ (*Den eugeniske indikation*).
- 4) Naar Svangerskabet eller Barnets Fødsel medfører Farer for en varig og betydelig Forringelse af Kvindens personlige, familie- eller samfundsmæssige Stilling, og denne Fare ikke findes at kunne afværges paa andre Maader⁴⁷ (*Den sociale indikation*).

Det er vigtigt at pointere, at svangerskabskommissionens arbejde indebar flere bestemmelser, end netop disse fire indikatorer. Når jeg i dette afsnit har valgt at fremhæve disse fire, er det fordi, det var disse indikatorer der i høj grad blev omdrejningspunktet for debatten om det endelige resultat af den første svangerskabslov i 1937. Svangerskabskommissionens øvrige forslag til den endelige svangerskabslov, vil blive behandlet i analyseafsnittet, da disse lægger op til en bredere debat.

⁴⁴ Betænkninger over Forslag til Lov om Foranstaltning i Anledning af Svangerskab m.v. Afgivet af Landstinget 8. april, 1936

⁴⁵ Ibis

⁴⁶ Ibis

⁴⁷ Ibis

6.2. Udvalgt bilag fra svangerskabskommissionens betænkning

Bilag 5, underbilag 1: Af dette underbilag fremgik det, at den tidligere Russiske frie abort, der var blevet indført i 1920, havde ført til en 5-dobling af aborternes antal og et markant fald i det russiske fødselstal. Da man senere, i 1936, i Sovjet havde genindført strenge bestemmelser om svangerskabsafbrydelser, havde effekten været at aborttallet oplevede at falde voldsomt, og befolkningstallet dermed steg. I den russiske lov fremgik det, at det kun er muligt for en kvinde at få foretaget en legal abort, såfremt hendes eget liv er i fare. I dette underbilag fremgår det også at man under sovjet havde indført andre tiltag for at forbedre kvindernes forhold i samfundet. Bl.a. var fædrene til barnet underlagt at betale bidrag til moderen der opfostrede barnet. Også i samfundsmæssig tilstand var der sket ændringer der ville hjælpe mødrene, bl.a. ved statsstøtte til de "børnerige familier" samt oprettelse af fødehjem og børnehaver⁴⁸.

Bilag 11, underbilag 1: er en tabel over sager angående aborter (i kilden kaldet fosterdrab) i tiden fra den 1. januar 1933 til den 1. december 1936. Der er oplyst at der ved nævningeting er rejst tiltale mod 20 kvinder, af hvilet 16 dømtes mens 3 blev frifundet, i det de kalder "Elna-sagen". Hvad der skete med en sidste 20. kvinde, fremgår ikke i dette bilag. Ved de resterende sager i alt blev dømt 5 kvinder⁴⁹.

Bilag 13: er en skrivelse til folketingsudvalget fra forskellige lægelige institutioner med flere indenfor den danske kirke. I denne henvendelse modsætter afsenderne sig, at der ved en svangerskabslov bør være andre indikationer end den medicinske, som efter deres mening også bør skrives i overensstemmelse med justitsministerens. De henviser til, at den sociale indikator ville være nedbrydende for respekten for det ufødte barns liv. Endvidere modsætter de sig også de forslåede klinikker der skulle hjælpe med seksualoplysningen, og henviser i stedet til at bedre mødrehjælpens arbejde. Dette sker på baggrund af frygten for, at sådanne klinikker ville oplære befolkningen i usædelighed⁵⁰.

6.3. Folketingsmøderne vedrørende den første svangerskabslov 1936

Svangerskabsloven blev på Rigsdagen diskuteret over mere end 20 møder. Det har for mig ikke været muligt at skaffe alle de transskriberet møder, men jeg har fået fat i møder fra hhv. den 4. november, den 17. november, den 18. november og den 19. november, 1936. Det vil være politikernes argumentation ved disse møder, der i dette speciale vil blive analyseret, for at klarlægge den politiske diskurs der var i forbindelse med vedtagelsen af svangerskabsloven i 1937.

6.4. Svangerskabsloven fra 1937

I 1937 kom Danmarks første svangerskabslov. Dens formål var at sørge for, at kvinder ved særlige omstændigheder kunne få en legal svangerskabsafbrydelse hos en læge, eller på et hospital. Svangerskabsloven fra 1937, kom som et resultat af Svangerskabskommissionens betænkning, der blev udført i 1936.

⁴⁸ Betænkninger over Forslag til Lov om Foranstaltning i Anledning af Svangerskab m.v. Afgivet af Landstinget 8. april, 1936, bilag 5, underbilag 1

⁴⁹ Ibis, bilag 11, underbilag 1

⁵⁰ Ibis, bilag 13

Ifølge svangerskabsloven fra 1937, kunne en kvinde nu for første gang få afbrudt sit svangerskab, hvis særlige omstændigheder gjorde sig gældende. Hele §1 i lovtæksten forklarer, hvilke omstændigheder der kunne berettige en kvinde til en svangerskabsafbrydelse. Stk. 1 i loven forklarer bl.a. at en kvinde kunne få afbrudt sit svangerskab ”Naar Svangerskabets Afbrydelse er nødvendig for at afværge alvorlig Fare for Kvindens Liv eller Helbred”⁵¹. Endvidere kunne en kvinde få tilladelse til svangerskabsafbrydelse, hvis hun var blevet udsat for en voldtægt: ”Naar Kvinden er blevet besvangret under saadanne Omstændigheder, som omhandles i Borgerlig Straffelov af 15. April 1930 § 210 eller § 210, jfr. § 212, samt naar Svangerskabet skyldes Krænkelser af Kvindens Kønsfrihed under saadanne Omstændigheder, der omhandles i Straffelovens §§ 216-223 eller disse Paragraffer sammenholdt med § 224”⁵². Sidst men ikke mindst kunne kvinder få tilladelse til en svangerskabsafbrydelse, hvis det vurderes at barnet kunne lide af sygdomme: ”Naar der er nærliggende Fare for, at Barnet paa Grund af arvelige Anlæg vil blive lidende af Sindssygdom, Aandssvaghed, andre svære mentale Forstyrrelser, Epilepsi eller alvorlig og uhelbredelig legemlig Sygdom”⁵³. Disse tre indikationer gjorde sig dog kun gældende, hvis svangerskabsafbrydelsen blev foretaget inden for graviditetens første 3 måneder. Kun hvis kvindes helbred blev udsat for fare, kunne der gives tilladelse til en senere svangerskabsafbrydelse.

I paragraf 3, lægges der også vægt på, at de illegale svangerskabsafbrydelser skal kommes til livs, og det bliver derfor specificeret at: ”Afbrydelse af Svangerskab maa kun foretages af en autoriseret Læge efter Samraad med en anden autoriseret Læge, i Almindelighed Kvindens sædvanlige Læge. [...] Afbrydelse af Svangerskab maa kun finde Sted paa et af Statens eller Kommunernes Sygehuse eller paa et privat Sygehus, der modtager offentlig Støtte, eller paa hvilket Patienter indlægges for offentlig Regning”⁵⁴. Loven indeholder også retningslinjer for, hvordan straffeudmålingen skal være, hvis de ovennævnte paragraffer overtrædes. Dette ses bl.a. i § 6. Stk. 1. hvor der skrives: ”En Kvinde, der selv afbryder sit Svangerskab eller lader det afbryde af en Person, der ikke er autoriseret Læge, straffes, selv om de i § 1 foreskrevne Betingelser for lovlig Svangerskabsafbrydelse er til Stede, med Hæfte indtil 3 Maaneder. Afbryder hun sit Svangerskab, eller lader hun det afbryde vidende om, at Betingelserne for lovlig Svangerskabsafbrydelse ikke er til Stede, er Straffen Fængsel indtil 3 Maaneder. Paatale kan ikke finde Sted, naar der er forløbet 2 Aar efter Svangerskabsafbrydelsen”⁵⁵.

6.5. Manglende kilder

I dette speciale har det grundet særlige omstændigheder, været svært at skaffe kilder. Derfor vil der være manglende kilder, som i stedet vil blive afløst af andre kilder. Dette ses bl.a. ved de politiske møder, samt den senere udvikling af aborthistorien. Det er dog også værd at nævne at der er kilder der ikke er taget med, ganske enkelt fordi de ikke findes. I forbindelse med lovgivningen og debatten herom, kunne det være interessant at se på antallet af de illegale aborter, da dette er noget der har været på den politiske dagsorden. Gennem kilderne ses det også, at der

⁵¹ Lov om Foranstaltning i Anledning af Svangerskab 27. april 1937, §1, stk. 1, punkt 1

⁵² Ibis, §1, stk. 1, punkt 2

⁵³ Ibis, §1, stk. 1, punkt 3

⁵⁴ Ibis, §3, stk. 1+2

⁵⁵ Ibis, §6, stk. 1

forsøges at tage stilling til hvad der ansloges at være det reelle antal af illegale aborter, udført i Danmark. Problematikken med dette er blot, at fordi de illegale aborter blev udført illegalt, er det ikke opført kontrol af dem, og det er derfor umuligt at fastslå et præcist tal. De tal der præsenteres i kilderne, er det estimerede antal illegale aborter, sat fra en lægelig vurdering om, hvor mange kvinder der blev behandlet for bivirkninger af forsterfordrivelse (abort). Dermed svinger det estimerede tal også en del, alt efter hvilken kilde man ser på, og hvilken læge der er taget med til råds.

7. Teori og metodiske overvejelser

Gennem dette speciale vil jeg se på den politiske diskurs der var i forbindelse med den første danske lov om svangerskabsafbrydelse (abort) i 1937. Som overstående viser, var denne lovgivning skab på grundlag af svangerskabskommissionens arbejder, som dermed giver kildemateriale, hvori der ses en diskurs fra eksperternes synspunkt. Dertil kommer debatterne på Christiansborg, samt det endelige lovforslag. Det er ud fra disse debatter, jeg ønsker at lave en kritisk diskursanalyse, for at belyse de overvejelser og grundtanker, de forskellige aktører havde i forbindelse med lovforhandlingerne. Til dette vil jeg bruge diskursteorien fra bogen *Kritisk Diskursanalyse* af Norman Fairclough, (2008). Den kritiske diskursanalyse kan benyttes både som teori og metode, da den giver et teoretiske perspektiv af sprog og sociale processer samt en måde at analysere disse⁵⁶. Dette er også hvordan jeg arbejder med Fairclough på i dette speciale.

Filosof og idehistoriker Michel Foucault har af mange været anset som en af historiens store navne inden for diskursanalysen - og er det også stadig. Særligt er Foucault kendt for sine teorier om de magtforhold, der i en diskurs hersker. Ifølge ham vil der altid være en indlagt kamp om at styre diskursen – altså måden man taler om et emne på og hans teori er særligt forankret i det lingvistiske felt. Under tiden er der dog også kommet andre store navne til inden for dette felt, bl.a. lingvisten Norman Fairclough, der i dag anses for at være en af de ledende forskere i det diskursanalytiske felt. Fairclough bygger sin diskurst teori på Foucaults teori, men har gennem tiden udvidet denne, da han kritiserer Foucault for ikke at tage sin diskursanalyse fra en sociale, lingvistisk sammenhæng, til en mere praksis sammenhæng, hvori samfundet og kulturen indarbejdes. En sammenhæng der for Fairclough er nødvendig for at lave en diskursanalyse. Jeg har i dette speciale valgt at arbejde med Faircloughs kritiske diskursanalyse - frem for så mange andre, fordi Faircloughs arbejde med lingvistikken i forhold til de samfundsmæssige og kulturelle bevægelser, er en oplagt teori når man skal se på lovtekster og debatter. Jeg mener, at hans tilgang til diskursanalyse er relevant, fordi han har udviklet en model for diskursanalyse, hvor både den lingvistiske og det samfundsmæssige perspektiv spiller en vigtig rolle. Her er det, som Fairclough selv pointerer, nødvendigt at man ikke blot arbejder med diskursanalyse på mikroplan, men også trækker tråde til makroplan. Man kan altså ikke lave en fyldestgørende diskursanalyse, ved blot at se på de lingvistiske træk - det er nødvendigt at se på teksten som en helhed (der altså også indbefatter den kulturelle/samfundsmæssige sammenhæng).

Faircloughs udgangspunkt er, at det er gennem vores sprogbrug og fremstillinger af verden, at vi får mulighed for at beskrive vores oplevelser og fortolkninger af virkeligheden. Det er en af grundene til, at han med udgangspunkt i sproget fremsætter en teori til forståelse af sociale og kulturelle forandringsprocesser. Diskurs er altså et sprogbrug, hvori personer har mulighed for at handle og fremstille verden, på samme måde som andre mennesker ud fra dette, også kan skabe forståelse og handle. Dermed er diskurser altså både konstituerende, (altså skabende) og konstitueret, (altså skabt af samfundet)⁵⁷. Dermed kan man anse sprogbrug som værende en form for social praksis. Diskurser giver en bestemt betydning til fænomenet gennem den måde vi omtaler det på. Fairclough mener at diskurser indebærer et dialektisk forhold mellem diskurs og sociale strukturer samt mellem sociale praksisser og sociale strukturer⁵⁸. Dette betyder, at

⁵⁶ Fairclough, Norman, *Kritisk Diskursanalyse*, 2008, s. 93

⁵⁷ Ibis, s. 19

⁵⁸ Ibis, s. 17

sprogbrug vil være skabt socialt og ikke individuelt, fordi sproget vil variere, efter arten af relation mellem deltagere, type af begivenhed og det deltagerne ønsker at opnå. Samtidig kan sproget bidrage til at konstruere, reproducere og forandre allerede eksisterende subjekter, sociale relationer og situationer⁵⁹. Det er vigtigt at forstå, at når man taler om diskurser, så er det ikke blot det talte ord, men derimod alt mundtlig-, skriftlig- og nonverbal kommunikation. I Faircloughs kritiske diskursanalyse anvendes særligt to begreber som ramme for den egentlige analyse: *den kommunikative begivenhed* og *diskursorden*. Den kommunikative begivenhed er det grundlag, som diskursanalysen bygger på. I dette speciale vil den kommunikative begivenhed være mine kilder: de politiske debatter. Diskursordenen er det netværk af diskursive praksisser, som fællesskabet har og dermed deres måder at anvende sproget på⁶⁰. Begrebet dækker altså over en overordnet måde, hvorpå flere mennesker taler om et fænomen, og er dybt social forankret. Formålet med diskursordenen er at sætte fokus på relationen mellem de enkelte diskurstyper og dermed at kunne belyse, hvilken af diskurstyperne, der er de herskende indenfor diskursordenen⁶¹. Diskurser indenfor diskursordenen skal altså forstås, som ”en given social praksis fra et bestemt synspunkt”⁶². Som eksempel kan man fremhæve De konservatives og den Socialistiskes politiske diskurser, der begge har politiske diskurser men også har forskellig betydning⁶³. Årsagen til at tilgangen bliver kaldet kritisk diskursanalyse, er, ifølge Fairclough, at personers anvendelse af sprog er præget af et ubevidst magtforhold⁶⁴. Den kritiske diskursanalyse består både af en detaljeret tekstanalyse, da den giver mulighed for at aflæse de diskursive processer, og er en social analyse af de samfundsmæssige og kulturelle processer. Denne blanding mellem mikro- og makroniveau kommer til syne i Faircloughs tredimensionelle model. Denne model indeholder, som navnet afslører, tre niveauer; *tekst*, *diskursiv praksis* og *social praksis*.

Tekst kan tage udgangspunkt i både mundtlig- og skriftlige produkter. På dette niveau vil det man ser på, primært være måden hvorpå afsenderen formulerer sig på: grammatikken, ordvalget, og sætningsopbygningen. På den måde kan teksten give et indblik i den holdning eller den viden som afsenderen ønsker at tildele fænomenet. Dette betyder også at ordvalget i denne forbindelse er relevant at se på, da de er socialt defineret⁶⁵. I denne forbindelse er det også vigtigt at have i mente, at *tekst* alene har visse begrænsninger. *Tekst* alene er nemlig åben for fortolkninger, og man skal derfor ved analyse af tekster holde fortolkningen tæt til teksten⁶⁶.

Dette leder os videre til Faircloughs andet niveau *diskursiv praksis*, hvor teksten ikke længere skal stå alene, men ses i kontekst til det kulturelle eller samfundsmæssige virke⁶⁷. I den forbindelse er det værd at se på begreberne *intertekstualitet*, *interdiskursivitet* og *kohærens*. *Intertekstualitet* betyder kort fortalt, at en tekst indeholder elementer fra andre tekster. En tekst (både mundtlig- og skriftlig) kan altså være præget af, og indeholde fragmenter af andre tekster som er med til at underbygge afsenderens holdning/budskab⁶⁸. *Interdiskursivitet* skal forstås i

⁵⁹ Fairclough, (2008), s. 16

⁶⁰ Ibis, s. 122

⁶¹ Ibis, s. 122

⁶² Ibis, s. 122

⁶³ Ibis, s. 123

⁶⁴ Ibis, s. 120

⁶⁵ Ibis, s. 31-32

⁶⁶ Ibis, s. 31

⁶⁷ Ibis, s. 127

⁶⁸ Ibis, s. 43

forlængelse heraf. På samme måde som *intertekstualitet* indeholder elementer fra andre tekster, indeholder *interdiskursivitet* diskurser fra andre tekster eller andre sociale sammenhæng. *Kohærens* skaber ligesom de to andre begreber en betydning ud fra sammenhængen i teksten. Ved at se på tekstens *kohærens* kan man undersøge subjektpositioner ud fra de konstituerende dele af teksten, som tilsammen knyttes til én meningshelhed⁶⁹. Dette sker ofte på sætningsniveau, hvor man ud fra et udsagn forstår meningen, i forbindelse med hele sætningen, eller hele teksten. Et eksempel kunne være: *Bibliotekerne har lukker. Danmark er ramt af Coronavirus*. Her antages der, at modtageren forstår at der er en sammenhæng mellem Coronavirussen, og bibliotekernes åbningsmuligheder. Analyse af kohærente link kan dermed give indblik i de indforståede praksisser, som informanterne udøver.

Det tredje niveau i Faircloughs tredimensionelle model er den *social praksis*. Dette niveau har fokus på de overordnede sociale omgivelser, som begivenheden er en del af. I denne dimension analyseres diskurstyperne i forhold til den bredere sociale praksis, som de er en del af. Faircloughs forståelse af denne dimension forklares ud fra begreberne: *ideologier* og *hegemoni*. Fairclough opfatter *ideologier*, som betydningskonstruktioner der bidrager til produktion, reproduktion og transformation af dominansrelationer. *Ideologi* skal i denne sammenhæng ses som en måde at forstå verden på, hvor ideologier implicit og eksplicit materialiseres i praksisser⁷⁰. Afsenderen af teksten vil dermed ikke nødvendigvis være opmærksom på egne italesættelser, fordi de er en naturlig del af en praksis, der er indlejret kulturelt. *Hegemoni* dækker over to nævneværdige aspekter: Dominans og konsensus. Hegemoni kan være et udtryk for den dominerende diskurs indenfor f.eks. samfundets politiske, kulturelle eller ideologiske områder⁷¹. Det andet aspekt konsensus, dækker over en enighed om betydningen af et fænomen. Denne enighed er resultatet af en forhandlingsproces, der foregår i den sociale debat, og der vil derfor altid kun være en grad af enighed. Hegemoni er en ustabil ligevægt, og der kæmpes derfor hele tiden gennem alliancer for at opnå integration, indrømmelser og samtykke⁷². Hegemoni handler altså ikke om undertrykkelse, men nærmere om organisering af samtykke, men indeholder dog en vis magtkamp⁷³.

Anvendelsen af Faircloughs tredimensionelle model vil som metode bidrage til systematisk analyse af de sproglige strukturer og mønstre der findes i de politiske diskurser ved debattmøderne og svangerskabsloven i 1936. Der vil blive set på de politiske diskurser ud fra alle Faircloughs begreber, sat i en kulturelt/samfundsmæssig sammenhæng. Brugen af Faircloughs begreber vil dog variere, da der nogle steder i debatterne vil være gjort brug af forskellige diskursive niveauer.

I forbindelse med Faircloughs kritiske analysen vil der også blive gjort brug af andre teoretiske analysebegreber der er dominerende inden for retorik og sprogvidenskab. Til dette har jeg hentet inspiration fra bogen *Argumenter i kontekst*, skrevet af lektor ved Institut for Kommunikation og Humanistisk Videnskab ved RUC, Niels Møller Nielsen. I arbejdet med den politiske retorik vil jeg bl.a. se på politikernes måde at appellere til modtageren på og derfor vil de tre appelformer logos, patos og etos blive inddraget. De tre appelformer vil jeg i dette korte afsnit præsentere: Ved

⁶⁹ Fairclough (2008), s. 42

⁷⁰ Ibis, s. 52-53

⁷¹ Ibis, s. 52

⁷² Ibis, s. 52

⁷³ Ibis, s. 12

logos appellerer man til modtagerens fornuft. Dette sker via logisk argumentation, som forekommer rationelt og fornuftigt. Dette er ofte understøttet af dokumentation i form af videnskabelige undersøgelser, statistikker og lign, i dette speciale vil det oftest ske gennem politikernes henvisninger til Svangerskabskommissionens betænkninger. Via patos appellerer man til modtagerens følelser. Afsenderen bruger forskellige sproglige virkemidler, billeder etc. til at vække følelser hos modtageren som f.eks. afsky, sympati, had, sorg, m.m., som modtageren kan afkode. Overordnet kan patos altså bruges til at sætte modtageren i en særlig sindsstemning. Til sidst er der etos, hvor afsenderen forsøger at appellere til tiltroen hos modtageren om afsenderens troværdighed. Man kan styrke sin etos ved at henvise til andre troværdige kilder, f.eks. eksperter, og på den måde "låner" man den andens troværdighed⁷⁴. Anvendelsen af disse appelformer kan ske på alle Faircloughs tre modelniveauer, og vil på den måde kunne fungere både i den tekstnære diskursanalyse samt i den samlede argumentations kontekst.

⁷⁴ Nielsen, Niels Møller, *Argumenter i kontekst*, 2010, s. 149

8. Analyse

Følgende afsnit vil være specialets analyse afsnit. I min læsning af debatmøderne ved Folketinget på Christiansborg er det tydeligt, at svangerskabsloven ikke blot handlede om en, til en vis grad, legalisering af svangerskabsafbrydelser, men derimod at debatterne indeholdt mange forskellige problemstillinger, der alle var nødvendige at tage hånd om, for at kunne lave en så fyldestgørende lovgivning som muligt. Der var altså ikke blot tale om én problemstilling som loven om svangerskabsafbrydelse ellers lægger op til, men derimod flere problemstillinger. Det er disse forskellige problemstillinger jeg i dette afsnit ønsker at klarlægge og analysere. Derfor har jeg valgt at underindele min analyse i 4 afsnit: det første afsnit vil omhandle debatten om selve svangerskabsloven og alternativet til denne lov. Andet afsnit vil være en kritisk diskursanalyse af debatten om strafferammerne for illegale svangerskabsafbrydelse. Tredje afsnit vil indeholde en kritisk diskursanalyse af svangerskabskommissionens forslag til de fire indikatorer og den debat disse udløste i Folketinget. Som afslutning vil analysens fjerde og sidste afsnit omhandle debatten om oprettelsen af seksualklinikkerne som et led i svangerskabsloven.

8.1. Svangerskabslovgivning og dens alternativ

Som Løkke og Jacobsen, Petersen, Esbensen, Nexø og Petersson alle i deres forskning lægger op til, var der i 1930'ernes samfund en stigende bekymring for det dalende fødselstal. Og som tidligere forskning også påpeger, var særligt dette en årsag til, at man fra regeringens side gik ind i debatten om svangerskabsafbrydelse. Esbensen og Petersson fremhæver også, at en af årsagerne til den politiske interesse i debatten bundede i ønsket om, at få bugt med de illegale aborter. Dette skete særligt på opfordring fra lægerne, der var bekymrede for de komplikationer der opstod i forbindelse med ikke-lægelige indgreb. Allerede i svangerskabskommissionens betænkning blev der udtrykt bekymring for de mange illegale aborter og det var også denne bekymring den socialdemokratiske justitsminister K.K. Steincke refererede til i talen ved folketingsmødet den 4. november, da han indledte med at sige: ”den nuværende tilstand er derfor uholdbar”⁷⁵. Dette vidnede om et tydeligt ønske om, at gøre noget ved den situation man så i samfundet. Spørgsmål til dette blev dog hurtigt: hvad skulle man reelt gøre? I den forbindelse blev der mange gange, debatteret muligheden for at legalisere svangerskabsafbrydelserne. Dette var noget man havde set i Rusland, hvis resultater blev fremlagt i svangerskabskommissionens bilag og som fra både borgerlig og socialistiske side, blev refereret til mange gange gennem debatten. Af kommissionens bilag 5, fremgik det, at den russiske abortlovgivning havde ført til en 5-dobling af abortantallet og et markant fald i fødselstallet. Da man i 1936 genindførte de strenge bestemmelser i Rusland, resulterede dette i, at aborttallet faldt igen. Netop denne vinkel var tydelig gennem den konservatives Viktor Pürschels argumentation mod idéen om straffrihed for svangerskabsafbrydelser. Gennem den konservative diskurs havde han et særligt blik på, hvordan det stigende abortantal og det faldende befolkningstal kunne synes at have en sammenhæng i Rusland: ”I Moskva var Fødslernes Antal pr. 1000 Kvinder mellem 15 og 49 Aar i Aarene 1925. 1926 og 1927 henholdsvis 96, 91 og 79 og Aborternes Antal 25, 49 og 68. Man vil se, at de to Tal nærmer sig hinanden med rivende Hast, og det er derfor ikke underligt, at man forlod Teorien om, at den fuldkomne Frihed skulde være det rette til Bekæmpelse af Ondet”⁷⁶, og netop derfor var den straffrie svangerskabsafbrydelse ikke en mulighed i Danmark, ifølge Pürschel. At en total legalisering af svangerskabsafbrydelser ikke var en mulighed ses også gennem Steinckes

⁷⁵ Rigsdagstidende, Folketingsmøde den 4. november, 1936, spalte 874

⁷⁶ Rigsdagstidende, Folketingsmøde den 17. november, 1936, spalte 1219

argumentation, da han refererede til Svangerskabskommissionens udtalelser om netop dette: ”Hvis Fosterdrab gøres straffrit, siger Kommissionsflertallet, vilde Antallet af dem, der i disse Sager lader sig drive af Mageligheds- eller Bekvemmelighedshensyn, forøges: selv smaa og overvindelige Ulemper (...) vilde synes fuldt tilstrækkelige Grunde; i vide Kredse vilde den Opfattelse brede sig, at Frugtsommelighed ikke skal tages alvorligt”⁷⁷. Der tegnede sig her et skræmmebillede af, hvordan samfundets reproduktion ville gå til grunde, hvis idéen om bagatelliseringen af aborter begyndte at sprede sig i samfundet. Det er vigtigt her at bemærke, at Steincke, med henvisning til kommissionens, brugte ordet *fosterdrab* frem for det kliniske ord *abort*, eller det, af ham selv ofte brugte *svangerskabsafbrydelse*. Substantivet *fosterdrab* er mere negativt ladet, og henviser til handlingens alvorlighed. I denne sammenhæng skal man have samtiden in mente, da mange mente, at det at få foretaget en abort, var det samme som at slå et foster ihjel. Og i kraft af tidligere straffelove – som vil blive præsenteret senere, havde man en indgroet forståelse af, at et mord var en forbrydelse – også på et foster.

Ønsket om at udrydde de illegale aborter blev mange gange gennem de politiske debatter, sat i forbindelse med forholdene i Rusland. Her henviste Steincke igen til kommissionens bilag 5, der påviste, at kvaksalverne stadig florerede i Rusland, trods straffriheden. På den baggrund argumenterede han for, at straffrihed i Danmark ikke ville løse det problem Kommissionen og lægerne i første omgang gerne ville have fokus på – de illegale aborter. Dette var også en diskurs socialdemokraten Nina Andersen lagde sig tæt op ad, da hun, ligesom Steincke, med udgangspunkt i de russiske erfaringer, argumentere for, at der: "(...) har man jo Eksempler paa, at Straffrihed for Svangerskabsafbrydelser kan virke som et Incitament til at foretage dem”⁷⁸. Ligesom Steincke bar hendes retorik altså præg af et skræmmebillede, i kraft af den *diskursive praksis* og *intertekstualitet* til de Russiske erfaringer, som pegede på hvad der kunne ske, hvis abort blev legaliseret. Fælles for Pürschels, Steinckes og Andersens diskurser bliver tydeligt ved Faircloughs andet niveau i sin tredimensionelle diskursmodel – *den diskursive praksis*, da de alle tre, satte problemstillingen op mod et større samfundsproblem, hvori man kunne spore viden fra tidligere erfaringer. Der bliver altså i høj grad både en *intertekstuel* og *interdiskursiv* retning for deres diskurs, da man både henviste til den tidligere russiske lovgivninger, med også lovgivningens udfald og den senere ændring af loven. Der skal i den forbindelse også tages højde for, at de alle, via denne *diskursive praksis*, gør bruger apelformen logos, der får deres argumentation til at synes stærk, i kraft af deres henvisninger til tidligere erfaringer. Det høje brug af logos kom også til syne i Venstrekvinden Inger Gautier Schmits diskurs, da hun i forbindelse med den straffrie abort udtalte: "Jeg mindes jo, at da vi drøftede Straffeloven, fik vi her paa Rigsdagen en Resolution fra 173.000 Kvinder i Danmark, som protesterede mod Fosterfjernelse og mod, at man vilde føre det straffrit”⁷⁹. Her brugte Gautier Schmit altså en logos-styres retorik, som påviste, at dette ikke var et folkeligt ønske, og dermed ikke blot hendes egen ideologiske overbevisning. At den frie abort ikke var en mulighed, mødte også opbakning fra Det Frie Folkeparti, da Axel Christian Hartel i forbindelse med svangerskabsloven nedmælede forestillingen om at: "Jo mere man kan blive frigjort, (...), jo flere Forpligtelser den enkelte kan skubbe fra sig, jo mere uhemmet den enkeltes Liv kan udfolde sig, desto bedre er

⁷⁷ Rigsdagstidende, Folketingsmøde den 4. november, 1936, spalte 874-875

⁷⁸ Rigsdagstidende, Folketingsmøde den 17. november, 1936, spalte 1190

⁷⁹ Ibis, spalte 1209

det, og desto lykkeligere vil man blive. Dette Fejlsyn maa der engang gøres op med"⁸⁰. Hartel kunne altså tilslutte sig forslaget om, at en svangerskabslov var bedre end alternativet – den frie abort. Ligesom Hartel var Inger Gautier Schmit også stor modstander af idéen om en fri abortlovgivning. I modsætning til Steincke, der frygtede at et sådan forbud ville være farligt for samfundsmorale, tegnede Gautier Schmit et billede af, at et sådan moralsk fald allerede havde fundet sted, og at en fri abortlov kun ville gøre dette værre. Til at underbygge dette argument henviste Gautier Schmit til politiinspektøren Schepelern-Larsen da hun ved Folketinget udtalte:

(...) jeg mindes, at bl.a. Politiinspektør Schepelern-Larsen i Sommer eller i Efteraaret, da hele dette Spørgsmaal kom frem, udtalte sig om, hvorvidt Kvinders Moral var udsat for en betydelig Sænkning her i Landet, som en Læge i København havde udtalt. Ved denne lejlighed udtale Politiinspektøren til Extrabladet, at „det er jo en Kendsgerning, at den professionelle Prostitution befinder sig i Aftagende, og det er derfor rimeligt at antage, at den frie kønslige Omgang nu finder Sted paa en anden Maade en tidligere. De Gammeldags Hemninger er forsvundet"⁸¹

Her brugte Gautier Schmit altså *intertekstualitet* da hun henviste til hvad en politiinspektør tidligere har udtalt. Ved sit brug af etos søgte hun at styrke sit udsagn om, at den danske moral var i forfald. Ved at legaliserer den frie abort, ville det koste samfundet dyrt, da mange unge mennesker ville vælge disse aborter fremfor en seksuel tilbageholdenhed. Her er det vigtigt at nævne, at Gautier Schmit ikke brugte andre henvisninger, der kunne støtte op om denne slutning på inspektørens udsagn, men blot via etos, henviser til politiinspektørens autoritet og viden på dette område.

Det fremgår altså tydeligt, at den politiske diskurs i det fremsatte forslag lagde hovedvægten på, at alternativet i dette perspektiv ikke blot ville være forkert men helt igennem katastrofalt for samfundet. Derfor kunne der ved netop dette spørgsmål let findes en enighed på tværs af partierne. Sværere var det dog, som modstående hertil, at finde enighed om den nye svangerskabslov og dens egentlige udformning. I første omgang fordi visse partimedlemmer helt var imod at en sådan lov skulle laves. Gautier Schmit som var en del af mindretallet i svangerskabskommissionen, udtalte at kommissionens betænkning og resultatet heraf, ikke var et udtryk for den danske befolknings mentalitet. Hun mente derimod at der gennem kommissionens sammensætning af medlemmer og eksperter, var kommet et misvisende billede af, hvad der ønskes i samfundet. Denne holdning blev tydelig i hendes udtalelse: "(...) jeg tror, det ligger noget i, at Kommissionen blev sammensat, som den blev"⁸². Hun mente bl.a. at kommissionen var for stærk repræsenteret af københavnske læger, københavnske jurister og kvinder samt kvindeorganisationer, der netop havde interesse i seksualoplysning og fritaget straf for fosterfordrivelse. Hertil udtalte hun: "Jeg savnede saaledes i denne Kommission Repræsentanter for adskillige danske Ungdomsorganisationer, for andre Kvindeorganisationer end just dem, der har disse Punkter paa deres Dagsorden"⁸³. Dette blev også bakket op af hendes tidligere citerede udtalelse om, at "173.000 Kvinder i Danmark, (...) protesterede mod

⁸⁰ Rigsdagstidende, Folketingsmøde den 17. november, 1936, spalte 1241

⁸¹ Ibis, spalte 1203

⁸² Ibis, spalte 1196

⁸³ Ibis, spalte 1198

Fosterfjernelse”⁸⁴ og hun mente dermed ikke, at en svangerskabslov var i befolkningens interesse. På samme måde som Gautier Schmit så et problem med det opstillede lovforslag, så socialdemokraten Hans Hansen Rørby, trods sin socialdemokratiske ideologi, heller ikke at alle kommissionens begrundelser for en sådan lov var en nødvendighed for samfundet. Til spørgsmålet om det dalende fødselstal henviste Hansen Rørby til, hvordan et faldende fødselstal kunne være et naturligt tegn på økonomisk dårlige tider, og udtalte:

*Det fremgaar ogsaa i af Betænkningen, at Fosterdrab er et overvejende Befolkningsstæthedsspørgsmaal, der staar i ligefrem Forhold til en Række almindelige Sociale Problemer, som økonomiske Kriseforeteelser har gjort vor Samtid bekendt med. I en Afhandling om Befolkningsforhold i de nordiske Lande i det 18de Aarhundrede, som findes i „Nationaløkonomisk Tidsskrift” for det 1935, 73ed Bind, har Departementschef Adolph Jensen givet en udmærket Fremstilling af, hvordan daarlige Høstaar, høje Kornpriser, høje Brødpriser og alle Haande Forstyrrelser i det økonomiske Liv har haft stor Indflydelse paa Barnefødslerne i de nordiske Lande, saaledes at Livet selv regulerer Fødslernes Antal baade i økonomiske daarlige og i økonomiske gode Tider, og der er ingen Tvivl om, at de nuværende Tilstande med Hensyn til Fosterdrab, der ikke dengang var et problem, som det er blevet det nu, staar i et ligefremt Forhold til de økonomiske Tilstande her i Landet*⁸⁵

Der er altså et klart brug er *diskursiv praksis*, i kraft af hans måde at sammensætte lovens præmisser – det dalende fødselstal – med hvad der faktisk skete i samfundet – de økonomiske dårlige tider som landet var underlagt i 1930’erne (hvis krise senere fik tilnavnet depressionen). Dette vidner også om et højt brug af logos, som forklarer, at der altså ikke var tale om et ualmindeligt fænomen. En retorisk strategi som denne kalder Fairclough også for *common knowledge*, da Hansen Rørby, her fremstillede argumentet som en naturlig præmis, alle burde forstå og dermed også burde acceptere. Alligevel blev argumenter som disse, ikke blev en del af den styrende politiske diskurs i den politiske debat. Dette skyldes formentligt at alternativet til en sådan lovgivning allerede på forhånd var afvist af flertallet på Christiansborg såvel som i kommissionen. Særligt grundet den tidligere nævnte politiske diskurs som lade op til, at man ikke blot kunne lade stå til, mens befolkningstallet dalede og det illegale abortantal voksede, blev den styrende diskurs altså, at *få samfundet på ret kurs igen*, og den bedste måde at sikre sig, at dette kunne ske, var gennem en svangerskabslov.

8.2. Strafferammerne

For bedre at forstå det følgende analyseafsnit, vil jeg her først indlede med en kort beskrivelse af, hvordan de tidligere strafferammer historisk har set ud, i forbindelse med forsterfordrivelse. Den Danske Lov fra 1683 gav dødsstraf til alle kvinder der begik, hvad man dengang kaldte *fosterdrab*: ”Letfærdige Qvindfolk, som deris Foster ombringe, skulle miste deris Hals, og deris

⁸⁴ Rigsdagstidende, Folketingsmøde den 17. november, 1936, spalte 1209

⁸⁵ Rigsdagstidende, Folketingsmøde den 18. november, 1936, spalte 1244-1245

Hoved sættes paa en Stage”⁸⁶. Denne tilgang ændrede sig med tiden og ved den nye straffelov fra 1866, blev der i §193 fastslået, at der frem for dødsstraf nu skulle dømmes til straffearbejde: ”et frugtsommeligt fruentimmer, der forsætligt fordriver sit foster eller dræber det i moders liv, anses med strafarbejde indtil 8 år”⁸⁷. Straffeloven fra 15. april 1930 fastholdt fortsat i § 242 ulovligheden af fosterdrab, dog med undtagelser efter Nødretsreglen i § 14, som omfattede tilfælde, hvor der var fare for kvindens liv og helbred: ”En kvinde, som dræber sit foster straffes for fosterdrab med hæfte eller fængsel indtil 2 år. Under særlig formildende omstændigheder kan straffen bortfalde. Påtale kan ikke finde sted, når der er forløbet 2 år efter at forbrydelsen er begået. Forsøg med utjenlige midler straffes ikke”⁸⁸. Den ny straffelov medførte altså en markant nedsættelse af strafferammen, idet straffen for en kvinde, der havde ombragt sit foster, nu lå på fængsel i op til 2 år. Den, der ydede en kvinde bistand til svangerskabsafbrydelsen, kunne straffes med fængsel indtil 4 år, under skærpene omstændigheder 8 år, og hvis afbrydelsen skete mod kvindens vilje op til 12 år⁸⁹. Der har altså været en tydelig historisk ændring af disse strafferammer og det er på denne baggrund, regeringen ønskede at sætte nye strafferammer for kvinder der fik foretaget aborter, samt deres hjælpere, i en selvstændig abortlovgivning.

Esbensen skriver i sin forskning, at denne ændring af strafferammen kom som en del af kommissionens påvisning af, at der allerede i samfundet var sket et mentalitetsskifte. Dette konkluderer Esbensen på baggrund af kommissionens fremførelse af et meget lavt antal straffede kvinder, set i lyset af, hvor mange kvinder der blev anklaget for fosterdrab. Dermed skabte Esbensen en kobling mellem det der sker i samfundet, og hvad han antog som værende en mentalitetsændring. Denne mentalitetsændring bliver gennem Esbensens forskning påpeget som et resultat af en igangværende modernitet i samfundet⁹⁰. Selvom Nexø i sin forskning også arbejder med strafferammerne i den politiske debat, tager hun dog afstand til Esbensen da hun skriver: ”Man skal være varsom med en nødvendig, og særligt med en kausal, kobling mellem modernitet og ordensbestræbelser/ordensproblemer”⁹¹. Nexø anser det altså ikke ændringen af strafferammerne, som et bevis for en samfundsbetinget mentalitetsændring, men derimod blot en vigtig del af debatten, fordi den i den politiske diskurs var blevet et resultat af en *uorden*, hvor straf og virkelighed ikke længere stemte overens. Derfor var det ifølge Nexø nødvendig at inddrage strafferammerne. Ligesom Nexø ser jeg i min læsning af de politiske debatter, at den politiske diskurs i forbindelse med svangerskabsloven, i høj grad kom til at indbefatte strafferammerne for både læger, kvaksalvere og kvinder. I modsætning til Nexø ser jeg dog, at denne debat i høj grad skal forstås i kraft af den samfundsudvikling der var i samfundet, og ikke alene i kraft af lingvistikken. Om denne samfundsændring skyldes, som Esbensen påpeger, en ændret mentalitet i samfundet, vil jeg i modsætning til Nexø, ikke udelukke.

⁸⁶ <https://www.etiskraad.dk/etiske-temaer/abort-og-fosterdiagnostik/publikationer/sene-provokerede-aborter-1997> - konsulteret 16/04-2020

⁸⁷ <https://www.etiskraad.dk/etiske-temaer/abort-og-fosterdiagnostik/publikationer/sene-provokerede-aborter-1997> - konsulteret 16/04-2020

⁸⁸ <https://www.etiskraad.dk/etiske-temaer/abort-og-fosterdiagnostik/publikationer/sene-provokerede-aborter-1997> - konsulteret 16/04-2020

⁸⁹ <https://www.etiskraad.dk/etiske-temaer/abort-og-fosterdiagnostik/publikationer/sene-provokerede-aborter-1997> - konsulteret 16/04-2020

⁹⁰ Esbensen (2014), s 25

⁹¹ Nexø, (2005), s. 62

Som jeg i det tidligere kapitel nævnte, var der allerede skabt enighed blandt politikerne om, at der måtte være en strafferamme, da alternativet til en sådan lov, ikke var en mulighed. Dette var der enighed i, både fra borgerlig og socialdemokratisk side. Fra den socialdemokratiske side utalt, blandt mange, socialdemokraten Hansen Rørby, som ellers havde forholdt sig skeptisk til loven, sig med henvisning til Kommissionens egen betænkning:

At den nuværende Tilstand er uholdbar, det ses vel bedst af Kommissionsbetænkningen: Der nævnes her helt op til 6000-7000 Tilfælde af kriminelle Aborter aarligt her i Landet, men der er kun i 82 Tilfælde iværksat Undersøgelser og disse kun rejst Tiltale i 19 (...) Det vil med andre Ord sige, at af de ca. 25000-30000 Tilfælde af Fosterdrab, som Kommissionen mener har fundet Sted i de 5 Aar, har kun 5 medført Straf⁹²

Hansen Rørby mente altså at det gennem betænkningen blev tydeligt at "Livet og Loven er ude af Kontakt"⁹³. Denne vigtighed fremhæves også her, af substantivet *fosterdrab*, som bruges frem for *aborter* eller *svangerskabsafbrydelser*. Dette substantiv har til formål at give sætningen en mere negativ ladet tone, og dermed på forhånd at påvirke modtageres holdning. Hansen Rørby var ikke i tvivl om, at der måtte gøres noget ved denne usammenhæng mellem livet og loven, og fastholdt at "(...) Kvinden og hendes Partner ikke maa have Lejlighed til at løbe fra det Ansvar, som ethvert voksent Menneske maa og skal have for sine Handlinger"⁹⁴. Der var altså her mere tale om retssystemet der skulle hænge sammen med de politiske beslutninger, mere end selve problematikken om det dalende befolkningstal. At der skulle gøres noget, var en holdning der lød genklang gennem hele den siddende regering, som med deres nye lovforslag om svangerskabsafbrydelser, afløste Straffelovens § 242. Regeringen nye lovforslag foreskrev, at kvinder der selv afbrød sit svangerskab kunne straffedes med fængsel indtil 3 måneder, mens det for autoriserede læger som hovedregel blev straffet med fængsel indtil 2 år, under skærpene omstændigheder kunne dette dog give op til 4 år. For uautoriserede (altså det man kaldte kvaksalvere), lød det fra regeringen med fængsel indtil 4 år, med mulighed for skærpelser på op til 12 år, i særlige tilfælde. En mildere straf, end strafferammen havde lydt på i straffeloven fra 1930.

En af de væsentligste årsager til denne debat, havde sin grobund i de politiske ideologier. For på spørgsmålet om straffeudmåling blev der tegnet et tydeligt skæl mellem den borgerlige- og socialistiske side. Fra borgerlig side forholdt man sig stærkt kritisk til den strafferamme, som den socialdemokratiske regering lagde op til i sit lovforslag, hvor en kvinde, der lod sit svangerskab afbryde, maksimalt kunne straffes med 3 måneders fængsel. Bl.a. kan man læse den konservative Pürschels holdning hertil, da han udtalte:

Maaden, hvorpaa denne processuelle Reform gennemføres, er i øvrigt den, at Borgerlig Straffelovs § 242 ophæves og erstattes af Straffebestemmelser i Særloven (...) men rent principelt synes jeg, det er urigtigt saa faa Aar efter Straffelovens Ikrafttræden at begynde at sprede Straffebestemmelser ud i andre Love. En Lov som den, der er foreslaaet her af Ministeren, bør indeholde

⁹² Rigsdagstidende, Folketingsmøde den 18. november, 1936, spalte 1243

⁹³ Ibis, spalte 1244

⁹⁴ Ibis, spalte 1245

*Straffebestemmelser for Overtrædelse af den i Loven forskrevne formelle Fremgangsmaade, men Realiteterne hører efter min Mening hjemme i Straffeloven*⁹⁵

Man mente fra de Konservatives side altså ikke, at den siddende regerings forslag om kun 3 måneders straf var tilstrækkeligt, særligt ikke så kort tid efter Straffelovs § 242, fra 1930, var vedtager. En holdning flere af de borgerlige partier delte. Denne videreførelse af strafferammerne fra 1930s straffelov, var også noget Svangerskabskommissionen i deres betænkning havde anbefalet forsat skulle fungere som straffebeholdelserne for lovovertrædelse af den nye svangerskabslov. Der var dermed (måske lidt atypisk) en enighed mellem den borgerlige side og kommissionens forslag. I denne forbindelse ses det også tydeligt at den politiske diskurs i høj grad blev at bedømme hvad befolkningens moral skulle underlægges og hvordan man sikrede denne moral. Svaret på dette blev, ifølge de borgerlige partiers, at man ved at fastholde de hårdere strafferammer fra 1930s straffelov, sikrede sig at udvise hvordan moralen overfor svangerskabsafbrydelser skulle være blandt den danske befolkning. Den nye svangerskabslov skulle altså fungere moralske rettesnor, der skulle præge befolkningen til at forstå det klare budskab om, hvad der var moralsk korrekt at gøre, når en kvinde stod i situationen med en uønsket graviditet. Måske endda før dette, altså allerede inden en sådan situation kunne opstå, som Pürschel påpegede det i sin tale ved Folketinget:

*(...) at Straffetruselen ikke afholder en besvangret ulykkelig Kvinde fra at gaa til Fosterfordrivelse. Nej, det er maaske nok rigtigt, ikke virker meget stærkt, men det, der kommer an paa, er jo ogsaa at sætte ind paa Motiv-Dannelsen paa et meget tidligere Tidspunkt af Begivenhedernes Udvikling, nemlig at sætte ind paa det Tidspunkt, da Kvinden giver sig i Lag med Manden. Det er dér, Straffetruselen sætter ind og virker motividannende, og der er dér, den har sin Værdi, saaledes som Erfaringerne fra Rusland jo saa klart viser det*⁹⁶

For de borgerlige partier spillede strafferammen, og måske også straffetruslen, altså en vigtig rolle i forbindelse med den nye svangerskabslov. Der var en tydelig *diskursiv praksis*, da der blev argumenteret for, at man ved at have en høj strafferamme for svangerskabsafbrydelserne viste et billede udadtil om, at det var moralsk forkasteligt og derfor måtte loven udtrykke denne holdning meget tydeligt. Altså søgte man i kraft af den *diskursive praksis* at sammenkoble den nye straffelov, med virkeligheden. Dermed fik svangerskabslovens strafferammer også symbolske funktion, da man ville vise at det moralske udsagn blev taget alvorligt af retssystemet. Og vigtigheden af, at dette blev en del af den udøvende retspraksis, lagde Pürschel også vægt på, da han i sin tale sagde: "Og der er nu det at sige, at en Straffetrusel maa vi have i Straffeloven, og den maa gradueres efter Retsgoderne og efter Angrebene Farlighed, og skal en Straffetrusel have nogen som helt Betydning, maa den ogsaa eksekveres, ellers er den uden værdi"⁹⁷.

Anderledes var diskursen hos den siddende regering, hvis argumenter lød på, at en hård strafferamme ikke nødvendigvis ville ændre noget. Man var fra den socialdemokratiske side ikke i tvivl om, at strafferammer var en nødvendighed, men mente at problematikken om de illegale

⁹⁵ Rigsdagstidende Folketingsmøde den 17. november, 1936, spalte 1226

⁹⁶ Rigsdagstidende, Folketingsmøde den 19. november, 1936, spalte 1303

⁹⁷ Ibis, spalte 1305

aborter var et samfundsproblem. Dette samfundsproblem havde sin grobund i social og økonomisk vanskelig stillede kvinders, desperate forsøg på at træffe et umuligt valg. Derfor skulle der være et gensidigt ansvar fra både kvinden og samfundet. Dette fremhævede særligt Justitsminister Steincke, da han udtalte: "(...) og vil Straffen ikke blot fremme Farisæisme og Hykleri og i virkeligheden kaste Samfundets Skyld over paa den enkelte ulykkelige Kvinde, som staar alene og forladt?"⁹⁸. Steinckes diskurs var altså klar: det var nødvendigt at have strafferammer på dette område, men da problematikken bundede i et samfundsproblem, skulle man ikke straffe kvinderne urimeligt højt. Ifølge den overvejende socialdemokratiske regering mente man at høje straffen ikke ville forbedre hverken forholdene eller moralen for den enkelte. Til at understøtte dette argument, henviste Steincke til hvordan man historisk havde draget samme erfaringer fra lignende sager i forbindelse med f.eks. samleje udenfor ægteskaber eller homoseksualitet, der også tidligere havde været underlagt høje strafferammer, men stadig havde fundet sted i bedste velgående. Han udtalte bl.a.: "For længe siden har man opgivet at straffe Samleje uden for Ægteskabet (...) og man har til det yderste mildnet Straffen for Homoseksualitet. Kan man sige, at de moralske Tilstande i Befolkningen er blevet værre paa Grund af, at Straffen er bortfaldet paa disse Omraader"⁹⁹. Dette retoriske spørgsmål skulle naturligvis understrege at der ifølge socialdemokraterne ikke mentes at være belæg for, at en sådan stram strafferamme, som de borgerlige partier talte for, ville have en bevislig opdragende effekt på befolkningen. Derudover gav Steincke også udtryk for, at denne diskurs bundede i en personlig overbevisning om, at de hårde straffe ikke var løsningen: "Den ærede Ordfører [Pürschel] sagde, at det var alt for slappe Stafferegler, men jeg siger dertil, at jeg har den (...) Opfattelse, at Straffen tror jeg egentlig ikke paa i al Almindelighed. Jeg tror ikke paa, at Straffen forbedrer i al Almindelighed, og derfor er jeg, saa vidt jeg kan, optaget af ikke at gøre Straffen højere end højest nødvendigt"¹⁰⁰. I Denne forbindelse fastslog Steincke også at det for ham var vigtigere at man fra regeringens side viste at man var imod de illegale aborter ved at rejse tiltale og dømme den/de skyldige, fremfor at fokusere på lange straffeudmålinger. Denne holdning var også noget der mødte opbakning fra Det Frie Folkeparti, der til debatten kunne tilføje: "(...) vi [Det Frie Folkeparti] i alt væsentligt slutter os til Justitsministeren og de af ham fremførte Betragtninger. Vi kan godkende, at Straffen for den svangerskabsafbrydende Kvinde sættes meget væsentligt ned, og at Straffen skærpes i meget betydelig Grad for Hjælperne. Vi har heller ikke det mindre tilovers for Kvaksalverne paa dette Omraade og kan slutte os til, at Straffen kan sættes saa højt som til 8 Aar"¹⁰¹.

Trods opbakning fra et flertal, førte Steinckes udtalelser til en del debat i folketingsalen. Ikke kun grundet forskellige ideologier mellem rød og blå blok, men fordi justitsministeren, der skulle have den holdning, at en høj strafferamme ikke havde en gavnlig virkning på befolkningens moral, tidligere havde udtalt sig anderledes herom. Dette blev af den konservative Pürschel fremhævet og han erklærede i den forbinde, Steincke for dobbeltmoralisk, grundet den tidligere straffelov fra 1930, som Steincke selv havde været med til at udarbejde. Pürschel sagde således:

⁹⁸ Rigsdagstidende, Folketingsmøde den 4. november, 1936, spalte 878

⁹⁹ Ibis, spalte 878-879

¹⁰⁰ Rigsdagstidende, Folketingsmøde den 18. november, 1936, spalte 1285-1286

¹⁰¹ Rigsdagstidende, Folketingsmødet den 17. november, 1936, spalte 1240

Til mig sagde den højtærede Minister, at han troede ikke stærkt paa Straffens forbedrende Virkning og derfor ikke var Tilhænger af de strenge Straffe. Denne Betragtning forstaar jeg i og for sig godt, (...) men jeg vil gerne deroverfor sige, at alle de Straffesatser, som jeg har nævnt, findes vistnok praktisk talt uforandrede i det Forslag, som Ministeren selv i sin Tid, den 2. December 1924, fremsatte her i Tinget, og de maa derfor dengang have været Udtryk for, at Ministeren dog troede paa disse strengere Straffes Virkning. Ogsaa den Paragraf, det særligt drejer sig om § 242, er jo af Miniserien i sin Tid forelagt med en Strafferamme, der gik op til 2 Aar, saa dengang maa Ministeren dog for saa vidt have troet paa Straffens Virkning¹⁰²

Det er tydeligt at der gennem Pürschels citat er gjort brug af *interdiskurs* da han henviser til Steinckes egen tidligere diskurs om netop strafferammen for fosterdrab. Dette retoriske virkemiddel bruger Pürschel til at styrke sit eget argument om, at en hård strafferamme var en nødvendighed for at sikre den danske moral. Dette var muligt, da han ved at bruge Steinckes tidligere holdning, der nu var i modstrid til hans fremsatte forslag, søgte at udstille Steincke som illoyal til sin egen ideologi og dermed overfor den øvrige regering. Pürschel forsøger dermed, qua Faircloughs tredje niveau, *social praksis*, at etablere et magtforhold, hvor han og hans partiers diskurs, kunne stå hævet over den socialdemokratiske regerings diskurs om strafferammerne for denne lovgivning.

Selvom der herskede en indgroet politisk uenighed om selve strafferammerne, bar den politiske diskurs dog præg af ét fællestræk – den nuværende tilstand var ikke holdbar. Dette kom også tydeligt frem i et af de tidligere anvendte citat fra Hansen Rørby som proklamerede at ”Livet og Loven er ude af kontakt”¹⁰³. Dette var også en holdning man kunne se fra konservativ side, som mente realiteten var som Hansen Rørby lagde op til. Særligt i Pürschel diskurs, blev der lagt stor vægt på, at det ikke var nok med en hård straf, der kunne fungere som trussel, men at der gennem retssystemet også skulle være handling bag denne strafferamme, før det havde en egentlig effekt og det var netop dette, samfundet manglede. Det var for ham og de øvrige borgerlige partier, et stort problem, at nævningene gang på gang, frikendte de anklagede kvinder, og tilmed en del af kvaksalverne, som det fremgik i Svangerskabskommissionens bilag 11, underbilag 1. Som også Esbensen i sin forskning påpeger, var der i 1930’erne et herskende problem om, at antallet af kvinder der blev dømt for illegale aborter, var forvindende lille. I svangerskabskommissionens betænkning var der i bilag 11’s underbilag opgjort retspraksis fra årene mellem 1928 til 1932. I denne er eksemplet om en sag kaldet Elna-sagen, hvori det fremgår, at 3 ud af de 19 anklagede kvinder blev fundet ikke-skyldige, mens 16 blev fundet skyldige. Af de 16 kvinder som blev fundet skyldige, blev kun 3 idømt en straf, mens de resterende 13 kunne gå straffrit derfra¹⁰⁴. Dette blev grundlag for stor debat, som særligt blev italesat på den borgerlige fløj, da Svangerskabskommissionens bilag påviste, hvor få kvinder og deres hjælpere som i realiteten endte med at blive dømt, når deres sager kom for en domstol. Et af kritikpunkterne lød særligt på, at det var grundet retspraksissen hvor de anklagede kom for et nævningeting, der

¹⁰² Rigsdagstidende, Folketingsmøde den 19. november, 1936, spalte 1304-1305

¹⁰³ Rigsdagstidende, Folketingsmøde den 18. november, 1936, spalte 1244

¹⁰⁴ Betænkninger over Forslag til Lov om Foranstaltning i Anledning af Svangerskab m.v. Afgivet af Landstinget, 8. april, 1936, bilag 11, underbilag 1

gjorde at så få kvinder blev dømt. I den forbindelse sagde Pürschel bl.a.: "(...) man [kan] efter min Mening spare sig al Diskussion her i Tinger, fuldkommen spare sig enhver Debat og enhver Lovgivning, for vi ved, at Nævningetingene *vil* ikke straffe for Forsterfordrivelse. Ja, de er efterhaanden kommet saa vidt, at de end ikke vil straffe de professionelle Hjælpere"¹⁰⁵. Dette var også en holdning der var klar gennem Venstrekvinden Gautier Schmits diskurs, hvortil hun udtalte at: "Der har været en ganske overordentlig stor Slaphed (...) med Hensyn til at forfølge disse Sager"¹⁰⁶. Hun frygtede at man ved at lade det være op til lægdommere og nævningetinget, ville løbe ind i samme problemstilling. Hun udtalte i denne forbindelse at dette "(...) vil bevirke, at man glider ind i ganske den samme Skru med Frikendelser, og saa er man lige vidt. Og det var bl.a. et af de Punkter, hvor Loven skulde medføre en nu og bedre Tingenes Tilstand"¹⁰⁷. Her satte Gautier Schmit altså debatten om de frikendte kvinder, op mod det, der i den større debat, mentes at være det skelsættende problem – de mange illegale aborter, for på den måde, at tydeliggøre, qua Faircloughs *diskursive praksis*, at der altså her var tale om en uholdbar situation, hvis tidligere tiltag ikke syntes at være tilstrækkelige for at gøre op med dette. Og derfor var hårde strafferammer, end hvad Steincke lagde op til, en nødvendighed.

En anden konsekvens man så ved de få dømte kvinder, var ikke blot hvor få kvinder af de anklagede, der endte med at blive straffet, men derimod hvor få kvinder der faktisk blev anklagede, set i lyset af det estimerede antal illegale aborter, fremsat af forskellige læger. Fra Svangerskabskommissionen lød det, at der gennemsnitlig blev foretaget 1000-2000 illegale aborter årligt. Et tal som socialdemokraterne Steincke og Andersen begge refererede til gennem deres diskurs. Steincke sagde således i sin tale den 4. november: "Efter det dér oplyste er Tallet paa de saakaldte kriminelle Aborter mellem 1000 og 2000 om Aaret: En enkelt af Kommissionens Læger sætter dog Tallet til 6000, og jeg har fra andre Sider hørt nævnt langt højere Tal. Men hvis vi holder os til ca. 1500 om Aaret"¹⁰⁸. Disse tal var også brugt af Andersen der udtalte: "Der angives jo aarligt Tal, svingende fra 100-2000 til 6000 Aborter. Om det er det ene eller det andet Tal, er principielt lige forfærdeligt, det er kun Graden af Forfærdelse, som kan være forskellig"¹⁰⁹. Som modstykke hertil stod den konservative Pürschel, som frem for Kommissionens fremlagte tal, hæftede sig ved et tidsskrift, hvori en læge ved navn Dr. Hoffmeyer, havde udtalt sig om netop disse tal, "Jeg skal særligt nævne dette, at i Tidsskriftet fir 1923 Side 979 angives Aborternes Tal til 10.000-20.000"¹¹⁰. Her henviste Pürschel til de tal fremlagt af Dr. Hoffmeyer og påpeger i den forbindelse at Dr. Hoffmeyer udtalte at tallet kunne være så højt, som helt op til 30.000. Alle politikerne søgte i deres argumentation at bruge en *diskursiv praksis* der kunne understrege sagens alvorlighed set i lyset af den virkelighed der faktisk var bag tallene. Problematikken herved var blot, at der ikke var en egentlig enighed om, hvor mange illegale aborter, der egentlig fandt sted. Men én ting var sikkert: antallet af anklagede og dømte kvinder var et forsvindende lille tal, i forhold til de mange forskellige tal der søgte at estimerer det egentlige antal af illegale aborter. Og det var netop på baggrund af dette, at man fra regeringens side, virkelig ønskede at sætte ind. På den måde var der alligevel enighed at spore

¹⁰⁵ Rigsdagstidende, Folketingsmøde den 17. november, 1936, spalte 1225

¹⁰⁶ Ibis, spalte 1209

¹⁰⁷ Ibis, spalte 1210

¹⁰⁸ Rigsdagstidende, Folketingsmøde den 4. november, 1936, spalte 873

¹⁰⁹ Rigsdagstidende, Folketingsmøde den 17. november, 1936, spalte 1189

¹¹⁰ Ibis, spalte 1217

blandt de borgerlige og socialdemokratiske partier, som trods uenigheden i straffelængden, kunne finde samme ståsted i vigtigheden af, at flere af de anklagede kvinder og hjælpere endte med at få en straf for den illegale abort.

Debatten om det reelle antal illegale aborter, lagde i midlertidigt op til noget andet – kvaksalverne. Det var nemlig fra regeringens side vurderet at de illegale aborter, udført af ikke-lægelige folk, var til større fare for samfundet, end de lovligt lægeudførte aborter. Dette blev også tydeligt gennem de omdiskuterede strafferammer, som lagde op til kvaksalvernes særligt farlige indgreb ved, at strafferammen for ikke-læger var dobbelt så høj som for læger, hhv. 4 og 2 år med mulighed for skærpelse. Her var det igen med henvisning til de russiske erfaringer, der påviste, at man selv ved fri abort, ikke kunne få bugt med disse, og det var derfor vigtigt at have en høj strafferamme for dem. Som Pürschel tidligere havde pointeret, kunne disse straffetrusler muligvis skræmme potentielle kvaksalvere fra at foretage disse indgreb – om ikke andet, så vise en klar holdning til befolkningen om disse. Det var også af denne grund, Pürschel formentlig brugt det meget højt estimeret antal illegale aborter, i forhold til Svangerskabskommissionen og Socialdemokratiet. Ved at sætte tallet højt, påviste han en nødvendighed for disse straffetrusler, mens man ved det lavere estimerede tal fra Kommissionen og Regeringens side, fortsat kunne holde ved, at hårde strafferammer ikke nødvendigvis var løsningen.

Det var dog regeringen der med deres klare diskurs om lave strafferammer sad med et flertal og ved Svangerskabsloven fra 1937, endte man en socialdemokratiske diskurs som fastslog i § 6, at "en kvinde, der selv afbryder sit Svangerskab eller lader det afbryde af en Person, der ikke er autoriseret Læge, straffes, selvom de § 1 forskrevne Betingelser for lovlig Svangerskabsafbrydelse er til Stede, med Hæfte indtil 3 Maaneder"¹¹¹. Dermed fik de borgerlige partier altså ikke deres forslag om høje strafferammer igennem ved den endelige lovvedtagelse.

8.3. De mulige indikatorer

I dette afsnit vil jeg behandle Svangerskabskommissionens 4 foreslåede indikatorer, der kunne legalisere en svangerskabsafbrydelse. Disse fire indikatorer medførte hver sin debat i den politiske diskussion og der var fra de forskellige politiske fløje, forskellige forestillinger om, hvordan disse indikatorer ville have indvirkning på den endelige lov. De fire indikatorer vil ikke blive behandlet, i den rækkefølge de af kommissionen var afgiver, jeg vil derimod lægge ud med den sociale indikator, hvorefter jeg vil analysere diskurserne i den medicinske indikator, den eugeniske indikator og til sidst den etiske indikator, da de i denne rækkefølge giver anledning til det efterfølgende underafsnit.

Den sociale indikator

Ved svangerskabskommissionens forhandlinger havde et flertal fundet enighed fire indikatorer, der skulle fungere som rettesnor for, hvornår der skulle gives tilladelse til en abort. Da disse indikationer blev fremlagt ved svangerskabskommissionens betænkning til Folketinget, gav særligt én indikator anledning til stor debat. Fra kommissionen havde man udlagt den såkaldte sociale indikator, der i nogle kilder også blev omtalt som den økonomiske indikator. Denne indikation medgav at kvinder skulle have adgang til en abort: *Naar Svangerskabet eller Barnets*

¹¹¹ Lov om Foranstaltninger i Anledning af svangerskab, 27. april, 1937, § 6

*Fødsel medfører Farer for en varig og betydelig Forringelse af Kvindens personlige, familie- eller samfundsmæssige Stilling, og denne Fare ikke findes at kunne afværges paa andre Maader*¹¹².

Allerede ved svangerskabskommissionens forhandlinger, havde denne indikator mødt modstand, særligt fra den borgerlige fløj hvor Gerda Mundt, og Inger Gautier Schmit, havde modsagt sig denne indikator. Venstrekvinden Gautier Schmit udtrykte allerede tidligt i forhandlingerne, hvordan hun i overensstemmelse med flertallet, godt kunne gå med til kommissionens første 3 indikationer, men at den 4. – den sociale indikator, ikke, var noget hun eller hendes parti ønskede at støtte i et lovforslag. Årsagen til dette var ifølge Gautier Schmit, at det krævede mange forskellige instansers vurdering af, hvornår disse sociale vilkår kunne bevillige en abort, og dermed blev grænsen for hvornår denne indikator gjorde sig gældende, meget uklar. Dette mødte ved folketingsmødet opbakning fra den socialdemokratiske justitsminister der udtalte ”jeg siger, det er umuligt at drage *nogen* grænse”¹¹³, til kommissionens kommentar om, at det ville være umuligt at drage *nogen fast* grænse. Der herskede altså fra Steincke side en tydelig modstand til denne indikator, på samme måde som Gautier Schmit i betænkningerne havde modsat sig denne. Steincke mente ydermere at det "Efter Regeringens Opfattelse er (...) principielt og praktisk umuligt at anerkende et almindeligt Begreb som "social Indikation"¹¹⁴. Dertil mente Steincke ikke, at en sådan afgørelse burde ligge hos staten, men at det som ved de andre indikatorer, burde være op til en lægefaglig vurdering: "Der kan for Staten være Spørgsmaal enten om Straf eller om Straffrihed, men i Almindelighed at gøre det til en Statsopgave at overveje, om den enkelte Kvinde skal havde sit Foster fjernet eller er, forekommer Justitsministeriet at være en absurd Idé med yderst samfundsfarlige Konsekvenser, og denne Opfattelse deles altsaa af det samlede Ministerium"¹¹⁵. Også fra Det Frie Folkeparti, var man modstandere af kommissionens udlægning af denne indikator. Hartel så dog også en klar problematik ved Steinckes udtalelse om, at det var lægerne der skulle vurdere, om det sociale indikator var gældende hos en kvinde der ønskede at få sit svangerskab afbrudt: "Det er klart, at Vanskeligheder vil der altid opstaa; det vil ikke være let eller altid at være Lægen, at være den afgørende, men det er for intet at regne imod de Vanskeligheder, som vilde opstaa, hvis man havde den sociale Indikator som en anerkendt Del af Lovgivningen om dette Problem"¹¹⁶. Der var her et tydeligt brug af den *diskursive praksis* da Hartel her opstiller scenariet om den store vanskelighed der ville opstå, hvis en sådan indikator skulle føres ud i virkeligheden. Med *kohærens* fremhæver han, at der med de allerede eksisterende problemer på området, ville en sådan social indikator blot bidrage hertil, og dermed ikke løse det problemet. Denne tanke mødte opbakning hos de konservatives Pürschel, der også mente, at det for lægerne ville være en for vanskelig opgave. Til at understøtte sit argument, henviste han ved folketingsmødet den 19. november, til adspurgte lægers udtalelser om, hvor deres bestemmelser skulle ligge: "Man har spurgt Lægerne, om de vilde sige ja til at foretage Svangerskabsafbrydelse paa social Indikation (...) Dertil siger 1270 ja og 284 nej. Naar man saa ser paa disse Spørgsmaal a.-g., vi man finde, at

¹¹² Betænkninger over Forslag til Lov om Foranstaltning i Anledning af Svangerskab m.v. Afgivet af Landstinget 8. april, 1936

¹¹³ Rigsdagstidende, Folketingsmøde den 4. november, 1936, spalte 876

¹¹⁴ Ibis, spalte 877

¹¹⁵ Ibis, spalte 877

¹¹⁶ Rigsdagstidende, Folketingsmøde den 17. november 1936, spalte 1236

de rummer ikke blot de sociale Spørgsmaal, men ogsaa de etiske og de eugeniske, og gaar man dem igennem et for et, vil man se, at, (...) en stor Majoritet gaar imod det, som i Virkeligheden er den sociale Indikation, mendens en stor Majoritet findes paa den etiske og den eugeniske Indikations Omraade"¹¹⁷. Pürschel brugte altså lægernes egne udsagn om, at en sådan vurdering ikke ville fungere i praksis, og derfor burde en så udefinerbar indikator, ikke være en del af lovgivning.

Hartel så også en anden problematik ved den sociale indikator. Ifølge ham, var det svært for en mand at sætte sig ind i den situation, en kvinde med en uønsket graviditet sad i. Dette havde han dog en løsning på. Via et brev fra en kvinde, der udtalte sig herom, mente han at der var belæg for at påvise, at en kvinde, trods økonomiske vanskeligheder, altså ikke mente at en abort, ville være den rette løsning:

Jeg fik for nyligt et Brev fra en Kvinde, for øvrigt med 2 Børn, og som nylig var blevet Enke, og hun skriver følgende -: „Jeg finder det vanærende og nedværdigende for vort Folk, om vi faar en Lov for Svangerskabsafbrydelse, rettelig betegnet Fosterdrab, hvorfor i Alverden ikke indrette vore sociale, økonomiske og hygiejniske Forhold, saa vi kan leve som Mennesker!“ Jeg var glad for at faa denne Udtalelse, tilmed fra en Kvinde, der sad i trange Kaar og derfor havde en vis Mulighed for at dømmе om andres Stilling, som sidder i tilsvarende Kaar. Vi har jo ikke noget kriterium, hvorefter vi kan fastslaa, at det Barn, so kommer til Verden i et fattigt Hjem og eventuelt under Nød og Savn, skulde blive ringere end det Barn, som fødes omgivet af al Verdens Herlighed" ¹¹⁸

Men dette brev argumenterede Hartel for, at der ikke var belæg for en social indikator. Særligt fordi det ifølge ham, heller ikke kunne bevises at børn fra hjem med lav indkomst, nødvendigvis var dårligere stillede end andre børn. Dermed skulle en sådan indikator altså ikke føre til afbrydelsen af et svangerskab.

Som modstand til de borgerlige, Det Frie Folkeparti og også til partifællen Steincke stod Nina Andersen, der mente, at den sociale indikator var en vigtig del af det samlede billede: "Der er her i Dag Tale om Lovforslag, som har med den juridiske Side at gøre, men der er nødvendigt ogsaa at berøre den sociale Side af Sagen. Det er nødvendigt, fordi Forudsætningen for, at min Gruppe er indforstaaet med den Form, som nærværende Lovforslag har faaet, er, at ogsaa den sociale Side af Sagen løses"¹¹⁹. Andersen slog fast at: "Det er jo ikke Kvindernes manglede Lyst til at faa Børn eller deres Forhippethed efter at prøve en Svangerskabsafbrydelse, som foraarsager det meget store Antal af disse. (...) disse Svangerskabsafbrydelser skyldes (...) økonomiske eller sociale Grunde"¹²⁰. Det er her tydeligt, på både Faircloughs *tekst* niveau og på den *diskursive praksis* at Andersen i sin ideologi var fortalere for familiepolitikken og kvindesagen. Hendes arbejde gennem hendes politiske karrierer der fokuserede på familie og børnepolitik, havde dermed særligt kvinderne i fokus. Der er derfor i hendes diskurs en (muligvis) ubevist indlejring

¹¹⁷ Rigsdagstidende, Folketingsmøde den 19. november, 1936, spalte 1305-1306

¹¹⁸ Rigsdagstidende, Folketingsmøde den 17. november, 1936, spalte 1237

¹¹⁹ Ibis, spalte 1189

¹²⁰ Ibis, spalte 1189

af kvindernes ve og vel og dette kunne være årsagen til, at hun i sin diskurs lægget et så stort fokus på netop kvinderne. Andersen stod dog ikke alene med denne ideologi, da hun mødte opbakning fra den kommunistiske Aksel Larsen. Han mente, ligesom Andersen, også at det var umuligt at undgå at de sociale indikationer ville spille ind i spørgsmålet om svangerskabsafbrydelse: "Man nægter at anerkende den saakaldte sociale Indikator, som fra visse Sider kaldes den økonomiske Indiation (...), men kommer dog til at anerkende, at i de allerfleste Tilfælde er netop de sociale og økonomiske Forhold dem, der driver Kvinderne til enten selv at foretage Svangerskabsafbrydelse eller til at søge den foretaget ved andres Hjælp. Det er ikke blot Kommunisternes Mening; jeg kan her støtte mig for saa vidt til hele Kommissionen"¹²¹. Til dette fremhævede Larsen Kommissionsmedlemmet Dida Dederding, som i forbindelse med den sociale indikator havde udtalt, at kvinder der fik foretaget en illegal abort, gjorde det grundet frygten for den usikre fremtid, hvor hun ikke længere kunne arbejde, men skulle blive hjemme, og tage sig af en nyfødt, uden hjælp og uden indkomst. Ligesom ved Andersen, er der her en klar *ideologisk* påvirkning, da han i kraft af sit kommunistiske virke, så positivt på den måde, man i sovjet havde ønsket at hjælpe de udsatte kvinder. En ideologi han også ønskede skulle være i den danske lovgivning.

At det var kvinder i økonomisk og social nød, der spillede en central rolle i spørgsmålet om svangerskabsafbrydelserne, og dermed også i spørgsmålet om det dalende fødselstal, blev i midlertidigt afvist af den konservative Ole Bjørn Kraft. Han var af den klare holdning, at det høje antal af aborter skulle findes andre steder: "(...) jeg tror ikke, at selv meget vidtgaende sociale Foranstaltninger vil faa nogen afgrenende Virkning i det lange Løb over for selve spørgsmaalet om Forøgelse af Børnetallet"¹²². Bjørn Kraft argumenterede for, at det altså ikke kun var i de lavere klasser, men derimod i højere grad den velstående del af befolkningen som havde underkastet sig et "Etbarssystem" som han kaldte det. Til dette konkluderede Kraft at: "(...) ud fra denne Kendsgerning har man Lov at drage den Slutning, at Spørgsmaalet om Barnefødslerne ikke han sættes i den direkte Forbindelse med den almindelige økonomiske Tilstand, som mange fristes til at gøre"¹²³. Befolkningstallet og dets fald, kunne altså ifølge Bjørn Kraft ikke kobles sammen med de sociale indikatorer. Det er dog vigtigt i denne forbindelse, at nævne, at Bjørn Kraft ikke var imod den sociale/økonomiske indikator. Han mente dog ikke at de skulle: "(...) indføres med det Formaal, der her er Tale om; de skal indføres, fordi man regner det for en social Retfærdighed, fordi vi alle bør være indstillet paa, at først og fremmest Børnene og Ungdommen skal have de bedst mulige Levevilkkaar"¹²⁴. Man kunne her se et tydeligt politisk brug af patos, da han understregede, at den sociale indikator vil være det mest humane og respektfulde man kunne gøre overfor befolkningen. Dermed bar hans diskurs også præg af et højt brug af *diskursiv praksis* da hele diskursen er koblet sammen med den samfundssituation man arbejder på at forbedre. Spørgsmålet om den sociale indikator kunne altså ikke stå alene, uden at man tænke hele problemstillingen ind i ligningen, og det var særligt dette Bjørn Kraft byggede sin diskurs på.

¹²¹ Rigsdagstidende, Folketingsmøde den 18. november, 1936, spalte 1254-1255

¹²² Rigsdagstidende, Folketingsmøde den 19. november, 1936, spalte 1322

¹²³ Ibis, spalte 1322-1323

¹²⁴ Ibis, spalte 1323

Trods kommissionens flertal, samt støtte fra Andersen og Larsen som ønskede et større fokus på kvindernes rettigheder, blev den sociale indikator ikke en del af den endelige lovgivning grundet et flertal fra regeringen, med opbakning fra den borgerlige fløj, der i høj grad ønskede at beskytte samfundets rettigheder. Som Bjørn Kraft lagde vægt på, skulle der dog foretages noget på det sociale område, for at komme problemstillingen til livs. En holdning man både hos indikationens fortalere og modstandere fik opbakning til. Særligt Andersen ville, at der skulle være bedre forhold for de gravide kvinder og også Gautier Schmit lagde, som tidligere citeret, vægt på, at kvinder i social nød skulle have hjælp, fremfor at ty til illegale aborter. Dette vil jeg komme mere ind på i afsnit 8.4.

Den medicinske indikator

Den medicinske indikator er måske det tydeligste levn fra 1930s straffelov §242. I denne lå nemlig, som tidligere nævnt, §14's Nødretsregl, som foreskrev, at hvis kvindens liv var i fare, kunne en abort på lovlig vis foretages af en læge. Dermed var den medicinske indikator i overensstemmelse med den almindelige retsopfattelse i befolkningen, da den medicinske indikation blot var en videreførelse af den tidligere Nødretsreglen. Denne tanke var også til at finde hos venstre, da Gautier Schmit i forbindelse med den medicinske indikators forslag udtalte: "(...) medicinsk set behøver Befolkningen som saadan ikke noget nyt Lovforslag, thi fra ældgammel Tid har det været anerkendt, at hvor Moderens Liv stod i Fare, maatte det lille vordende Menneskeliv vige til Fordel for Kvindens Liv"¹²⁵. For hende, var det en naturlighed, at en sådan lov skulle være til stede – som den altid havde været det. Her brugte Gautier Schmit altså, hvad Fairclough kalder for *common knowledge* da udsagns logiske slutning ikke kunne anfægtes fordi præmissen allerede tidligere var accepteret. At den medicinske indikator skulle være en del af svangerskabsloven, gav i sig selv, heller ikke anledning til debat. Alligevel var der ved denne indikator, uenighed blandt politikerne. Dette skyldes dog ikke hvorvidt den medicinske indikator skulle være en del af loven, men derimod, hvordan denne paragraf skulle formuleres.

Den medicinske indikator var, som anført i afsnit 6.1., af Svangerskabskommissionen formuleret således: *Naar Svangerskabets Afbrydelse foretages for at afværge en paa Grund af Sygdom tilstedeværende Fare for Kvindens Liv eller for en varig og betydelig Forringelse af hendes Helbredstilstand*¹²⁶. Ifølge Steincke lå der dog en bekymring i, at denne definition var for snæver, da der efter regeringens mening, kunne være andre indikatorer end kun sygdomme, der kunne være til fare for kvindens liv og helbred:

Paa den anden Side er Kommissionens Affattelse af Begrebet medicinsk Indikation formentlig for snæver, idet man jo blot kan pege paa, at Kvindens Liv eller Helbred meget vel kan være udsat endog for særdeles høj Grad af Fare af andre Grunde end egentlig Sygdom, Aarsager, der baade kan være af fysisk og psykisk Karakter, f.Eks. en kronisk Underernæring paa Grund af Nød og Elendighed,

¹²⁵ Rigsdagstidende, Folketingsmøde den 17. november, 1936, spalte 1198

¹²⁶ Betænkninger over Forslag til Lov om Foranstaltning i Anledning af Svangerskab m.v. Afgivet af Landstinget 8. april, 1936

*Udslidthed paa Grund af talrige Børnefødsler, voldsom Depressionstilstand, foretagne Selvmordsforsøg eller andre fortvivlede Skridt*¹²⁷

Man ville fra regeringens side, derfor udvide den medicinske indikator til at indeholde formuleringen ”en i Sygdom eller andre Forhold begrundet fare for kvindens liv eller helbred”¹²⁸. Og det var netop disse tre ord, *eller andre forhold*, der i høj grad startede en politisk debat om den medicinske indikation. Man frygtede nemlig fra den borgerlige fløj, at formuleringen ”andre forhold” ville åbne op for mulige smuthuller, hvori kvinder der uønsket var blevet gravide, kunne slippe igennem. Ifølge venstrekvinden Gautier Schmit, var Steinckes omformulering af den medicinske indikator et forsøg på at inkorporere en skjult social indikation: "(...) selv om Kommissionens Definerings af sociale Indikationer er udgaet, er de sociale Momenter som Motivering for Svangerskabsafbrydelse til Stede i Forslaget ved den Udvidelse, Ministeren har givet de medicinske Indikationer"¹²⁹. Dette var også en holdning man kunne se fra Det Frie Folkeparti, da Hartel i forbindelse med den medicinske indikator udtalte sig således: "Vi er i og for sig tilfredse med, at den højtærede Minister har forladt Kommissionsforslaget i saa Henseende. Vi er derimod ikke tilfredse med den Formulering, han har givet den medicinske Indikation, idet der er en Mulighed for, at den sociale Indikation kan optræde under denne nye Affattelse"¹³⁰. Det er altså tydeligt, at der i den politiske diskurs, qua Fairclough, foregik på et meget tekstnært niveau, da debatten i høj grad hang sammen formuleringen af denne indikator.

Steincke søgte at forsvare sin diskurs og klarlægge begreberne, da denne formulering af den medicinske indikation, ifølge ham, var rettet mod situationer hvor der var en reel og alvorlig trussel mod gravide kvinders liv eller helbred. Om det udsprang af sygdom, eller om der var andre årsager, så de spillede sociale eller økonomiske vilkår altså en rolle: "(...) der kan foreligge Fare for Liv og Helbredstilstande af andre Grunde end Sygdom, ogsaa af økonomiske Grunde, ligesaa vel som Sygdom ogsaa kan skyldes økonomiske Grunde"¹³¹. Dette søgte man også at klargøre allerede ved svangerskabskommissionens betænkning, da Steincke med flertal tiltrådte af Nina Andersen, Bomholt, Fr. Dalgaard, A.M. Hansen, Jensen [Gøriding], Jensen, Helga Larsen, Vilhelm Rasmussen og Strøm, ønskede en omformulering af Skt. 1. punkt 1. så det tydeligt ville fremgå at dette ikke skulle fungere som et smuthul. Man ville tilføje ordet "alvorlig", for på den måde, at sikre sig, at det ikke blot var sociale indikationer der lå til grunde for svangerskabsafbrydelsen, men indikationer der reelt var til fare for kvinden"^{132 133}. Der var altså igen et højt lingvistisk fokus, da det tekstnære niveau blev omdrejningspunktet for den politiske diskurs.

Dette fokus på *alvorlige* forhold bekymrede midlertidigt de borgerlige partier, da Steincke qua de åbne rammer, lagde op til psykiske lidelser som en indikator. Steincke havde som tidligere citeret, nemlig italesat selvmord som en medicinske indikation og udtale: "(...) voldsom

¹²⁷ Rigsdagstidende, Folketingsmøde den 4. november, 1936, spalte 880-881

¹²⁸ Rigsdagstidende, Folketingsmøde den 18. november, 1936, spalte 1284

¹²⁹ Rigsdagstidende, Folketingsmøde den 17. november, 1936, spalte 1206

¹³⁰ Ibis, spalte 1236

¹³¹ Rigsdagstidende, Folketingsmøde den 18. november, 1936, spalte 1281

¹³² Betænkninger over Forslag til Lov om Foranstaltning i Anledning af Svangerskab m.v. Afgivet af Landstinget, 8. april, 1936, side 1841

¹³³ Betænkninger over Forslag til Lov om Foranstaltning i Anledning af Svangerskab m.v. Afgivet af Landstinget, 8. april, 1936, bilag 3

Depressionstilstand, foretagne Selvmordsforsøg eller andre fortvivlede Skridt"¹³⁴ som alle skulle føres ind under *andre årsager*. Selvom man på borgerlig side, fra et eugenisk standpunkt godt kunne se idéen med at psykiske lidelser ikke skulle danne ramme for den næste generation, frygtede man at kvinder der ønskede at få afbrudt sit svangerskab, ville benytte sig af selvmordstrusler som legitimeringsgrundlag. Dette kom også til syne ved Gautier Schmits tale til Folketinget, da hun udtalte sig herom: "Og naar Talen er om Kvinder med voldsomme Depressioner, der vil foretage Selvmordsforsøg og andre lignede Skridt (...) saa kan jeg forsikre Ministeren, at han ved de Direktiver, han har givet, paa Masser af hysteriske Kvinder vil virke i høj Grad fremskyndende til at etablere saadanne Forsøg"¹³⁵. Her søgte Gautier Schmit altså, via patos, at tegne et skræmmebillede af, hvordan mange kvinder, ville ty til sådanne metoder, for at undgå moderskabet. En diskurs der var meget gennemgående for den borgerlige side, hvis holdning var, at den medicinske indikator ville være til fare for samfundet, hvis den blev åbnet så bredt op, som man fra socialdemokratisk side lagde op til. Den borgerlige diskurs fik med sit flertal også gennemslagskraft i den færdige lovtekst, da flertallet ikke havde stemt for Steinckes udlægning om "andre forhold" og den medicinske indikator kom dermed kun i betragtning i tilfælde hvor en abort var "(...) nødvendig for at afværge alvorlig Fare for Kvindens Liv eller Helbred"¹³⁶, og dermed blev samfundets ret til reproduktion dominerede over kvindens ret til at bestemme over egen krop.

Den eugeniske indikator

Som det i debatten under den medicinske indikator blev klart, var man fra politisk side ikke i tvivl om, at et svangerskab lovligt skulle være muligt at få afbrudt, hvis det lå eugeniske årsager bag. Derfor blev der til svangerskabskommissionens formulering: *Naar der er nærliggende Fare for, at Barnet paa Grund af arvelig Anlæg vil blive lidende af Sindssygdом, Aandssvaghed, andre svære mentale Forstyrrelser, Epilepsi eller alvorlig og uhelbredelig legemlig Sygdом*¹³⁷, heller ikke lagt op til meget intern debat i folketinget.

Som Petersen i sin forskning påpeger, så var der i denne periode af historien et øget fokus på, at få befolkningstallet til at vokse, men også at kvaliteten af befolkningen ikke skulle gå tabt i kvantiteten. Dette er også noget, der i min læsning af de politiske diskurser, tegner sig et billede af, i forbindelse med debatten om de mulige indikatorer. Det eugeniske punkt tegner et klart billede, qua Fairclough, af lovens samtid og skal derfor også forstås i kraft af dennes virkelighed. Havde en lignende lov skulle opstilles i dag, kunne man aldrig drømme om at opstille en sådan indikator, særligt grundet 1940'ernes erfaringer heraf. Men dette var i 1930'erne muligt, fordi man havde et andet blik på samfundet og dets opbygning, hvor befolkningens kvalitet var i højsæde, da man qua Petersen, så denne befolkning som en ressource. Det var i denne periode vigtigt at man havde gode, velfungerende borgere der kunne bidrage til samfundet og selv skabe nye, gode samfundsborgere. Det handlede altså både om befolkningens kvantitet som man via Svangerskabsloven havde lagt op til qua det dalende fødselstal. Men i kraft af denne indikator, vidnede det også om, at det i høj grad handlede om befolkningens kvalitet. Denne kvalitet skulle

¹³⁴ Rigsdagstidende, Folketingsmøde den 4. november, 1936, spalte 880-881

¹³⁵ Rigsdagstidende, Folketingsmøde den 17. november, 1936, spalte 1207

¹³⁶ Lov om Foranstaltning i Anledning af svangerskab, 27. april, 1937

¹³⁷ Betænkninger over Forslag til Lov om Foranstaltning i Anledning af Svangerskab m.v. Afgivet af Landstinget, 8. april, 1936

sikres via en justering af hvilke borgere der havde mulighed for at sætte børn i verden. Syge, svage, mentalt forstyrrede, fruentimmere, kriminelle osv. skulle dermed have rig mulighed for at få deres ufødte børn fjernet ved abort, da disse børn ikke var individer man ønskede i samfundet. Dette så man også bevis for, da man i 1929 indførte sterilisationsloven, der tillod sterilisering af netop de ovennævnte kvinder, så deres arvemasse ikke blev ført videre til næste generation. På samme måde som man få år senere, i 1934, havde tilladt tvangssterilisering af åndssvage kvinder¹³⁸. Denne lovgivning henviste Pürschel også til i sin tale ved Folketinget den 17. november, da han om den eugeniske indikator sagde således: "Den eugeniske Indikation er en naturlig Fortsættelse af det, vi allerede for er Par Aar siden beskæftigede os med her i Rigsdagen og gennemførte som Lov: Adgang til at sterilisere"¹³⁹. Hermed bruger Pürschel en *diskursiv praksis*, via *intertekstualitet*, da han sammenholdt denne lov, med hvad der allerede var gældende for samfundet og understreger dermed, at den eugeniske indikator, bude møde naturlig opbakning fra regeringens flertal. Det var altså ifølge ham en naturlig selvfølgelighed eller hvad Fairclough kaldte for *common knowledge*. Med den eugeniske indikator var der altså tale om en videreførelse af den tradition, man i mange år havde haft inden for den arvemæssige hygiejne.

Som Petersen i sin forskning også lægger op til, så var spørgsmål om den eugeniske indikator et udtryk for den tradition man i 1930'erne stadig var under. Denne tradition blev ført videre, til trods for, at samfundet i denne periode var under udvikling. Familien og staten smeltede mere og mere sammen og bestemmelserne for, hvem der skulle have børn, blev en naturlig opgave for staten at bestemme, i samarbejde med et ekspertudvalg. Denne sociale ingeniørkunst, hvor eksperter og politikere arbejdede med befolkningens sammensætning, resulterede i en stærk eugenisk tankegang. Hvor det estimerede høje antal af svangerskabsafbrydelser i Danmark, var blev betragtet som et stort problem, grundet befolkningsfaldet, var den eugeniske indikator derimod en løsning på netop dette problem. En holdning der var bred enighed om, på tværs af de politiske fløje. Dette kom bl.a. til udtryk gennem Venstres Gautier Schmit der sagde: "(...) baade Kommissionens Flertal og Mindretal har udtalt sig omtrent sammenfaldende i saa Henseende, og Ministeren har da ogsaa denne Paragraf med i sit Forslag"¹⁴⁰. Opbakningen til dette forslag, var også tydeligt ved Pürschel, der understregede, at en sådan indikator, var nødvendigt for samfundet:

*(...) I gamle Dage var de aandssvage Kvinders Børn udsat for en saadan Misrøgt og Vanrøgt, at de fleste af dem døde, og derved var Faren for Forplantning mindsket. Men efterhaanden som den sociale Lovgivning griber ind og der holdes Liv i snart sagt ethvert Individ, der kommer til Verden, drives Samfundet, hvis de normale og sunde Individer ikke skal majoriseres af de andre med den stærke Drift og den store Forplantning, til at sikre sig mod en saadan Eventualitet, og derfor er jeg (...) en Tilhænger af den*¹⁴¹

¹³⁸ Sterilisation- og tvangstvangssterilisationsloven blev vedtaget på et bredt flertal i regeringen. Her var en tydeligt eugeniske forudsætning, da denne lov skulle sikre fremtidens kvalitet. <https://www.kristeligt-dagblad.dk/danmark/danmark-var-i-kamp-mod-undermerne> - konsulteret den 30/04-2020

¹³⁹ Rigsdagstidende, Folketingsmøde den 17. november, 1936, spalte 1223

¹⁴⁰ Rigsdagstidende, Folketingsmøde den 17. november, 1936, spalte 1199

¹⁴¹ Ibis, spalte 1223

I denne udtalelse kan man qua Fairclough dykke ned i det tekstmære niveau. Særligt måden Pürschel omtalte kvinderne på, ved brug af adjektivet *aandssvage* ligger så langt fra den politisk korrekte retorik vi kender fra den offentlige debat i dag. Her skal man selvfølgelig tænke samtiden ind i ligningen, da dette adjektiv ikke nødvendigvis var negativt ladet, men derimod et alment kendt, neutralt udtryk for disse kvinder. Man skal dog huske, at der under denne formulering hørte mange kvinder, og ikke blot kvinder med psykiske handicap. Åndssvage kvinder kunne her bruges om både kvinder med stærk seksualdrift, døve, blinde, stumme kvinder, samt kvinder med lav iq og meget andet. Dermed er Pürschels antagelse om, at åndssvage kvinders børn var underlagt misrøgt, en smule voldsom, om ikke andet, så meget generaliserende, men dette var en naturlig holdning at have til disse kvinder i debattens samtid. I den *diskursive praksis* tegner Pürschel her et meget voldsomt skræmmebillede, måske endda et skrækscenarie, af hvordan samfundet ville gå til grunde, hvis man fra sociallovgivningens side valgte at "holde liv" i disse kvinders børn. Den konservative diskurs var dermed meget præget af, at denne indikator var et nødvendigt redskab for at undgå at befolkningen skulle degenerere som følge af, at der blev sat for mange arveligt belastede børn i verden. Også fra Socialdemokratisk side, var der opbakning til forestillingen om, at en sådan eugenisk indikator var en selvfølgelighed at have med i Svangerskabsloven. Andersen kunne konstatere: "Jeg har ikke observeret, at sidde Tilfælde har været Genstand for Debat eller Kritik undtagen fra ortodols katolsk Side, og gaar derfor ud fra, at den overvejende betragtes som naturligt, at Svangerskabsafbrydelse i disse Tilfælde kan finde Sted"¹⁴². Og dermed kunne man uden store kvaler, hurtigt komme til enighed om denne lovs eugeniske indikator som uden store indvendinger blev indført i svangerskabsloven. Denne uproblematiske indførelse, afspejler i høj grad samtidens verdensbillede, men også ønsket om at beskytte samfundets moral og rettigheder, da det qua den eugeniske indikator var for samfundets bedste, at borgere af ringe kvalitet, ikke blev dominerende.

Den etiske indikator

Den etiske indikator var af svangerskabskommissionen, som tidligere præsenteret, formuleret således: *Naar Kvinden er blevet besvangret under saadanne Omstændigheder, som omhandles i Borgerlig Straffelov af 15. April 1930 § 210 eller § 210, jfr. § 212, samt naar Svangerskabet skyldes Krænkelser af Kvindens Kønsfrihed under saadanne Omstændigheder, der omhandles i Straffelovens §§ 216-223 eller disse Paragraffer sammenholdt med § 224*¹⁴³. Der var ved denne indikator altså tale om, at kvinder skulle have mulighed for at lade sit svangerskab afbryde, hvis hun havde været udsat for voldtægt eller blodskam. For voldtægterne hørte der flere forhold under, som f.eks. misbrug af sindssyge, åndssvage og bevidstløse, eller af anstaltsanbragte kvinder, samt misbrug af kvinder af ung alder. Umiddelbart kunne man fra et nutidigt perspektiv antage, at denne indikator ikke ville være genstand for stor debat i Folketinget. Og på spørgsmålet om blodskam var dette også tilfældet. Men i forholdene om voldtægt var dette dog ikke tilfældet, da man, særligt fra borgerlig fløj, frygtede at en sådan indikator ville kunne blive misbrugt at unge kvinder, for at opnå en legal abort. Til spørgsmålet om blodskam, var der, qua de eugeniske indikatorer stor opbakning til, at et sådant svangerskab burde afbrydes. Dette var noget Pürschel særligt italesatte ved Folketingsmødet den 17. november da han sagde: "Sikrest er jeg over for

¹⁴² Rigsdagstidende, Folketingsmøde den 17. november, 1936, spalte 1192-1193

¹⁴³ Betænkninger over Forslag til Lov om Foranstaltning i Anledning af Svangerskab m.v. Afgivet af Landstinget, 8. april, 1936

Tilfældet Blodskam. Det Barn, der er Resultat af denne Forbrydelse, er efter min Mening saa lidet ønskeligt for Moderen og for Samfundet, at Betænelighederne der er de mindste mulige; og dertil kommer, at Muligheden for Misbrug der er ganske overordentlig ringe"¹⁴⁴. Pürschels diskurs var altså den samme som under debatten om de eugeniske indikationer, da dette var en naturlig selvfølge i det retslige perspektiv, og til samfundet bedste.

Anderledes blev diskursen dog, når det kom til formuleringen af voldtægter som etisk indikation. Som tidligere nævnt, var man fra borgerlig side skeptisk over for en sådan åben mulighed for kvinder, der da legalt kunne få en abort med en sådan anklage. Denne diskurs var særligt tydelig hos Pürschel som udtalte: "(...) i de Tilfælde, hvor Kvinden først kommer, når Besvangrelsen er konstateret, og siger: Jeg har været Genstand for Voldtægt, er jeg paa Forhaand mindre troende indstillet, for at sige det behersket"¹⁴⁵. I denne forbindelse pegede Pürschel også på, at dette kunne skabe risikoen for at stemple mænd, der med konsensus, havde haft et forhold til f.eks. en underordnet medarbejder. Mandens ry og omdømme ville dermed kunne blive ødelagt, hvis kvinden, for at få en sådan legal abort, anklagede ham for voldtægt. En risiko man fra borgerlig fløj ikke var villig til at tage. Dette mødte opbakning fra justitsminister Steincke, der ligesom Pürschel godt kunne se faren ved dette scenarie. Allerede ved Svangerskabskommissionens betænkning, havde Steincke indsendt en skrivelse hvori han ønskede at tilføje til stk. 2, at der skulle indføres: "maa Afbrydelse af Svangerskabet ikke finde Sted, medmindre der er sket Anmeldelse til Politiet om Forbrydelsen, og Anmeldelsen - efter stedfunden Politiundersøgelse - ikke er afvist som urigtig"¹⁴⁶. Her var der i den politiske diskurs altså påfaldende enighed mellem Steincke og Pürschel trods deres politiske modsætningsforhold. Både fra borgerlig- og socialdemokratisk side skelnede man mellem de kvinder, der uforskyldt var blevet gravide og de der ikke var. Og det var denne diskurs som blev den bærende i debatten om den etiske indikator. Hvor man mente at letfærdige kvinder, der med falske anklager tilegnede sig en legal abort, skulle stoppes, skulle der samtidig være mulighed for at hjælpe de kvinder, hvis svangerskab var uforskyldt. For at forstå denne tankegang skal man qua Fairclough have samtiden in mente, hvor man i høj grad så ned på seksuelt afvigende (aktive) kvinder, mens mænd ikke var underlagt samme restriktioner, eller i hvert fald ikke blev stillet til samme ansvar. Derfor mente man også, at der i høj grad var en risiko for, at en kvinde ville tilsmudse en mands omdømme for at rede sit eget. Og netop denne betragtning gik igen på begge fløje på Christiansborg, hvor kvindens seksualdrift blev anset som noget ustyrligt og farligt, der kunne ødelægge samfundsmoralen. Derfor var det særligt samfundets rettigheder, (og til en vis grad mandens) som blev dominerede i den politiske diskurs. Dette blev også et element man tog med sig, da det færdige lovforslag blev lagt på bordet, hvor den eneste ændring fra kommissionens forslag, var indførelsen af krav om politianmeldelse.

8.4. Seksualklinikkerne

I Løkke og Jacobsens forskning af familielivet i Danmark, ses der hvordan man i 1930'erne og 40'erne fik et øget fokus på børnene i samfundet. Denne familiepolitik ser man også spor af, i

¹⁴⁴ Rigsdagstidende, Folketingsmøde den 17. november, 1936, spalte 1222

¹⁴⁵ Ibis, spalte 1222

¹⁴⁶ Betænkninger over Forslag til Lov om Foranstaltning i Anledning af Svangerskab m.v. Afgivet af Landstinget 8. april, 1936, samt svangerskabskommissionens bilag 3

min analyse af de politiske diskurser, hvor særligt kvinderne og deres mulighed for hjælp kom på den politiske dagsorden. Dette skete som et led i den sociale/økonomiske indikator, men også til en vis grad i debatten om den medicinske indikator. I kommissionens betænkning var det med et stort flertal klart, at man ønskede en lovgivning der kunne give lægerne klare retningslinjer, med også sikre kvinderne den hjælp de havde brug for – både i form af rådgivning og økonomisk hjælp. Til dette argumenterede Nina Andersen ved Folketingsmødet den 17. november for, at det for samfundet var nødvendigt at finde andre løsninger, end blot en svangerskabslov, hvis man ønskede at knække kurven for det faldende fødselstal. Som løsningsforslag argumenterede hun bl.a. for, at folkementaliteten måtte ændres i forbindelse med kvindernes plads på arbejdsmarkedet. Hun så et problem i, at kvinder der blev gift, samtidig blev afskediget fra arbejdsmarkedet, til fordel for moderskabet. En tankegang der lagde sig op ad den traditionelle forestilling om hvordan samfundet skulle skrues sammen. I følge Andersens overbevisning, skulle man bryde med denne tradition, da hun mente, at der skulle være mulighed for en kvinde at vende tilbage til arbejdsmarkedet igen efter en fødsel: "En vordende Moder skal kunne vide, hun har Sikkerhed for, at hun kan vende tilbage til sit Arbejde igen efter at have sat den nye Verdensborger ind i vort Samfund"¹⁴⁷. Den *diskursive praksis* kommer her altså til syne gennem en logos-præget argumentation, hvor *common knowledge* understreger den selvfølgelighed der er i, at kvinder skulle have muligheden for at tjene penge, for at kunne bidrage til forsørgelsen af familien. Dermed ville kvinderne ikke blive skræmte af tanken om at sætte børn i verden, og dermed heller ikke ty til de illegale abortmetoder.

Kommissionens flertal, med undtagelse af Venstre, anbefalede også i betænkningen, at staten oprettede særlige klinikker i tilknytning til hospitaler og sygehuse, hvor enhver voksen kunne henvende sig og få oplysninger om seksuelle spørgsmål og præventive midler. Venstre mente ikke at udbrede kendskab til børnebegrensning, var en opgave der skulle ligge under staten og kunne derfor ikke tilslutte sig denne anbefaling. Ifølge Gautier Schmit ville arbejdet med seksualklinikkerne ikke være gavnligt for samfundet: "(...) det kan ingenlunde være ønskeligt at udvide Arbejdet for en saadan Oplysning i Befolkningen: legalisere hele denne Praksis med præventive Foranstaltninger for at undgaa Børnefødsler. Mod denne Opfattelse vender vi os absolut og stærkt"¹⁴⁸. Gautier Schmit var overbevist om, at en sådan udbredelse af klinikker i samfundet "i det lange Løb virker degenererende og i høj Grad svækkende, og som rent befolkningsmæssigt set, naturligvis ogsaa vil hindre en Udfoldelse af Folket"¹⁴⁹. Hun var altså sikker på, at hele arbejdet med svangerskabsloven, der havde til formål at nedbringe de illegale aborter, og bremse det faldende befolkningstal, ville blive modarbejdet ved oprettelsen af sådanne klinikker. Dette var på trods af, at hun som citeret i afsnit 8.3. under de medicinske indikationer, fremhævede, at sociale indikationer burde afhjælpes med råd og støtte fra disse klinikker¹⁵⁰. Dette strider imod Gautier Schmits erklæringer til kommissionen, da hun med et mindretal, udtalte at hun var imod, at udgifterne til svangerskabsafbrydelserne skulle pålægges staten, som det ellers ved Socialdemokratier og Det radikale Venstre var foreslået. Man kan derfor undre sig over, hvad Gautier Schmits egentlige løsningsforslag var til dette spørgsmål.

¹⁴⁷ Rigsdagstidende, Folketingsmøde den 17. november, 1936, spalte 1190

¹⁴⁸ Ibis, spalte 1211

¹⁴⁹ Ibis, spalte 1211

¹⁵⁰ Betænkninger over Forslag til Lov om Foranstaltning i Anledning af Svangerskab m.v. Afgivet af Landstinget 8. april, 1936, side 1839

Også Pürschel var modstander af idéen om seksualklinikkerne, da de efter hans mening ikke ville hjælpe den seksuelle moral:

Der tales saa meget om seksuel Oplysning her i Lander. Javel, der er Trang til seksuel Oplysning, men den skulde ikke gaa ud paa at lære de unge, hvorledes de med mindst mulig Risiko kan have med de flest mulige Mandfolk eller Kvindfolk at gøre, men den skulde gaa ud paa at lære dem, hvilke Livsværdier, legemlige og navnligt aandelige, de uigenkaldelig smider bort, naar de smider sig selv væk i en Række løse Forhold. Det skulde være en Kærlighedens Højsang og ikke en Liderlighedens Slagsang, som skulde klinge ud over dette Land¹⁵¹

Denne udtalelse tog man fra Det Frie Folkeparti afstand til, da man, i modsætning til Venstre og Det Konservative, mente at nødvendigheden af sådanne seksualklinikker, og hjælp til kvinder var større, end risikoen for en seksuel frigjorthed hos de unge i samfundet. Den kommunistiske Aksel Larsen udtalte i den forbindelse: "Det nytter ikke her, at man, som det ærede Medlem Hr. Pürschel og det ærede Medlem Fru Inger Gautier Schmit sansynligvis vil gøre, hæfter sig ved at ønskelige i, at Kvinden bliver hjemme og ser smuk ud og føder sine Børn og laver Mad til sin Mand; Forholdene i det Samfund, vi befinder os i, er nu engang anderledes"¹⁵². Larsen men altså at virkeligheden nu engang ikke var sådan som man i utopien kunne ønske sig. Kvinderne havde brug for hjælp, både økonomisk, men også støtte, så de igen kunne komme ud på arbejdsmarkedet efter endt graviditet. Hvad end det gjaldt de gifte kvinder eller de enlige. Der måtte en håndsrækning fra politisk side til, i form af støtte og rådgivning, som man kunne give på disse klinikker. Her brugte Larsen også Faircloughs tredje niveau: *social praksis* idet han forsøgte gennem hegemoni at etablerer et magtforhold overfor de øvrige politikere, som ifølge ham, ikke så verdens realiteter, men levede i en traditionsbundet forestilling af verden. Ved at henvise til deres holdning (omend et lidt karikerede billede heraf), og derefter argumenterer for, at virkeligheden ikke længere hang sådan sammen, fremstillede han sig selv bedre og mere troværdig, fordi han, ifølge hans ideologi, have bedre forståelse for det samfund man levede i. Han forsøger derpå at fremstå mere *magtfuld* i denne politiske diskurs.

Larsens udtalelse i forbindelse med forslaget om oprettelsen af seksualklinikker mødte stor opbakning på Christiansborgs sociale fløj, da man under folketingsmøderne diskuterede netop denne paragraf af lovens udformning. Ikke kun Larsen argumentere for vigtigheden af disse klinikker, også Nina Andersen der var en af de dominerede stemmer i denne debat, udtrykte klart medhold til oprettelsen af sådanne klinikker og udtalte: "Der maa i dette Land skabes en saadan Svangerskabs- og Fødselshjælp, at en vordende Moder aldrig behøver økonomisk at frygte for en forstaaende Fødsel, og saaledes at hun ved, hvor hun skal henvende sig for at faa den Hjælp som er nødvendig"¹⁵³. Fra Regeringens side stod det klart, at svangerskabsafbrydelser altid indebar en betydelig risiko for den enkelte kvindes liv, da der i mange tilfælde opstod komplikationer, skader og endog dødsfald, både ved kvaksalverne, men også hos de autoriserede læger. Da spørgsmålet om seksualklinikkerne hørte under den overordnede problematik om at nedbringe det dalende fødselstal, var det derfor en naturlig følge, at seksualklinikkerne ville være

¹⁵¹ Rigsdagstidende, Folketingsmøde den 17. november, 1936, spalte 1231

¹⁵² Rigsdagstidende, Folketingsmøde den 18. november, 1936, spalte 1257

¹⁵³ Rigsdagstidende, Folketingsmøde den 17. november, 1936, spalte 1189

et godt alternativ til disse farlige aborter. Denne slutning drog man også hos Det Radikale Venstre, da Jensen Gørding fastslog: "(...) vil jeg og mit Parti gaa praktisk ind for Oprettelsen af de foreslaaede Seksualklinikker, der, rigtigt drevne, vil kumme faa en overordentlig stor Betydning for vor Ungdoms hele Indstilling til Hele Seksualproblemet"¹⁵⁴.

Debatten om seksualklinikkerne tegnede et tydeligt skel mellem de politikere der ønskede en traditionel tilgang til emnet og ikke så, at sådanne klinikker ville være gavnlige for samfundet. Og de politikere der talte ind i erfaringen, som viste, at den traditionelle tilgang ikke var effektiv, da stadig flere og flere illegale aborter fandt sted. Særligt Pürschel og Gautier Schmit var, som tidligere nævnt, bekymrede for, at sådanne klinikker ville ødelægge de unges moral, og legalisere deres seksualdrift. Fra den socialdemokratiske fløj, var man dog stærk tilhænger af, at sådanne klinikker ikke ville ødelægge samfundet, men derimod sikre at færre kvinder kom i livsfare i forbindelse med de farlige aborter. Mod de borgerliges frygt om moralsk forfald argumenterede Andersen for, at dette var for samfundets og befolkningstallets sikkerhed: "Saa maa man sørge for, at Kendskab til antikonceptionelle Midler paa betryggende Maade bringes ud til de brede Befolkningkredse, saaledes at uønskede Svangerskaber forhindres"¹⁵⁵. Hun forsøgte altså at skabe en logisk slutning om, at dette ville være den bedste mulighed for samfundet, for at få bugt med det dalende fødselstal, som var hele præmissen for svangerskabsdebatten. Også Larsen så rigtigheden i Andersens vision og sagde: "Man kommer kun Ondet til Livs ved at skabe ordentlige sociale Forhold i Landet, ved gennemføre en virkelig forsvarlige betryggende Forsøg for saavel Moder som Barn, ved i det hele taget at skabe ordenlige Samfundsforhold og ved samtidig at gennemføre en højst paakrævet Oplysning om hele det seksuelle Spørgsmaal og Forplantningsspørgsmaalet, herunder ogsaa fornødne Oplysninger om, hvorledes uønsket Svangerskab undgaas"¹⁵⁶.

Særligt Larsen havde i sin diskurs en meget klar *diskursiv praksis* da han gentagende gange refererede til virkelighedens realiteter. Et stort fokus hos Larsen var kvindernes manglede mulighed for den utilstrækkelige hjælp, han mente man havde indført de seneste år. Særligt fødselshjælpen var ifølge ham, et sted der var en manglede indsats. Mange kvinder kunne kun komme på rigshospitalet hvis der var særlige omstændigheder der gjorde sig gældende og af lavpraktiske grunde som geografiske afstande gjorde dette sig også vanskeligt. Fødeklinikkerne var der ikke nok af og havde, ifølge ham, ikke altid plads eller mulighed for at tage imod kvinderne der havde brug for hjælp. Derfor var det i Larsens optik altafgørende at man fra regeringen siden skabte flere offentlige instanser der kunne hjælpe kvinderne, både under graviditeten men også under fødslerne. Og den eneste mulighed for, at dette kunne blive en realitet, var, ifølge Larsen, hvis man indførte sådanne klinikker som et led i svangerskabsloven: "Ja, der findes ganske vist en Bestemmelse i Loven om offentlig Forsorg, §37, (...) Det er vel overflødig til tilføje, at denne Paragraf om, at der *kan* indrettet, overalt er blevet saaledes forstaaet, at man ingen Steder har gjort det, for der staar ikke „skal"¹⁵⁷, og netop derfor måtte man fra politisk side nu handle med forslaget om disse klinikker, trods modstanden fra den

¹⁵⁴ Rigsdagstidende, Folketingsmøde den 17. november, 1936, spalte 1234

¹⁵⁵ Ibis, spalte 1190

¹⁵⁶ Rigsdagstidende, Folketingsmøde den 18. november, 1936, spalte 1249

¹⁵⁷ Ibis, spalte 1257

borgerlige fløj. En holdning der med et flertal mødte opbakning, da man i svangerskabslovens endelige udformning fastholdt paragraffen om seksualklinikernes oprettelse.

9. Diskussion

Det er i den overstående analyse blevet tydeliggjort, via en kritisk diskursanalyse, at debatten om svangerskabsafbrydelse fra 1937, indeholdt flere aspekter end blot spørgsmålet om, hvorvidt en sådan lov skulle indføres. Dette skyldes politikernes forskellige holdning til, hvad problemstillingen var ved loven og dens baggrund. Fælles for disse forskellige problemstillinger var dog, at samfundets rettigheder over det enkelte menneske, spillede en stor rolle i beskyttelsen af et sundt samfund. Og selvom dette var en lovgivning der pegede mod kvinderne og deres rettigheder, var det ikke disse, der i sidste ende kom i fokus. Det er denne problematik jeg vil forsøge at diskutere i dette afsnit.

I min læsning af kilderne ser jeg som det gennemgående referencepunkt i den politiske diskurs, at man gentagne gange vendte sig mod de russiske erfaringer med fri abort. Som påvist i min analyse blev disse erfaringer ofte brugt til at skildre hvor farlig adgangen til fri abort ville være for samfundet. Dermed understregede politikerne, at der var brug for klare og faste rammer for, hvordan en sådan lov skulle udformes. Med erfaringer som disse, undrer jeg mig derfor over, hvorfor man i dansk politisk alligevel ønskede at varetage en sådan lov. Rigsdagen havde få år tidligere allerede klarlagt strafferammerne for kvinder, der illegalt fik fjernet sit foster og med Nødretsreglen havde man allerede nogle indikationer der kunne lempe straffen i særlige situationer. Så hvorfor mente man pludseligt, at der var behov for en yderlig indsats på dette område? Petersson et al. fremhæver i deres forskning, at denne nødvendighed opstod på baggrund af opråb fra lægerne, der manglede klare rammer. En konklusion jeg også finder rigtig, i kraft af kommissionens fokus på netop disse rammer. Alligevel synes jeg gennem min forskning at se, at der i denne debat lå et dybere motiv bag, end blot det politiske pres der kom qua det lægefaglige opråb. Gennem min kritiske diskursanalyse er det blevet tydeligt, at man fra det politiske flertals side så denne lovgivning som en nødvendighed, for at sikre samfundet mod moralsk forfald. Man havde gennem en opgørelse over de anklagede kvinder set, at den nuværende lovgivning på området ikke var tilstrækkeligt og som tidligere nævnt var det ifølge den socialdemokratiske Rørby Hansen et bevis på, at ”(...) Livet og Loven er ude af kontakt”¹⁵⁸. Derfor måtte politikerne handle med en ny lov.

Som kommissionen og regeringen begge lagde vægt på, var denne lovs formål at sikre samfundet mod det dalende fødselstal men også at nedbringe det farlige kvaksalveri. Begge disse bevæggrunde ses som en værn mod det der kunne true et sundt samfund. Og vigtigheden af at beskytte samfundet bliver særligt tydeligt i afsnit 8.3, hvor det gennem min analyse af de forskellige indikationer kom frem, at man i høj grad vægtede samfundets rettigheder og moral, højere end kvindernes. Særligt tydeligt blev dette under debatten om den etiske indikator, hvor man både fra Konservativ og Socialdemokratisk side stillede krav om, at sager om voldtægt skulle politianmeldes, før en svangerskabsafbrydelse kunne finde sted. Dette skyldes primært frygten for, at kvinder ville misbruge denne indikation og dermed skade uskyldige mænd. Det stod tydeligt frem i min analyse, hvordan debatten afspejlede et billede af kvindernes seksualitet som ustyrlig og farlig og dermed noget man måtte beskytte samfundet og ikke mindst mændene mod.

¹⁵⁸ Rigsdagstidende, Folketingssamfundet den 18. november, 1936, spalt 1244

Med en nutidig samfundsforståelse, kan man have svært ved at forstå, hvorfor ingen stillede sig kritisk til Pürschel og Steinckes udtalelser om, at beskytte mændene. Særligt den manglede respons fra Socialdemokraten Nina Andersen, der ellers havde talt varmt om at beskytte kvinderne og deres rettigheder, ringede i denne debat. En debat, hvor man med et moderne kvindesyn ville argumentere for, at kvinder der af deres chefer var blevet udsat for overgreb, ville frygte at stå frem og anklage en mand, da risikoen for at blive fyret eller udkammet af samfundet var stor. Jeg vil argumentere for at man, qua Fairclough naturligvis skal se denne debat i lyset af dens samtid, hvor en sådan tankegang var urealistisk for mennesker med en naturlig og behersket seksualdrift. Loven om svangerskabsafbrydelser retter sig nemlig ikke mod disse kvinder, men derimod mod de kvinder, der uønskeligt var blevet gravide. Kvinder man i 1930'ernes samfund så som promiskuøse og med en slap seksualmoral. Og det er af denne grund jeg argumenterer for, at tanken også var, at disse kvinder uden skrupler ville føle sig tilbøjelige til at anklage mænd for sådanne overgreb. Netop derfor så man hverken fra Andersens, eller nogen andens side, en grund til at debattere denne etiske indikation yderligere. Og derfor var det også samfundets rettigheder der kom i højsæde.

Dette fokus på samfundets rettigheder over kvindernes, kommer også til syne i min analyse af svangerskabslovens eugeniske indikator. Som det blev klarlagt i analysen, var tanken bag den eugeniske indikator meget traditionsbundet og fastholdt forestillingen om, at et stærkt samfund havde behov for en stærk befolkning. En sådan befolkning kunne alene skabes ved at sikre at udstødte, åndssvage og promiskuøse kvinder ikke førte deres arvemasse videre. At kvindernes rettigheder blev trængt i baggrunden til fordel for samfundets, blev særligt klart da den socialdemokratiske justitsminister Steincke udtalte: ”Kommissionen kan ikke anerkende, at Kvinden har Ret til at raade over sit Legeme i større Omfang, end der er foreneligt med Samfundets Ret”¹⁵⁹. En udtalelse der kan opsummere hele den politiske diskurs i forbindelse med rettighedsspørgsmålet. Uanset hvordan man vendte og dejede kvindernes situation, så ville samfundet altid komme i første række, da børnene, som også Petersen i sin forskning påpegede, var en ressource. Jeg vil argumentere for, at tanken om den farlige kvindelige seksualitet spillede en stor rolle i svangerskabsdebatten. Selvom den ikke udtalt blev diskuteret i selve Rigsdagen, ligger det flere steder mellem linjerne, at disse kvinder ville være ødelæggende for samfundet. Dette blev tydeligt ved de etiske og eugeniske indikationer som påviste, at kvindernes rettigheder skulle skubbes i baggrunden til fordel for samfundets. En virkelighed man også så sig afspejle i samfundet, med bl.a. sterilisationsloven, ægteskabsloven som forbød at åndssvage kunne gifte sig, og ikke mindst kvindeanstalterne. I den forbindelse, kan man med fordel læse forskningen fra seniorforsker Lene Koch fra Københavns Universitet. Koch arbejder i sin bog *Racehygiejne i Danmark – 1929-56*, med hvordan racehygiejnen blev en del af det politiske program i forhold til social- og sundhedspolitikken i Danmark¹⁶⁰. Særligt Sprogø Kvindeanstalt er et godt eksempel på, hvordan løssagtige kvinder blev indespærret, da man anså deres promiskuøse livsstil som værende farlig, fordi disse kvinder satte uægte børn i verden, der skulle hjælpes af fattigvæsnet og dermed blev en byrde for samfundet, på samme som disse kvinder blev anset som kilden til udbredelse af farlige kønssygdomme¹⁶¹. Det var med stor sandsynlighed, at man med anstalter som disse in mente, var tøvende overfor kvindernes adgang til abort og dermed også retten til at

¹⁵⁹ Rigsdagstidende, Folketingsmøde den 4. november, 1936, spalte 875

¹⁶⁰ Koch, Lene. *Racehygiejne i Danmark - 1920-56*, 1996

¹⁶¹ Vorre, Christina. *Forladt - fortællinger fra 20 ubeboede øer*, 2017, s. 165

bestemme over sin egen krop. Det var vigtigere at man fra politisk side udviste nødvendigheden af en stærk seksualmoral til borgerne.

Faste rammer for, hvem og hvornår der kunne gives tilladelse til en abort, blev også slået fast ved debatten om den medicinske indikation. Fra socialdemokratisk side, var man villig til at åbne denne, så også kvinder i økonomiske vanskeligheder eller andre sociale udsatte, kunne få fjernet deres barn. Tanken bag dette, var naturligvis at der her var tale om kvinder, hvis børn alligevel ikke var ønskelige i samfundet. Men fra borgerlig side mente man, at det her var nødvendigt at have stramme rammer, da seksualmoralen i samfundet ikke måtte blive slap, som særligt Venstrekvinden Inger Gautier Schmit argumenterede for. Denne tanke var dog ikke alene at finde hos de borgerlige partier. Svangerskabskommissionen havde til deres betænkning vedlagt bilag, hvori der fremgik en skrivelse fra en bestyrelse for forskellige lægelige institutioner inden for den danske kirke. I denne skrivelse stod det klart, at denne bestyrelse, ligesom de borgerlige partier, tog kraftigt afstand fra en åbning af de medicinske indikationer, og henviste til at den sociale indikator ville være nedbrydende for respekten for det ufødte barns liv. De mente: "(...) at kun hvor Liv staar mod Liv, kan der være Tale om at ofre Liv"¹⁶². En holdning særligt Inger Gautier Schmidt tidligt i debatten også havde givet udtryk for. Endnu en gang stod det altså tydeligt i den politisk diskurs, at debatten i høj grad handlede om at beskytte samfundet fra moralsk forfald, samt det faldende fødselstal, mere end det handlede om at beskytte kvinderne. Man kan derfor undre sig over, hvorfor stemmer som Nina Andersen bliver så udtalt i debatten, da hun ved første øjekast, gør meget ud af at forsvare kvindernes rettigheder. I forbindelse med oprettelsen af seksualklinikkerne, fik jeg ved min første læsning af debatterne, hurtigt det indtryk, at det var her, kvindesagen virkelig kunne slå igennem. Man ønskede, som påpeget i min analyse, at sikre kvinderne økonomisk hjælp og støtte, både under og efter graviditeten. Og som også den socialdemokratiske Nina Andersen sagde: "Der maa i dette Land skabes en saadan Svangerskabs- og Fødselshjælp, at en vordende Moder aldrig behøver økonomisk at frygte for en forstaaende Fødsel, og saaledes at hun ved, hvor hun skal henvende sig for at faa den Hjælp som er nødvendig"¹⁶³. Alligevel synes jeg at kunne argumentere for, at det heller ikke her, udelukket er kvindernes rettigheder der kommer i spil. For nok ville man sikre, at dårligt stillede kvinder kunne få den nødvendige hjælp, men med disse tiltag står det også klart, at man i høj grad ville sikre samfundet mod børn der skulle henstilles til fattigvæsenet og dermed blive en byrde for samfundet. På samme måde som den seksualoplysning man ville indføre på disse klinikker ikke skulle handle om, hvordan man kunne have ubeskyttet sex med hvem som helst, men derimod hvor farligt uægteskabeligt sex ville være, da dette kunne lede til uønskede graviditeter. Og af disse grunde, står oprettelsen af seksualklinikkerne i høj grad som et samfundsmiddel, der kunne styrke samfundsmoralen.

Man kan diskutere om denne lov i første omgang, var planlagt at blive rettet mod kvinderne. For det første fordi dette lovforslag kom på opfordring fra lægerne, som manglede klare rammer, og ikke for at skulle sikre kvinderne rettigheder. Alligevel mener jeg, at man fra svangerskabskommissionens side kan se, at der var en åbenhed overfor tanken om kvindernes rettigheder, i højere grad end hvad den endelige lovgivning endte ud med. Bl.a. ved den etiske

¹⁶² Betænkninger over Forslag til Lov om Foranstaltning i Anledning af Svangerskab m.v. Afgivet af Landstinget 8. april, 1936, Bilag 13

¹⁶³ Rigsdagstidende, Folketingsmøde den 17. november, 1936, spalte 1189

indikator, hvor man fra svangerskabskommissionens side ikke havde vedlagt krav, i forbindelse med voldtægter. Dette var krav der kommer fra regeringen, da der i debatten blev påpeget faren ved den kvindelige seksualitet. På samme måde som man fra kommissionens side, havde fundet flertal om den sociale indikation, der af flertallet i Rigsdagen ikke blev stemt ind i den endelige svangerskabslov. Det var altså i høj grad fra regeringens side, at man så en problematik ved kvindernes rettigheder og derfor ønskede at indskrænke disse. Og altså ikke grundtanken ved loven, som den fra svangerskabskommissionens side blev fremlagt.

At svangerskabskommissionen havde en mere åben tilgang til kvindernes rettigheder end regeringen havde, kunne måske skyldes, som Esbensen i sin forskning også peger på, at der i samfundet var ved at ske en mentalitetsændring. Som præsenteret i min analyse, arbejder Esbensen særligt med denne teori, på baggrund af de tidligere nævnte straffesager, hvor kvinderne kun i sjælden grad blev dømt. Som angivet i min forskningsoversigt, mener Esbensen at dette beviser, hvordan folkestemningen havde vendt sig mod de hårde straffe som kvinderne modtog og dermed tegnede et billede af, hvordan synet på moral var under udvikling. Denne holdning Nexø tager afstand fra i sin Ph.d.-afhandling om den politiske diskurs. Via Faircloughs kritiske diskursanalyse, har jeg set alle mine kilder i lyset af deres samtid og ikke blot i lyset af det lingvistiske brug, og i kraft af dette kan jeg godt se en rigtighed i Esbensens udlægning. For ser man på svangerskabskommissionens holdning, lader det også til, at kommissionens eksperter var mere åben overfor kvindernes rettigheder, end den holdning, der var at finde hos regeringen og det politiske flertal i Rigsdagen. En holdning der måske kan skyldes at kommissionens eksperter bl.a. bestod af læger og jordemødre der arbejdede med disse kvinder og derfor også oplevede virkeligheden bag disse lovforhandlinger, i modsætning til politikerne. På samme måde som der i kommissionen også sad medlemmer af forskellige kvindeorganisationer, hvis intention lagt hen ad vejen var, at give kvinderne flere rettigheder. At et sådant mentalitetsskifte var sket i samfundet, kan også understøttes af tidligere citeret Gautier Schmit, der med sin henvisning til politiinspektør Schepelern-Larsen, der argumenterede for, at moralen i samfundet allerede var i forfald¹⁶⁴. Noget tyder altså på, at der faktisk var sket et skifte som Esbensen beskriver. Selvom min forskning ligesom Esbensen påpeger, at der i samfundet var ved at ske en mentalitetsændring, deler jeg dog Nexøs syn på, at kvindernes rolle i sidste ende ikke spillede en væsentlig rolle i den endelige lovtekst, trods et eventuelt mentalitetsskifte. At der var mulig mentalitetsændring under opsejling i samfundet, er for mig klart, men alligevel blev realiteten i sidste ende, at svangerskabsloven blev et spørgsmål om retten til reproduktion. En reproduktion der skulle sikre samfundet fremfor kvinden. Og af denne grund, ser jeg min forskning i lyset af Nexøs forskning, der trods en anden teori, i høj grad ser de samme problematikker, som jeg qua Fairclough også kommer frem til.

Mit brug af Faircloughs teori, har dog alligevel på visse punkter adskilt min forskning fra Nexøs. Et kritikpunkt jeg ser ved Nexøs Ph.d.-afhandling, er hendes tilbagevendende referencer til den senere lov om fri abort fra 1973. Ifølge Nexø ville vedtagelsen af en fri abortlovgivning i 1936, løse mange af de problemstillinger, politikerne så ved debatten. Dette nævner hun bl.a. i forbindelse med diskussionen om kvaksalverne, hvor det i hendes optik ville være en oplagte løsningsmodel, som også nogle af politikerne fremlægger i hendes diskursanalyse. Denne tanke kan jeg med nutidens briller kun give hende ret i. Men, i min læsning af kilderne, har jeg valgt at

¹⁶⁴ Rigsdagstidende, Folketingssamfundet den 17. november, 1936, spalte 1203

bruge teorien fra Fairclough og jeg skal derfor forstå kilderne, set i lyset af deres politiske samtid og virkelighed. Og af denne grund, står det tydeligt for mig, som anvist i analysens afsnit 8.1. hvorfor politikerne ikke blot kunne arbejde sig frem mod en lov, der tillod fri abort til alle kvinder i 1936. Dette var nemlig et livssyn der lå så fjernt fra den virkelighed man befandt sig i, hvor moral og seksuel tilbageholdenhed var en indgroet del i forståelsen af det, at være et godt, sundt og dannet menneske. Derfor mener jeg ikke, at man kan se denne politiske debat i lyset af en lovgivning der først blev indført 37 år efter. Med dette skal man selvfølgelig have in mente, at Nexøs forskning i høj grad er en komparativ analyse mellem svangerskabsloven i 1937 og loven fra 1973. Derfor arbejder Nexø også med loven fra 1937 i det omfang, den peger frem mod loven fra 1973. Min forskning har derimod 1930'ernes politiske diskurser som det centrale i analysen, og ikke mindst den kontekst, svangerskabsloven fra 1937 formes i. Dermed er vores fokus er ganske enkelt forskelligt. Overordnet set vil jeg placere min forskning et sted mellem den præsenterede forskning af svangerskabsloven, fra Esbensen, Nexø og Petersson et al., og den øvrige samfunds- og familieorienteret forskning som bl.a. blev præsenteret gennem Petersen et al. og Løkke og Jacobsen. Via Faircloughs teori har jeg kunnet skabe en sammenhæng mellem hvad de der beskæftigede sig med selve svangerskabsloven påviste, og hvad de der beskæftigede sig med den samfundsorienteret forskning påviste. Med min valgte teori har jeg altså bragt 1930'er lovens kontekst i fokus. Langt de fleste steder var det muligt at se fællestræk mellem de to forskningsområder, men særligt ét sted var der en tydelig uenighed imellem disse. Hvor Nexø i høj grad ikke ser kvindernes rettigheder som et element i svangerskabsloven, så ser forskere som Petersen et al. at kvinderne i løbet af 30'erne blev en mere intrigeret og indflydelsesrig del af samfundet. Men hvordan forklarer man denne forskel? Når jeg ser på svangerskabsloven, bliver den i dag anset som startskuddet for den frie abort og dermed også som det første spadestik for kvinders ret til at råde over deres egen krop. Denne holdning kan synes meget fjern, da jeg gennem min analyse og store dele af min diskussion, ligesom Nexø ikke har fundet bevis for andet, end at kvinderne i høj grad blev nedprioriteret til fordel for samfundets rettigheder. Alligevel synes jeg det er værd at diskutere om denne lov ikke ledte nogle flere rettigheder med sig.

I andre nordiske lande, har spørgsmålet om abort, ligesom i Danmark, givet stor anledning til debat. I 1930'erne herskede der som tidligere nævnt, organisationer der kæmpede for at give kvinderne retten til at bestemme over sin egen krop. Disse organisationer var ikke blot et dansk fænomen, men herskede også i både Norge og Sverige. Hvad der gør den danske lovgivning særlig, var ikke blot at loven var et nybrud i dansk politik, men også i Skandinavien og på verdensplan. Mens man i Danmark allerede i 1937 indførte den første abortlov, måtte man frem til 1968, før Norge indførte en lignende lov¹⁶⁵. Dermed var Danmark altså et foregangsland, hvilket gør svangerskabsloven helt speciel. Sideløbende med svangerskabskommissionen havde man i Danmark også nedsat en befolkningskommission i 1935, der ligesom Norge, arbejdede på at forbedre socialpolitikken og dermed skabe et sundere og bedre samfund for befolkning. Som Petersen et al. beskriver i sin forskning var det særligt på børneområdet man havde fokus, da man, som præsenteret i afsnit 4, begyndte at oprette vuggestuer, børnehaver, uddannede sundhedsplejersker, og byggede bedre og billigere boliger til børnefamilierne, osv.¹⁶⁶ Senere, i

¹⁶⁵ <https://forskning.no/helse-politikk-svangerskap/abortlovens-historie-slik-er-vi-gatt-fra-halshogging-til-fri-abort/1262250> - Konsulteret den 24/05-2020

¹⁶⁶ Petersen, et al. (2012), s. 561

1939, kom også Mødrehjælpen til, som på samme måde som befolkningskommissionen arbejdede for at sikre mødre bedre forhold. Det var alle tiltag, der fokuserede på børnenes tav. Disse tiltag forbedrede dog også forholdene for kvinderne, eller i hvert fald mødrene, og selvom kvinderne herigennem ikke fik retten til at bestemme over sin egen krop, fik de flere muligheder for at arbejde mens børnene var i institutioner, forsørge sig selv og dermed også blive selvstændige. En mulighed der også kom som følge af svangerskabslovens paragraf om seksualklinikkerne, hvor netop økonomisk støtte til mødrene var i centrum. Det er på denne baggrund, jeg ser at den samfundsorienterede forskning, peger på svangerskabsloven som det første spadestik for kvindernes vej mod retten over sin egen krop. Dette ændrer dog ikke på, at selve svangerskabsloven fra 1937 var en lovgivning der blev skabt for at sikre samfundets rettigheder, og dermed var den et produkt af dens samtid. Det lave fødselstal og de illegale aborter stred mod samfundets moral og af denne grund måtte man beskytte samfundet mod moralsk forfald og dermed også mod letfærdige kvinder. Derfor ses der i den færdige lovtekst ikke noget bevisligt for flere rettigheder hos kvinderne i samfundet, trods dette måske ikke var intentionen bag svangerskabskommissionens udlægning heraf.

10. Konklusion

Jeg har i dette speciale arbejdet med de politiske diskurser i debatten om den første svangerskabslov fra 1937. Som nævnt i specialets indledning har jeg arbejdet ud fra følgende problemformulering: *Hvordan så den politiske diskurs ud, i forbindelse med Danmarks første svangerskabslovgivning i 1937? Hvordan kommer denne diskurs til syne i den endelige lovtekst, og hvilket syn på kvinders rettigheder og muligheder i samfundet lagde lovteksten op til?*

I min analyse stod det klar, at der fra det store flertal i Folketinget var opbakning til indførelsen af svangerskabsloven. Dette kom som følge af debatten om, hvordan alternativet - den frie abort - ville være for farligt for samfundsudviklingen. Denne diskurs blev i høj grad understøttet af de erfaringer, man havde hentet fra Rusland, hvor en lignende debat få år tidligere havde været dominerende. Selvom man på Rigsdagen mødte en smule sekspis til en sådan lov, særligt fra Venstrekvinden Gautier Schmit, var man i flertallet dog af den klare overbevisning, at en sådan lov var nødvendig at gennemføre. Fra både modstanderne og de der talte for en sådan lovgivning, var det i diskurserne klart, at vægten lå på at beskytte befolkningen, da man de senere år havde set et markant fald i fødselstallet og man frygtede, at dette ville fortsætte, hvis ikke man satte ind. Tanken var, at man ved at sætte fokus på en ny lov, ville sætte et moralsk fokus på de illegale svangerskaber og dermed skabe klare retningslinjer for befolkningen. Retningslinjer der var behov for, hvis ikke samfundet skulle gå i moralsk forfald, som man i særligt i den borgerlige diskurs udtrykte det. Dette ledte videre til debatten om strafferammerne for denne lovgivning. Særligt i denne forbindelse tegnede der sig et klart skel mellem diskurserne i den sociale fløj kontra den borgerlige fløj. Overordnet set, søgte man fra borgerlig side at skabe en moralsk rettesnor med Svangerskabsloven, hvor en høj strafferamme, hentet fra retssystemets tradition, skulle vise et klar billede om modstanden til disse farlige, illegale aborter. Anderledes var diskursen hos de socialdemokratiske partimedlemmer der ikke så nødvendigheden af høje straffe. Justitsminister Steincke anså de uønskede aborter som et produkt af manglede indsats i samfundet, og mente derfor ikke at kvinderne skulle straffes urimeligt højt. Man ønskede derimod at der skulle sættes flere kræfter ind på at hjælpe kvinderne, så det i sidste ende ikke var nødvendigt for dem at ty til disse illegale metoder. Særligt Steincke talte for, at høje strafferammer ikke ville have nogen påviselig effekt og hentede i sin diskurs erfaring fra tidligere, lignende lovgivninger, hvor høje straffe ikke havde haft en effekt. Strafferammerne i den endelige lovgivning vider også om, at flertallet så rigtigheden i Steinckes vision for fremtiden. Ved Svangerskabsloven fra 1937, endte man med den klare socialdemokratiske diskurs som fastslog i § 6, at "en kvinde, der selv afbryder sit Svangerskab eller lader det afbryde af en Person, der ikke er autoriseret Læge, straffes, selvom de § 1 forskrevne Betingelser for lovlig Svangerskabsafbrydelse er til Stede, med Hæfte indtil 3 Maaneder"¹⁶⁷.

I forbindelse med den nye svangerskabslov, havde man fra kommissionen side, fremlagt fire indikationer der kunne tillade en abort. Særligt den sociale indikator lagde op til stor debat i Folketinget. I modsætning til strafferammerne, står det i min analyse klart, at der til dette spørgsmål ikke var en klar opdeling mellem de politiske fløje, men derimod at uenigheden opstod internt i partierne. Særligt den borgerlige fløj var stor modstander af, at en sådan social indikator skulle være til stede i loven og man havde fra Venstres side allerede under kommissionens betænkninger, gjort det klart, at en sådan indikation ikke ville møde opbakning. Denne diskurs

¹⁶⁷ Lov om Foranstaltninger i Anledning af svangerskab, 27. april, 1937, § 6

gjorde man også brug af hos Socialdemokratiet, da det Steinckes diskurs stod klart, at det var umuligt at drage en klar grænse for, hvornår man reelt kunne tale om sociale indikationer der var af en sådan grad, at de kunne tillade en abort. Som tidligere nævnt, var der dog intern uenighed i partierne til dette spørgsmål, og særligt hos Socialdemokratiet stod Nina Andersen i opposition til sine partifæller, da hun, sammen med Det Kommunistiske Parti, var af den klare overbevisning, at en sådan lov, var en nødvendighed for det danske samfund, da det, ifølge dem, var den manglede hjælp og dårlig økonomi der fik kvinderne til at ty til illegale aborter. Dermed synes støtten til kvinderne at være et brændpunkt i debatten. Som påpeget i min diskussion kan man alligevel diskutere om denne støtte i virkeligheden lå til kvindernes rettigheder, eller om den sociale indikator blot skulle ses som et middel der ville forbedre samfundsforholdene, og dermed sikre samfundets rettigheder. Steincke stod, sammen med den borgerlige fløj, med et klart flertal. Og af denne grund, blev den sociale indikator ikke en del, af den endelige svangerskabslov i 1937. Også ved den medicinske indikation var der anslag til debat i Folketinget. Her var debatten, i modsætning til tilfældet ved den sociale indikator, dog ikke intern med derimod med en klar politisk opdeling af borgerlig og social fløj. Mens man fra den borgerlig fløj havde en klar traditionsbundet diskurs om, at den medicinske indikator udelukket skulle indeholde spørgsmålet om kvindens liv og helbred, gjorde man fra socialdemokratisk side brug af en diskurs som fremlagde det medicinske spørgsmål mere åbent. Ifølge Steincke, burde man åbne op for andre forhold, da disse, ligesom livsfarlig sygdom, kunne være med til at true en kvindes liv. At åbne for den medicinske indikation og dermed give kvinderne større mulighed for abort, var man særligt hos de Konservative og Venstre store modstander af, da man mente, at Stennickes diskurs var et forsøg på at inkorporere et socialt element, man allerede under debatten om de sociale indikationer havde fraskrevet sig. I den endelige lovtekst, stod det dog også klart, at man ved et flertal ikke havde stemt for Steinckes udlægning om "andre forhold", og den medicinske indikator kunne dermed kun anvendes i tilfælde hvor en abort var "(...) nødvendig for at afværge alvorlig Fare for Kvindens Liv eller Helbred"¹⁶⁸. Dermed blev diskursen i den endelige lovtekst, til spørgsmålet om den medicinske indikator, klart en støtte til samfundets rettigheder over kvindens.

Anderledes enighed var der i de to andre indikationer, fremlagt af svangerskabskommissionen. Særligt spørgsmålet om den eugeniske indikation skiller sig ud i min analyse, da det her stod klart, at der ingen debat forekom, hverken partierne imellem eller internt i partierne. Som fremlagt i min analyse skyldes denne enighed en samtidspræget tankegang, hvor racehygiejne ikke var en unormal måde at sikre samfundets sundhed på. Dette var også noget man havde gjort brug af i loven om sterilisation af åndssvage kvinder. Fordi en sådan tankegang var en naturlighed, gav denne indikation ikke anledning til ændringer og i den endelige lovtekst, stod den eugeniske indikation også uændret fra svangerskabskommissionens forslag. Tydeligt gennem diskussions afsnit er det, at denne indikation til særdeleshed lagde op til at beskytte samfundet mod snyltere, der ikke kunne bidrage med arbejdskraft eller en god arvemasse til at føre samfundets borgere videre. At sådan børn ikke skulle sættes i verdenen, var en selvfølgelighed og derfor var det særligt samfundets rettigheder der her blev dominerende. Denne enighed om at beskytte samfundet blev også den dominerende diskurs til svangerskabskommissionens etiske indikator. Ligesom ved den eugeniske indikator, var man ved den etiske indikators præmisser også enige om at vægte samfundet højere end kvindernes rettigheder. Dette blev tydeligt da den Konservative Pürschel

¹⁶⁸ Lov om Foranstaltning i Anledning af svangerskab, 27. april, 1937

gjorde det klart, at der intet spørgsmål skulle være til sager om blodskam. Her skulle kvinder altid have mulighed for at få fjernet barnet, da dette barn var: ”saa lidet ønskeligt for Moderen og for Samfundet, at Betænelighederne der er de mindste mulige”¹⁶⁹. Som påpeget i min diskussion så man fra Konservativ og Socialdemokratisk side, dog en fare ved svangerskabskommissionens udlægning om den etiske indikations syn på voldtægter. Ifølge svangerskabskommissionen skulle kvinder der var blevet udsat for overgreb, havde mulighed for abort, på lige fod med de der var udsat for blodskam. Men dette mødte, som påpeget i min diskussion, ikke opbakning i Rigsdagen, da man her mente, at faren for, at promiskuøse kvinder ville misbruge dette, var for stort. Derfor krævede man at indskrive krav om politianmeldelse af voldtægt, før en sådan svangerskabsafbrydelse kunne finde sted. Det blev gennem min diskussion klart, at der her var enighed om at beskytte samfundet, ikke blot frem for kvinderne, men måske ligefrem mod kvinderne. Dette skyldes at disse lystfærdige unge kvinder repræsenterede en ustyrlig seksualdrift, man ikke så ønskelig i 1930’ernes samfund. En seksualdrift man på Rigsdagen anså som samfundsnedbrydende. Derfor blev også her, kvindernes rettigheder nedprioriteret, trods man fra kommissionens side øjensynligt havde ment andet.

Som påvist i min analyse, var der fra borgerlige side modstand til oprettelsen af seksualklinikker, da man frygtede at unge mennesker ville få et moralsk slapt forhold til seksualiteten. Dette mødte dog kritik fra særligt den socialdemokratisk Nina Andersen og den Kommunistiske Aksel Larsen, der så seksualoplysning og økonomisk støtte som det bedste middel til at sikre sig, at kvinderne ønskede at sætte børn i verden. Diskursen blev fra social side at "Man kommer kun Ondet til Livs ved at skabe ordentlige sociale Forhold i Landet"¹⁷⁰. Gennem min diskussion står det dog klart, at denne socialpolitiske indsats alligevel ikke handlede om kvindernes rettigheder, men derimod om at sikre sig, at kvinderne havde ordentlige forhold, så reproduktionen igen ville stige. Dermed havde man, trods et klart fokus på kvinderne, samfundets rettigheder for øje.

Gennem dette speciale, står det klart for mig, at den politiske diskurs lagde op til, at kvinderne ikke skulle have flere rettigheder end samfundet, og det blev dermed diskursen om at beskytte samfundet, der blev dominerende. Dette betød dog ikke, at kvinderne ikke fik flere muligheder i samfundet. For selvom man vægtede børnene højt, da disse var en resurse, søgte man også at give kvinderne flere muligheder i samfundet, i kraft af de socialpolitiske tiltage der kom som følge af regeringen arbejde. Særligt kvindernes mulighed for at forblive på arbejdets markedet blev af mange politikere vægtet højt, og gennem bl.a. seksualklinikker kom er fokus på dette. Alligevel er min konklusion den, at kvinderne blev overset i den endelige svangerskabslov, da man fra politisk side præsenterede en diskurs, hvori man ønskede at fremme reproduktionen og på den måde beskytte samfundet, mere end man ønskede at beskytte kvinderne. Kvinderne havde altså fået muligheder, men retten til at bestemme over deres egen krop udeblev, da legemet tilhørte samfundet og dets rettigheder.

¹⁶⁹ Rigsdagene, Folketingsmøde den 17. november, 1936, spalte 1222

¹⁷⁰ Rigsdagstidende, Folketingsmøde den 18. november, 1936, spalte 1249

11. Litteraturliste

.

13.1.Litteratur

Esbensen, Lau Sander (2014): *Thi livet er stærkere end loven*. Syddansk Universitetsforlag

Fairclough, Norman (2008): *Kritisk diskursanalyse – En tekstsamling*. 1.udgave, 5 oplag, Hans Reitzels Forlag

Koch, Lene (1996): *Racehygiejne i Danmark 1920-1956*, Gyldendal

Løkke, Anne og Jacobsen, Anette Faye (1999): *Familieliv i Danmark – 1550 til år 2000*. 3. udgave, 2. oplag, Forlaget Systime

Møller Nielsen, Niels (2010). *Argumenter i kontekst: Introduktion til pragmatisk argumentationsanalyse*. 1. udgave. Forlaget Samfundslitteratur

Nexø, Andersen Sniff, (2005): *Det rette valg - Dansk abortpolitik i 1930'erne og 1970'erne*, Ph.d.-afhandling, Københavns universitet

Petersen, Jørn Henrik et al. (2012): *Dansk Velfærdshistorie – velfærdsstaten i støbeskeen, bd. 3 – 1933-1956*. Syddansk Universitetsforlag

Petersson, Birgitte et al. (1998): *Abort i 25 år*. Forlaget L&R Fakta

Vorre, Christina (2017): *Forladt - fortællinger fra 20 ubeboede øer*, Forlaget Lindhardt og Ringhof

13.2. Links & hjemmesider

- Litteratursiden, R. Broby-Johansen: <https://litteratursiden.dk/index.php/boeger/blod-2>. Konsulteret den 11/02-2020.
- Information.dk – Den frie abort i Irland: <https://www.information.dk/debat/2018/05/fri-abort-startskuddet-paa-nyt-progressivt-irland> - Konsulteret den 13/03-2020
- Sex og samfund.dk – det polske totalforbud: <https://sexogsamfund.dk/skriv-under-mod-forbud-af-abort> - Konsulteret den 13/3-2020
- Kvininfo.dk – Ydmygelser er en del af usas abortlovgivning: <https://kvininfo.dk/ydmygelser-er-en-del-af-usas-abortlovgivning/> - Konsulteret den 13/03-2020
- Politiken.dk – Louisiana vil forbyde abort ved hjerteslag: <https://politiken.dk/udland/art7232799/Louisiana-vil-forbyde-abort-allerede-ved-hjerteslag> - konsulteret den 20/05-2020
- Den danske ordbog, eugenisk: <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=eugenisk> – Konsulteret den 09/04-2020
- Den Store Danske.dk- Akkusatoriske procesordning http://denstoredanske.dk/Samfund,_jura_og_politik/Jura/Retspleje_og_domstole/akkusatorisk_procesordning - konsulteret den 16/03-2020
- Danmarkshistorien.dk – Danske regeringer: <https://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/danske-regeringer-1924-1939/> - Konsulteret den 13/02-2020
- Den Store Danske.dk – Inger Gautier Schmit: http://denstoredanske.dk/Dansk_Biografisk_Leksikon/Samfund,_jura_og_politik/Myndigheder_og_politisk_styre/Politiker/Inger_Gautier_Schmit - Konsulteret den 30/04-2020
- Den store Danske.dk – Pürschel: http://denstoredanske.dk/Dansk_Biografisk_Leksikon/Samfund,_jura_og_politik/Myndigheder_og_politisk_styre/Politiker/Victor_Pürschel - Konsulteret den 13/02-2020
- Danmarkshistorien.dk – Aksel Larsen: <https://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/aksel-larsen-1897-1972/> - Konsulteret den 13/02-2020
- Kvininfo.dk – Gerda Mundt: <https://www.kvininfo.dk/side/597/bio/1161/origin/170/> - Konsulteret den 13/02-2020

- Kvininfo.dk – Nina Andersen: <https://www.kvininfo.dk/side/597/bio/348/> - Konsulteret den 13/02-2020
- Wikipedia – Jens Kristian Jensen: [https://da.wikipedia.org/wiki/Jens_Kristian_Jensen_\(politiker\)](https://da.wikipedia.org/wiki/Jens_Kristian_Jensen_(politiker)) - Konsulteret den 13/02-2020
- Den Store Danske.dk – Hartel: http://denstoredanske.dk/Danmarks_geografi_og_historie/Danmarks_historie/Danmark_1849-1945/Axel_Christian_Hartel - Konsulteret den 13/02-2020
- Danmarkshistorien.dk – Ole Bjørn Kraft: <https://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/ole-bjoern-kraft-1893-1980/> - Konsulteret den 13/02-2020
- Wikipedia.dk - Folketingsmedlemmer valgt i 1935: https://da.wikipedia.org/wiki/Folketingsmedlemmer_valgt_i_1935 - Konsulteret den 13/02-2020
- Etiskraad.dk - Abortlovens historiske udvikling: <https://www.etiskraad.dk/etiske-temaer/abort-og-fosterdiagnostik/publikationer/sene-provokerede-aborter-1997> - konsulteret 16/04-2020
- Kristeligt Dagblad - Da Danmark var i kamp mod undermålerne: <https://www.kristeligt-dagblad.dk/danmark/da-danmark-var-i-kamp-mod-undermlerne> - Konsulteret den 30/04-2020
- Forskning.no – Abortlovens historie: <https://forskning.no/helse-politikk-svangerskap/abortlovens-historie-slik-er-vi-gatt-fra-halshogging-til-fri-abort/1262250> - Konsulteret den 24/05-2020

13.2.Kilder

- Betænkninger over Forslag til Lov om Foranstaltning i Anledning af Svangerskab m.v. Afgivet af Landstinget 5. maj, 1936
- Betænkninger over Forslag til Lov om Foranstaltning i Anledning af Svangerskab m.v. Afgivet af Landstinget 8. april, 1936
- Betænkninger over Forslag til Lov om Foranstaltning i Anledning af Svangerskab m.v. Afgivet af Landstinget 8. april, 1936, Bilag 1 til 18
- Rigsdagstidende, Folketinget, møde onsdag den 4. november 1936

- Rigsdagstidende, Folketinget, møde tirsdag den 17. november 1936
- Rigsdagstidende, Folketinget, møde onsdag den 18. november 1936
- Rigsdagstidende, Folketinget, møde torsdag den 19. november 1936
- Lov om Foranstaltning i Anledning af Svangerskab 27. april 1937